

॥ अथ चपुभारत प्रारंभः ॥

॥ श्रीगणेशायनमः ॥ कल्याणं वो विधत्तां करं दधुनी लोलकं कलेमालावलेहो यं कपोलाह्वलमुखं निवसि कनकमालां यमलं ॥ १ ॥

प्रीतं वेतं डरं तनं सततं परिचलत्कर्णतालप्ररोहद्वतां करार्जिहीर्षादरं विवृणफणाशंगभण्णुतं ॥

काफलानां विपुले भुजविराजं द्वारिलक्ष्मीविभूषां ॥ १ ॥ हंमि तमुरपुर्गं श्रीरस्मि साहस्तिनाख्यां पुजनदुरवापाराजधानं कुरूणां ॥ २ ॥

यस्यामुदग्रनृपमंदिरचंद्रशालावार्तायै नैर्गातिवशां द्विपुषिप्रसक्तां ॥ ३ ॥ दीपाग्रधूममपिकांगिगिरांगुविवेमोहात्कुरंगडिति मुग्धजना-

वदंति ॥ ३ ॥ श्रीष्मेपुशीर्तं करकांतं रुतोदरामुयद्रोपुराग्रिमदरीपुपधागतस्य ॥ विश्राम्यतो हरिर्हृदयस्य विलंबनेपुचिन्हं तदीयदि-

नमंतति दीर्घभावः ॥ ४ ॥ यत्रांगनावदनयामेव नीशाल्प्यचंद्राश्मसौधगलितः मल्लिलप्रवाहः ॥ वृंदागर्जे द्रनगरीवृहदुत्सवाय-

१ करटः गंडस्थलं. २ धुनी नदी. ३ कलेलः महालहरी. ४ लोलेयः भ्रमरः. ५ मुखरितं नादमुत्कृतं. ६ प्रवृत्तं पुरातनं. ७ वेतं डरं तनं

हस्तिश्रेष्ठो गजाननः वेतं डरं तनं भित्तिगजाननपर्याये वैजयंतां. ८ जिहीर्षा हरणेच्छा. ९ दरं किंचित्. १० तुहिने हिमं. ११ वंशः कुलं स एव वंशः वेणुः

वेणवादौ मुक्ताफलसद्भावात् रूपकं. १२ विभूषा महत्त्वं. १३ हंमिता तुच्छीकृता. १४ मुरपुरात्रीः अमरावती शोभा. १५ वार्तायने गवाक्षे. १६ वपुषि

अमृतमये धावत्यद्योतनार्थमिदं विशेषणं. १७ शीतकरं कांतः चंद्रकांतः १८ हरिहयस्य सूर्याश्च. १९ तदीयानि श्रीधर्मतुसंधीनि. २० यामवतीशः चंद्रः

चं० भा०

पंकेरुहाणिपरिखामवतीर्ययस्यांप्राकाराभिक्तिमभितःपरिवेष्टयन्ति ॥ अंतस्थितिर्विद्यतामवलज्जनानामास्यानिजेनुमखिलानि कि
लात्मभामा ॥ ११ ॥ गद्यं ॥ याखलुपुगकुसुथराधिपापराधममेधिनक्रोधेनहलधरेणानिजायधेनहठात्कर्षणशिक्षयात्पणेतममुत्तिष्ठन्
२ क्षिप्तक्षितिभागनयानदीर्यभुवनभूषणायमानांभोगेवर्तमानात्मनाविजेतुंभागीरथीपाथःपथेनावतीर्यकृतप्रस्थानेवाद्यापिपरितृष्यते
॥ पद्यं ॥ उपेत्यनांपांडुरुंदारविक्रमः प्रजामनः पल्लवयन्प्रणामनात् ॥ यशः प्रकाशैर्यमुर्नामखीमखैर्निनायलोकंनिजेनाम
वाच्यतां ॥ १२ ॥ गद्यं ॥ यंपगशरमुतोनिखिलावनीदेशावनायनिजजननीनिदेशावनम्रमनामनागितराश्चर्यतपश्चर्यालंकर्मौणः
मृमानोदर्यस्यविचित्रवीर्यस्यकुटुंबिन्यामंवालिकायांसंपादयामाम ॥ पद्यं ॥ चित्रचरित्रंजगतीनलेस्यनश्लाघयामासनरेपुकोवा
सयत्स्वयंपांडुरीषस्वकेनगुणेनरक्तौनकरोत्ममस्तान् ॥ १३ ॥ अंतर्भवत्कृष्णमृगाजिर्नकैःमुनिर्मलैःपोडशदानकीर्तैः ॥ ग्वंडैर
०१ तदीय भुवनं तस्य शेषावतारस्य बलभास्य भुवनं लोकः ०२ भोगवती पातालनगरी ०३ पल्लवयन् अंकुशयन् विकासयन्निन्यर्थः ०४ यमुनास
खीसरेवेः यमुनासखी भागीरथीतस्याः सखायः मित्राणि सदृशा इत्यर्थः तैः ०५ निजनामवाच्यता निजनाम पांडुरीनाम तस्यवाच्यता शुभ्रत्वं ०६ मनागितरा
बही ०७ रक्तान् गन्धशान् अनुस्मृतांश्च ०८ औजसं वंशः जलच

स्त०

२

मंदाकिनीतिलभतेमहतमिभिल्यां ॥ ५ ॥ दीर्घैरगारमणिभिर्देवमायमाननिश्चिन्वतेमर्नामयत्रनिशांयुधानः ॥ कांतिमिभे
 खिलकालनिवेदनायघंटांमुणेरभिहतस्यघनैरवेण ॥ ६ ॥ वक्त्रविलासमणिदपेणधार्यमाणंवांमांहमाशुर्यामित्यवधाययस्या ॥
 आदर्शविबधृतिरश्रुतदृष्टपूर्वातस्येतितादृशाधियंविनिवारयन्ति ॥ ७ ॥ आलापकालममपल्लवितांकवीणासौरभ्यपातिमधुपारव
 संकुलस्य ॥ तंत्रीस्वनस्यसैमित्तौतरुणीस्वनस्यजानातियत्रचतुर्गेऽपिनतारतम्यं ॥ ८ ॥ शालीनतामविगणय्यस्वीममाजेषश्चा
 स्तुतस्यकमितुःप्रणयप्रकोपात् ॥ मुग्धाःसमीक्ष्यमुकुरायितरत्नंभिक्तौल्लोयांक्षणानुत्तपनंशमयंतियस्यां ॥ ९ ॥ चित्रंदिदर्शयिषु
 णाजनितस्ययस्यामध्यंविनैवविधिनामहिलैर्जनस्य ॥ अंगंनितंनवजघनादियतोयतोधस्तुंगंकुचाद्युपगियातितनोनुकूलं ॥ १० ॥

१ मंदाकिनी मंदंन्यूनं अरुपापं करोति मंदगच्छतीतिवा मंदाकिनी भागीरथी. २ कांतिमिभेः कालनिवेदिभिः ३ घनः गंभीरः गद्यैः विश्रान्तिकालत्वान्
 स्यामेव गंभीरव्यनिश्चुतिः ४ आदर्शविबधृतिः दर्पणे विचम्बन् पक्षे लक्ष्मिः अमावास्या तत्पर्यंतविबधृतिः चंद्रविवनस्व. ५ समितौ ममायां ६ शालीनता
 धैर्याभावं ७ कमितुः कांतस्य ८ मुग्धाः अनिपुणास्त्रियः ९ लोयां प्रतिवेवं अनातदंच १० अनुवपनं पश्चान्नापं छापया मंताप दृश्य मन्तौतिप्रामेदं
 ११ महिलाजनस्य स्त्रीजनस्य.

चं० भा०

गरासनवरंकरेकुर्वाणोगीर्वाणगणचक्रवर्तिचक्र-स्मेणविविधमृगचक्रवधविधातुमुपचक्रमे ॥ ५० ॥ भूभुजोस्यसविधेविच-
रंत्योर्भोजमद्रमुतयोर्दृशिगोभीं ॥ जेतुकामान ॥ ५१ ॥ गमपुत्रोमृगयुथ ॥ ५२ ॥ शोणीपतैस्मदकलंप्रतिष्ठणमारंतूणी
मुखेपतितपाणिनखांकुंरेस्मिन् ॥ एणीकुलानितरलैर्दमुनाजलानांवेणीमिवाक्षवत्तनैर्विपिनेवितेनुः ॥ ५३ ॥ कुरंगयूनांकुरुते
स्मभीनिगुरोःकुलस्यामृतदीधिनेनः ॥ मजानिरेपांतनुतेकलंकमितीवरोपादिपुमिःसपादुः ॥ ५४ ॥ प्रजवंहयंगर्मयतेतनस्तनः
पतितानृपायशललीशलाकिकाः ॥ गहनेवनेपिपिद्युनत्वमाचरन्ग्रहणेवराहकुलवत्तैर्ताभुवां ॥ ५५ ॥ वेगंतपंकवित्तेविनि-
वृत्यमवःप्रत्युद्यताध्वनिपुम्त्सरिणांहयस्य ॥ भूदारणपर्वनपोत्रवतामतानीदृशीर्शल्लदममहिष्णुगिवांतमेपा ॥ ५६ ॥ तूर्णप्रधा-
व्यनुरगंस्वयमन्यतोसौपादुःकुलैर्गववारलुलाययूनां ॥ अग्नेर्विषाणकरधूननदुर्विधैत्वात्मर्त्यापितद्विरदभावाविपर्ययाणां ॥

स्त० १

१ सर्वसमष्ट्या सर्व समुदायेन. २ तृणी मन्त्रा. ३ वेणी प्रवाह. ४ गमयते प्रपद्यन्तस्मै ५ वर्तनी मार्गः ६ वेदातः अल्पसरः ७ वनपोत्रवता
वनसूकराणां, ८ भूदारः राजा सूकरश्च- ९ लुलायः महिषः १० विषाण रुमिद्वयः ११ दूर्गिचक्र अभावात् १२ सत्यवितः पातितः जः प्रजः

मुष्येदरकारिधात्रोभृपायमव्येगन्तर्ननिवाता ॥ १५ ॥ जघाहन्ति ग्राहे पराशराद्यैः कर्मणि कर्मणि चक्रमः ॥ कुन्ती ॥ १५ ॥ यथारमांसमुद्रकांचीचसमुद्रकन्यकां ॥ १५ ॥ गद्यं ॥ अथ कदाचनमृगयोपलालितत्वं दयानरेश्वरोऽयमश्वेशिश्वेतनेजमिविश्वा-
निशायिनिरयाविजितमातृश्चानि कृताधीरोहः पार्श्वधृतविश्वकद्रुभिरनेकवाङ्गुलोपकरणानुगेधैर्यैर्विरनुद्रुतोमृदुभद्रविनयाभ्यां-
यदुमद्रतनयाभ्यामनुविद्रः सिद्धगणगपनीयमहिमवतोहिमवतोऽवजगाहेमहतीमदवीतदवीधिका ॥ नत्रमतायदतिशुल्लकव-
नमल्लिकामतर्ल्लिकोद्वेष्टितधम्मिल्लोर्वलग्नदृढलग्नकच्छेपुटविच्छुरितच्छुरिकोनिपंगानुपंगमासलतमासलकितः परनिगमपं-

१ निग्राहः ग्रहणं २ चक्रमः गतिः ३ शकुन्तीशयः शकुन्तीनां परिणां ईशः पतिः गरुडः सग्व गद्यः बाहनंयस्य सविष्णुः ४ समुद्रकांची पृथ्वी ५
उपलालितं उत्सुकं ६ विश्वकद्रुभिः मगयाकद्रुभिः ७ निनिगो ८ एतद्विका ९ उद्वेष्टितः ऊर्ध्वमध्यः १० वल्लमं मध्यः ११ कच्छ-
पुटं पडदाळइतिप्रसिद्धं

चं० भा०

दिमानोमानसमरोरविंदमंकरंदविंदुगंदोहमौरभ्यपारदृश्वानोमानरिश्वानः ॥ अनंतरमसौपरंतः समंततः शकुन्तरवातिरंतगदिगं
तरादखिलभृगंकुलशरण्यादरणः ॥ १ ॥ वृद्धवमानस्यकरः ॥ २ ॥ वनमंदिततत्रचमूरोऽश्मरोगः मरुणिमनुमुरमाणस्तदीयतत्तुहचित्र-
विदुरुचिचिकैरैयिरुथिरैर्गंगतंसमुत्पततिः खुरजोभिगनुमीयमानतुरगगतिद्वरमंतिपपात ॥ तत्रतावत्कचनलतः गुह्यपरिम-
रेमनरनाथः परिकथिततरुणिमप्रथिमकलेवग्मशिशिरनिगुह्यमनाथंहरिणमिधुनंतयनपथस्यातिथीचकार ॥ ५० ॥ निग्मे-
नवाणेनजघानतास्मिन्युग्मेनराणामधिपः पुमांसं ॥ वातायुगकारममौमहर्षेर्जातायुरंतः महसाललेवे ॥ ५१ ॥ गच्छं ॥ नतः
रुषामंदमनाः किंदमनामथेयः सदांनितनुः स्यंदमानरुथिरेणमद्रौरुपाकल्पगविकल्पमहारुपातस्मिन्महीभृतिमंभोगमंभेदकमंभोज
दृशादंभोलिमिवमहस्राक्षः शापमुदस्राक्षीत् ॥ तदनुनापमशापेनविगचितमनस्तापेनतेनभूषेनचतुरंगवल्गमिवमप्रांगराज्यम-

१ मंदिततत्रचमूरोः मंदितत्वाः मंदीरुतवेगाः चमूराः सेनासक्यीनि येनतस्य २ तनुरुहं लोम ३ वातायुः मृगः ४ जातायुरंतः जातः आयुषः अंतोपस्थसः
५ संदानिता दशा युक्तेत्यर्थः ६ महारुषा महारणेन ७ कल्पविकल्पमहा ८ यकादिदस्य सदर्शो ज्ञेयस्य ९ महीभृति राजा भित्त १० दंभोलि ३ ॥

मन्० १

४

॥ २१ ॥ आकर्ण्यक्षितिपहयारवानसद्यानामूलं कुपितधियस्तिर्गोविण्ण ॥ व्याध्यातिक्रमं पुष्पान्निचखतुर्व्यावृणुषुपनरपितत्रि-
रानशेकुः ॥ २२ ॥ कुरुतेति ततः महैव वामं कुलकृतस्थकृतां तवाहनेन ॥ मदधृतविण्णमदुल्लापे महिषैघे निचखानमहः कौयं
॥ २३ ॥ तत्र चित्रमवनीपतेस्तनश्चंद्रं हामपतनंचकारयन् ॥ येषिने पुनतमध्यचर्यया पुंडरीके निवदेष्टुर्मिलितं ॥ २४ ॥ गहन-
मस्तशरीरं मववंचकवताध्यमुनाजविवाजिना ॥ ममृगिरेहस्यां मदगालिने मनुजयेनां गरीशं दमयायः ॥ २५ ॥ विस्फार-
घोपमवकर्ण्य विनिर्गतानां हुंकुर्वतां तरुणकंसरिणा गुहाभ्यः ॥ याके वलं प्रथममाननं वमलैस्तापचतं मां विमलं विरहे ॥ २६ ॥
गद्यं ॥ एवमश्रान्तमृगयापरिश्रान्तमपरिमितस्वेदशीकरनिकरकोरकितफालमूलमाते निरेतमाश्रयानंतुहिनगिरिदेश्यानंदनीयमं

१ तिरः वक्रं २ कूटस्थः मूलपुरुषः ३ मंडलाग्रं करवालः ४ चंद्रहामः करवालः चंद्रकावः ५ वनं अरण्यं जलं च ६ चर्यया
मिथ्या ७ पुंडरीकानवहः व्याघ्रसमु ८ सितकमल समुद्र ९ मीलने लक्षं संकोचं च १० शगरुः घातुकः ११ मनुजयेन राज्ञा
१२ विस्फारः धनुः १३ पंचतां विस्तृततां मूला १४ फालं भालं १५ आश्रयानं गुह्यं

चं० भा०

वेतिमातुर्धुरितातपृच्छया ॥ प्रलोभदुल्यप्रवदंतमर्भकमुदाहसन्जिघ्रतिमूर्ध्निपुण्यभाक् ॥ ३५ ॥ निद्यतेपितृभिस्तैर्नित्यधनः
पुमान् ॥ अध्वनीनैरतिश्रातैरेवकशीवपादपः ॥ ३६ ॥ कदापितातशब्दस्यकल्पभूमिरूहामिव ॥ नार्थैर्भवितुमर्हामनरवाहन
संनिभः ॥ ३७ ॥ किंभोगवैभवयशः क्षितिजीविताद्यैरंभोरूहाक्षिनियमैरनघैस्त्वमेव ॥ शापातिरेकदवपावकशायिनोमेतापा
पनोदविधयेतनयंप्रसूष्य ॥ ३८ ॥ गद्यं ॥ इत्यसंकोचतःशोचतःपत्युश्चभुविममग्रमंदक्षिरमणीयमंदक्षैरमणीयांत्रितामिदंवचनंपृथापि
कथयामास ॥ राजन्पुराखलुपिताममपितामहममानस्यनिर्शांतमधिवमतःकृशांतनुलतातपसावहतोपिदिशांतनिपुर्निशांतरविका
तिभृशांतर्गरूचांतुरंगपरंपरांतरेलयितुरशांतमनमोमुनेरूपांतपरिचरणायमामनुशासितशैवराज्यामपिनिर्योज्यामकरोत् ॥ पद्यं ॥
ततोनिदेशान्ममयेपुलब्धुमयामहायत्नजुषामहर्षेः ॥ आरामवल्लीरपरहायतस्यभ्रूवल्लिमेवप्रतिपाल्यतस्थे ॥ ३९ ॥ यथायथासेव

स्त १

५

१ अध्वनीनैः पथिकैः २ भवकेशी वंध्यवृत्तः ३ अर्थोपार्जित्वा अथा यथिपिपे अर्जितुमिच्छति ४ यथातस्मात्तद्वत् ५ अंशे ६ अन्तर्गतः ७ भवितुं ८ मंदोऽपि राजा
९ मंदोऽपि मणीयंत्रितं मंदानिभिरगणितान्येवमप्युक्तं यावत्क निबद्ध १० निशांतं गह ११ निदेशः १२ प्राप्तिः कालः १३ अतः पुरा अपा मन्त्रादिकथः १४ तरलयितुं
प्रसारकस्य १० निधेयां दामे

पिब्यसृज्यत ॥ पद्यं ॥ अष्टांगयोगानवतोंम्यराजोमिश्रान्नमार्मान्मृदुकंदमूलं ॥ गंधोवनस्याजनिर्कोलिसौधोदभोपिसिंहसनतां
 जगाहे ॥ २९ ॥ गद्यं ॥ अहोनरपतितापसयोः समानरूपफलमिदमाचरितं ॥ तथाहि ॥ पद्यं ॥ वाणशापप्रयोगाभ्यां बाधितौ
 तावुभावापि ॥ तर्पस्वितांयतः सद्यस्तादृशीमुपजग्मतुः ॥ ३० ॥ ग० ॥ क्रमादतिपतिनेचावरोधवधृजनानुरोधगुणदैत्रेगणरात्रे ॥
 पद्यं ॥ अपाकरिष्यन्नैपत्यभावमर्पत्यभावं भुवनं करिष्यन् ॥ उवाच देवी मुचिंतं संपांडुरूपं वहरेजातु चिदूहदक्षः ॥ ३१ ॥ परिपालय
 तोपि मे महीं परिपूर्तिर्न तनूजदुर्गतेः ॥ प्रजं याहि मनुष्य इत्यमौ प्रथने हि श्रुतिवर्णपट्टतिः ॥ ३२ ॥ गात्रं न केवलमशेषवर्धुषोपलब्धं
 गोत्रं च तत्र भवतः कुमुदैकवंधोः ॥ आर्पांडुवर्त्तन इति स्फुटमद्यमन्येयस्मात्प्रजानं लभसे यदुदीरकन्ये ॥ ३३ ॥ न ह्यतीव विधिरप्य
 सुतानां न ह्यनेफलमिति श्रुतिमिद्वे ॥ जन्त्रो मम यथा हवमाध्यामीत्येतोऽपि न तथा परलोकः ॥ ३४ ॥ अहं किमंवा किमभीष्टतापदेत
 ॥ १ तपस्वितां तापसत्वं शोच्यत्वं च. २ दाव छेदके. ३ अनपत्यमार्गं नास्ति प्रत्यय संनतिर्यस्य तस्य भावं ४ अपत्यभावं नास्ति प्रत्ययः अमावोपस्मिन्तु. ५ उपवहरे एकांते. ६ बुधाः देवाः ७ तत्र भवतः पूज्यस्य. ८ आर्पांडु. ९ न ह्यतीव सख्यो भवति ददातीत्यर्थः १० हवः
 युद्धं यज्ञश्च. ११ मीलतः मृतस्य. १२ परलोकः शत्रुलोकः स्वर्गश्च.

ब्र० भा०

भवानात्मभवान्मयिविक्रमदनुकंपाः संपादयिष्यन्ति ॥ ५० ॥ इति नृपायकृपायतचेतसेन्दुः ॥ इति नृपायकृपायतचेतसेन्दुः ॥ अदशनव्रणपीडमहर्षतेरभिदधेरतिसंगमनंघिना ॥ ४५ ॥ इति त्रचनमयीमुधाकिरंतीयदुनृपतेस्तनयाप्रशंसमानः ॥ पतिरनुमनुतेस्मपौरवाणाप्रैकृतमहोत्सवपारदर्शनाय ॥ ४६ ॥ तदनंतरं ॥ धर्मात्प्रापयुधिष्ठिरं पवनतोभीमं च भीमं द्विषां जिष्णोर्जिष्णुमनीवधृष्णुमनघाकुंतीमुनोर्विद्यया ॥ अन्यामापित्त्यैव तत्र न कुलं रूपास्पदं गिष्पतेः सच्छात्रं महदेवमप्यजनयन्नामत्ययोरंतिकात् ॥ ४७ ॥ तदनुवासव नंदेन संभृताः मपदुगीतिरवप्रमदालयः ॥ सुमनसस्तु यथोचितमाचरन्निपतनं भुवि नृत्यविधिं दिवि ॥ ४८ ॥ जन्मोत्सवो महानेषां जलमत्यल्लमावहन् ॥ विद्यामनन्यमामान्यां व्रीडां कुंभभुवोऽनयत् ॥ ४९ ॥ स्वस्य चक्रगतिं मख्युः स्वयमप्याश्रिता इव ॥ जवात्प्रदक्षिणज्वालाज्ज्वलुर्यज्वपावकाः ॥ ५० ॥ सोमोदोभीमसंभूतिमंभृताशौचवत्तथा ॥ संकुचन्निवमंस्पर्शं समीरोमंदमाववौ ॥

स्त० १

६

१ अदशनव्रणपीडं दशनाः दंताः तेषां पाषोडासानां भित्तिरस्मिन् दक्षयज्ञे पूष्णः दंतमंगात् २ प्रकृतमहोत्सवः पुत्रमहोत्सवः ३ सच्छात्रं समानं ४ नास्त्ययोः अश्विनी कुमारयोः ५ नंदनं वनं नंदनः पुत्रश्च ६ प्रमदालयः मत्तभ्रमराः कामिनीपंचक्यश्च ७ सुमनसः पुष्पाणि देवाश्च ८ विद्यां जलस्वच्छीकरणविद्यां अगस्त्योदये जलानि निर्मलानि भवन्तीति पुराणं प्रासेद्विः ९ सामोदः नगधः सहस्रः

नयत्नजन्मनानिदाघतौयेननिपित्तमंगकं ॥ नथानथावर्धननापमंदिजेमहाविज्ञानामममंनिवहरी : ७१ ॥ नयति तस्त्वस्यन
पःकशस्यसरूपतामाभुमिवाश्रयद्भिः ॥ दिनेदिनेमेदयनीयरूपेरगैरशेषरतिकाश्यमार्पे ॥ ४१ ॥ आपादनेनसमिधामभिषेकवा
राम्भ्यर्चनासुमनमामपितापसेद्रः ॥ मध्येवशिष्यजनताममतांतिनन्वन्तेवैमंतमपिकोपमपाचकार ॥ ४२ ॥ एकामैमांतत्रव
सन्कदाचिदेकांसमांपार्श्वगतामवेक्ष्य ॥ ममाधिवृत्त्यासहमौनमुद्रांसमापयामासतपोधनेद्रः ॥ ४३ ॥ गद्यं ॥ वत्सेभवत्सेवामंप्रदा
येनसंप्रातिभृशंप्रसीदामीतिव्यावृत्त्यममुनिरनुकांपितचेतामह्यमत्यर्थमभीप्सितार्थमर्मर्थापनपरतंत्रंकमपिमंत्रमुपादिशत् ॥ पद्यं ॥
अपिक्रुधामावसनेरमुष्मान्मत्वागुरुत्वंवरमंत्रलाभे ॥ अपुष्पवत्यामपिमेदशायामामोदभारोधिकमाविरामीत् ॥ ४४ ॥ गद्यं ॥
अधुनातस्यप्रभावेनशतमखमुखासुनिखिलामुलेखलेखासुयेयेपरार्ध्यास्तेनेरहमिध्यानमात्रसाध्यसान्निध्याः स्वस्वानुरूपगुणवि

१ तापसः ऋषिः वृक्षविशेषश्च. २ अंतेवसंतं समीपे वसंतं शिष्यं च अनेक शिष्यकार्यं कारित्वात् मध्येव तस्य सर्व शिष्यविषयिणांप्रीतिर्जातेतिभावः
३ समावर्ष. ४ समर्थापनपरतंत्रं दापन तत्परं. ५ गुरुत्वं देशिकत्वं. ६ अपुष्पवत्यां पुष्पं रजः कममंच तदभाववत्यां. ७ आमोदभारः हर्षसुगंधयोः अतिशयः
८ लेखलेखासु देवपंक्तिषु. ९ पक्षध्याः श्रेष्ठा

• भा० मासलमुत्तमागप्याधायजानुक्तचक्रममाश्रमांते ॥ बाहालनैववहनाद्विरामशश्वत्कौतूहलंननुकशाचनतापमाना ॥ ५९ ॥ स्त० १
 वृद्धतापसपुरःप्रसारितंवेणुदण्डमवलंब्यशैशवे ॥ भावयन्निधमडापरिग्रहंभावितंषवनभूश्चचारमः ॥ ६० ॥ मुनिमुनैरगतिशेषजुषो
 वनेमुहुरमीनवशैशवकैलिपु ॥ मलिनतामनयंतकलेवरंमदकलाःकलभाडवधूलिभिः ॥ ६१ ॥ तत्रतत्रमृदुपांसुपुपांडोः पुत्रपा
 दतलविन्यसनेन ॥ छत्रकेतुकुलिशैःस्फुटरेखैश्चित्रवत्यभवदाश्रमभूमिः ॥ ६२ ॥ लीलास्मितैःसृक्कयुगाद्रलद्विर्लाजलानाल
 लितैःपृषद्भिः ॥ बालादधुस्तेलुदिमौक्तिकानांमालाधुतोलेखनरंध्रमूत्राः ॥ ६३ ॥ अत्यंतवाल्यादमृतायिनाभिरन्योन्यमर्धोक्तिभि
 राव्हयत्सु ॥ सभामसेनोऽजनिपांडुमनुष्वर्धोक्तनामापिचपूर्णनामा ॥ ६४ ॥ ग० ॥ तदानीमयमंवालिंकामनुरविलंबितंसंक्रंदन
 इवपंचनंदनागमसंपदांतयामुदममितांभार ॥ ५० ॥ पुत्रेनेपुक्रमपेपिनेपुविलोकयंत्याविहरत्सुकुंत्याः ॥ आप्याययामासनु

१ सृक्कयुगात् ओष्ठप्रांतयुग्मात् २ धुतोलेखनरंध्रमूत्राः धुतरहितं उलेखनं उनेशनं रंध्रमूत्रं च यानतां ३ पंचनंदनागमसंपदा पंचानां नंदनानां पुत्रा-
 गां आगमः प्राप्तिः तदुपया संपन्ना पक्षे पंचानां नंदनानां ३१ ॥ ५० ॥ ३१ ॥ ३१ ॥

॥ ५१ ॥ कल्पकात्वेपिनय्येषाकासुकीर्तिस्मरन्ति ॥ प्रसूतिरिति कल्पसूत्रात् ॥ ५२ ॥ पुण्यं तपस्यं सुपुत्रे पुत्रमेवोति
वीरुधः ॥ फेलेग्रहयएवासन्प्रसूनात्प्राक्पृथावने ॥ ५३ ॥ ग० ॥ तदनुगुणगणेरभंगुरशुभयुतावकाममयसमये ॥ ५४ ॥ प्रजा
धिपोसौप्रथमंयुधिष्ठिरेमुनेपुतेजस्विपुतेपुपंचमु ॥ प्रभाकोर्चतपाइवोन्नतेप्रपातयामासविलोचनद्वयं ॥ ५५ ॥ तपस्विनीनां
स्तनपायिनस्तेदरं कणत्कीचकदत्तकर्णाः ॥ वनेदिनांतेवमुध्रेद्रुवावल्केपुनिद्रासुखमन्वभूवन् ॥ ५६ ॥ क्षुत्पीडयास्तनरसेकलहं
शिशूनांकुंतीतदाशमयितुंकुचकुंभयुग्मे ॥ एकंयुधिष्ठिरधनंजययोश्चभागभेकंसमीरणमुतस्यचमांविभेजे ॥ ५७ ॥ निशाचरैःसमं
बाल्येनियोर्धुमिवकौतुकी ॥ उत्तानशयनेमुष्टिमुदग्रामारुतिर्दधौ ॥ ५८ ॥ ग० ॥ ततःक्रमेणगतेपुकतिपयेपुवासरेषु ॥ ५९ ॥
पद्मिरात्मपितृयोपितिभूमौस्पर्शनंपरिहरंतइवैते ॥ जानुभिःकरमरोजसहायैश्चक्रमंचमदकुर्वन्तवालाः ॥ ६० ॥ आदायभीममति

१ पुष्पात्कुसुमात् रजोदर्शनाच्च. २ फेलेग्रहयः फलधारिण्यः ३ शुभंयुता शुभान्विताः. ४ पंचतपाः पंचाग्निभिःसाध्यंतपोयस्यतः ५ दरं छिद्रं. ६ नियो-
जं वाहयद्वं कर्तुं. ७ चमत् सुंदरं.

च० भा०

रपल्लवतल्लजपरिचर्वणगर्वायमाणकैलंकंठयुवकंठोक्तपथिकजनसंदोहजीवितसंदेहाः वनदेवतावदनतिलकायमानतिलकाव
लिकलिकापैलितंभावुकनभोविभागाः मदनहुतभुगंगरुनदृशवामलभृंगारमधुरमसंगारचितमदभृंगवविभवतुंगौरहितमिधु
नशृंगारसाः समुन्मिषद्वामंतिकाभिषेणसीमंतिनीग्नेरुदंतंदुरंतंमनामिचिंचित्यरुहसिवसंतंनृपंतमिवहसंतोवसंतोदयवामरामंदं
मंदमरण्यांगणधरण्यांकमपिविकाममापादयामामुः ॥ ५० ॥ किंशुकंस्ववदनेरुचिरत्वंकिंशुकस्यत्वादयेऽपिवर्शित्वं ॥ किंशुक
स्यकुसुमेपुनदंतीशंसतिस्ममधुपालिरितीव ॥ ६९ ॥ कुरवकेरवकेलिभृतःमुधाममधुरंमधुरंमधुषट्पदाः ॥ पपुरवापुरवार्यम
पिस्मयंनृपवनेपवनेरितपादपे ॥ ७० ॥ ग० ॥ अथास्मिन्मुनातपोवनकुटीरपश्चिमरेपैटीगिरिवंधुनागर्भैर्वहस्तनंधयेनसन्निधि

१ पल्लवतल्लजाः प्रशस्तपल्लवाः २ कलंकंठाः कोकिलाः ३ पलितं युक्तः धवलीनवनः ४ भृंगारः द्विमुखपानपात्रं ज्ञासीतिख्यातं ५ तुंगः अधिकः
अरहितानां युक्तानां मियुनानां स्त्रीपुरुषाणां शृंगारसः येषुते ६ उदंतं वृत्तान्तं ७ शुकस्य कीरस्य शुकान्वार्यंस्पच ८ वशित्वं इंद्रिपनिग्रहवत् ९ किंशुकस्य
पलाशस्य १० स्मयं मंदं ११ पटीरगिरिः मलपाचलः १२ गंधवहस्य वायोः स्तनंधगः कालः मंदचायुरित्यर्थः तेन

रंतरंगंप्राप्यापिमाद्रीतनयौयमत्वं ॥ ६५ ॥ तैरादराद्वनलतासुदृढांछतामुर्धालादधः परिचिन्त्यहृदिपुत्रैः । पथ्यालम्ब्यस
 कृत्पवमानसूनोरारोहणंद्रुतमभूदवसानभूमिः ॥ ६६ ॥ भीमेनदंतयुगुलेविधृतेयमन्येवन्येभमारुरुहुरद्विनिभंसगर्भ्याः ॥ शुंडां
 प्रगृह्यविजयः स्वयमेवमानीतंलील्यारदपथेनसमारुह ॥ ६७ ॥ ग० ॥ तदनुविधिवदुपनिनानांक्रमेणमधुरेणवयसाशिर
 साचविधृतवपुषांविनयगौस्वपुषांसकलामुकलामुकौशलमुन्मलितयतांतेपांयशांभिवलभेदनमदावलस्यधाम्नोर्युगुलमपियुगपदु
 ल्लंघयामासुः ॥ ५० ॥ नवतरुणिमलश्मीनंदनीयंशरीरंकुरुवृषभमुनानांकुर्वतीनेत्रपात्र ॥ मुनिततिरितिमेनेमोहनायत्रिलोक्याः
 स्वविशिखइवकामःमोपिकिंपंचधाभूत् ॥ ६८ ॥ ग० ॥ अथकदाचिदखिलहृदिंतरनिरंतरवलमानमलयपवमानकांपितचंपकसंपा
 दितसौरभसंपदनुकांपितनिखिलनिलिपपथाः केसरधुमुमकेसरशिखरभासुरधूलीधूमरदिशोमनमिजविजयमहंकारचतुरसहका

१ यमत्वं युगत्वं अंतकत्वंच. २ वयसाता रुण्येन विधृतेव्याप्तं वपुः शरीरं येषांतेषां शिरसा विनयस्य नम्रतायाः गौरवंआधिक्यं पुष्पाति तेषामितिच यथासं-
 ख्यं योज्यं. ३ धाम्नोः स्थानतेजसोः ४ सहकारः साह्यकरणं. ५ सहकारः आश्रयः

चं. भा०

९

तदविरल्यकुलपुकुलपुनरुक्तपुष्पतल्पमविगणितवीणागुणकणितमणितममृणितमतिचिरप्रमुषितमसमशरममरमुन्मीलयासा
मनुः ॥ ३४ ॥ आयुषः संततिदीर्घासावह जपिपौरवः ॥ आयुषः संततेरंतमारुगेहगतेरिव ॥ ३५ ॥ नृपस्यदरीकृतपाशसंगमय
मविहायिकमुपेयुषोवधं ॥ अजस्रमुगीकृतपाशसंगमोयमोपगः सन्निदधेलतागृहे ॥ ३६ ॥ आलिगनेन कुरवोहगिणेशणानामा
मोदगैरिवभृतोभुविमर्वणव ॥ तन्मध्यभागपितदामकथंनुरांहुगालिग्यमद्रतनयामैवधिप्रपेदे ॥ ३७ ॥ निद्रयाकिलनिमीलितं
मृतेर्मुद्रयानिजमुदीक्ष्यवल्लभं ॥ उद्रवाकमुद्रस्यविह्वलामद्रराजतनयारुगेदमा ॥ ३८ ॥ तन्निशम्यमममेत्यकुमारैस्तादृशंप
तिमवेक्ष्यरुदंत्याः ॥ भोजपुंगवभुवोश्रुतिपातैर्भृगपिस्वयममुंचनदर्पं ॥ ३९ ॥ माद्याततोनुमृतयामहतस्यराजोतिर्वर्तितामुतन
यौर्निखिलक्रियासु ॥ भूयोपितौमुमनसांपुरतः प्रकाशंजायापतीतुसुरैर्तोत्सवमंभवभृतां ॥ ४० ॥ गद्यं ॥ तदनुनयवैधव्यवह

स्त. १

९

१. प्रमुषित लुप्त आयुषः आयुर्नाशः राजः पक्षे आयुष्यस्य २. पाशः पतपाशः ३. यमो योग ४. कुरवः कुरुवण्याः कुरवकवृक्षस्य ५. आमोदः हर्षः सुग
धश्च ६. अवधि नक्षत्राणां आलिगनेन कुरवकः कुमुदितोपततीतिप्रसिद्धेर्विस्मयवादादर्थः ७. निर्मालित कृतेनैव संकोचं ८. वाष्प अश्रु ऊष्माणच
१०. मृतेः तस्य देवत्वेन आनंदं पक्षे विषयोपभोगेन आनंदं.

रत्नगङ्गाप्राप्यापिमाद्रीतनयीयमत्वं ॥ ६५ ॥ तैरादसद्वनलतासुदृढीकृतासुदोलाविधेः परिचितस्यसहर्षिपुत्रैः ॥ पर्यायलब्धमस
 ल्पवमानसूनोरारोहणद्रुतमभूदवसानभूमिः ॥ ६६ ॥ भीमेनदंतयुगुलेविधृतेयमन्येवन्येभमारुहुरद्रिनिभंसगर्भ्याः ॥ शुंडा
 प्रगृह्यविजयः स्वयमेवमानीतंलील्यारदपथेनसमारोह ॥ ६७ ॥ ग० ॥ तदनुविधिवदुपनीतानांक्रमेणमधुरेणवयैसाशिर
 साचविधृतवपुषांविनयगौरवपुषांसकलासुकलासुकौशलमुन्मिलयतांतेपांयशांसिबलभेदनमदावलस्यधाम्नोर्युगुलमपियुगपदु
 ल्घयामासुः ॥ ५० ॥ नवतरुणिमलम्भीनंदनीयंशरीरंकुरुवृषभसुतानांकुर्वतीनेत्रपात्रं ॥ मुनिततिरितिमेनेमोहनायत्रिलोक्याः
 स्वविशिखइवकामःसोपिकिंपंचघांभूत् ॥ ६८ ॥ ग० ॥ अथकदाचिदखिलहरिदंतरनिरंतरवलमानमलयपवमानकांपितचंपकसंपा
 दितसौरभसंपदनुकांपितनिखिलनिलिपपथाः केसरकुसुमकेसरशिखरभासुरधूलिधूसरदिशोमनसिजविजयसहकारचतुरसहका

१ यमत्वं युग्मत्वं अंतकत्वं च. २ वयसाता रुण्येन विधृतं व्याप्तं वपुः शरीरं येषां तेषां शिरसा विनयस्य नम्रतायाः गौरवं आधिक्यं पुष्पांति तेषां शिरसा यथासं
 ख्यं योज्यं. ३ भास्वोः स्थानतेजसोः ४ सहकारः साहाय्यकरणं, ५ सहकारः आश्रयः

खं-भा०

९

लदविरलवकुलपुकुलपुनरुक्तपुष्पतल्पमविगणितवीणागुणकणितमणितममृणितमतिचिरप्रमुषितमसमशरसमरमुन्मीलयामा
सतुः ॥ पद्यं ॥ आयुषः संततिं दीर्घामावहन्पि पौरवः ॥ आयुषः संततेरंतमारुरोहरतेरिव ॥ ७५ ॥ नृपस्य दूरीकृतपाशसंगमं यं
भविहायैकमुपेयुषो वधूं ॥ अजस्रमुरीकृतपाशसंगमो यमो परः सन्निदधेलतागृहे ॥ ७६ ॥ आलिंगनेन कुरैवो हरिणेषु क्षणानामा
मोदगौरैव भृतो भुवि सर्व एव ॥ तन्मध्यभागपितदासकथं नुपांडुरालिङ्ग्य मद्रतनयामैवधिं प्रपेदे ॥ ७७ ॥ निद्रया किल निमीलितं
मृतेर्मुद्रयानिजमुदस्थिवल्लभं ॥ उद्रवाकरमुदस्य विवहलामद्रराजतनयारुरोदसा ॥ ७८ ॥ तन्निशम्य सममेत्य कुमारैस्तादृशं प
तिमवेक्ष्य रुदंत्याः ॥ भोजपुंगवभुवोऽश्रुनिपातैर्भूरपि स्वयममुंचतवांष्पं ॥ ७९ ॥ माद्याततो नुमृतया सह तस्य राज्ञो निर्वर्त्तिता सुतन
यैर्नैखिलक्रियासु ॥ भूयोपितौ सुमनसां पुरतः प्रकाशं जायापतीतु सुरैर्तोत्सवमन्वभूतां ॥ ८० ॥ गद्यं ॥ तदनुनव्यवैधव्यबहु

स्त० १

९

१ प्रमुषितं लुप्तं २ आयुषः आयुर्नामः राज्ञः पक्षे आयुष्यस्य ३ पाशः भवपाशः ४ यमं योगं ५ कुरवः कुरुवंश्याः कुरवकवृक्षश्च ६ आमोदः हर्षः मुगं
धश्च ७ अवधिं नशं प्राणां आलिंगनेन कुरवकः कुसुमितो भवतीति प्रसिद्धेरुत्थत्वादाश्चर्यं ८ निमीलितं कृतेनैव संकोचं ९ बाष्पं अश्रु उष्माणं च
१० सुरतौत्सवं देवत्वेन आनंदं पक्षे विषयोपभोगेन आनंदं

नीयमात्रोमद्रजः परिग्रहस्तपस्यंतमपिमनस्यंतः कं परितापसंपदानलिपेदित्यर्थांतरमप्यलिगिराबोधयंत्यामिववनवासं त्यामय
क्षणं वक्षितिपतिरिक्षुधन्वनोलक्ष्यंतामध्यरुक्षत् ॥ पद्यं ॥ परित्पत्यतनुंचित्तेबाणंकामोमुमोचयत् ॥ अंतरेवातिरक्तोऽभूदव्रण
स्तहिर्नृपः ॥ ७१ ॥ कंकेलिदेशमुपयाम्यधुनेतितावत्कंकेलिसंवलन कल्पितचित्रशोभं ॥ माद्याकरेणुरिवसाकमसौकरेण्वागू
ढंययौकुरबकद्वलतानिकुंजं ॥ ७२ ॥ शापंचमृत्युप्रदमग्रजातेस्तापंचपत्युः स्मरजंमिरिश्य ॥ दूरेतरेऽस्मिन्सुरतेपिदेव्यादोलायमानं
त्तदयंतदासीत् ॥ ७३ ॥ चाटुप्रयोगेचतुरः सपांडुः प्रसूनतल्पेप्रविवेशितायाः ॥ क्षौमंविभेदस्मरराजधानीक्षौमंकरांभोजदलेनतस्याः
॥ ७४ ॥ गद्यं ॥ तत्रतौराजदंपतीमुनिशापबलपरिचिंचिक्षयेवमुहुर्मुहुरभंगुरालिगनमंगलतरंगितकुचकुंभसंभृतधर्मजलनिर्मि
तमदनयौवराज्याभिषेकमधुरितमधुरसमधुरिमाधरविंबचुंबनाडंबरविडंबितांबरचरकुटुंबिजीवनमतिजवपंकुल्यमानधमिल्लविग

१ मद्रजः परिग्रहः, ममरजसां परागाणां परिग्रहः समुदायः, पक्षेमाद्रीपत्नीच २ इक्षुधन्वनः कामरूप ३ अतिरक्तः अनुरक्तः रक्तवर्णश्च ४ कंकेलयः
अशोकवृक्षाः ५ अस्मिन् पांडौ ६ क्षौमं प्राकारं सूक्ष्मवस्त्रं च चतुरत्वात्प्राज्ञा कमलपत्रेणापि प्राकारभेदः कृतः इतितात्पर्यं ७ परिचिंचित्तया परीक्षितुमिच्छन्

च० मा० मेधोस्तेधसविधधरणीरुहमधिरूढामकुतोरोधाविरोधविषवीरुधमेधांचके ॥ पद्यं ॥ तत्रोदयानविनयान्दधतांक्रमेणदुर्योधना
 यमुत्तदांदुरहंरुतीनां ॥ पट्टाभिषेकमभिलष्यतिफालभागेकुट्टाकभावकुतुकंकुरुतेस्मभीमः ॥ ८४ ॥ पंचैधाप्रवहंतीनांपवनात्सज
 १० एवसः ॥ कौरवक्रोधसिंधूनांक्रमात्संगमभूरभूत् ॥ ८५ ॥ ॥ इत्यनंतभट्टकाविरुतौचंपुभारतेप्रथमः स्तवकः ॥ १ ॥
 गद्यं ॥ एकदातुतेसर्वेपिसुपर्वसरितः सलिलेषुचिरंविहृत्यसमुत्तीर्णावीचीभिरनीचीभिरुत्कूलितफेनकूटेष्विवपटगृहवाटेषु
 परिगृहीतमनोहरांबरपटीरहाराभ्यवहाराः कुमाराः कुशलकुंशीलववालककुलपरिशीलितविचित्रवादित्रकैलशीरवविवशी
 कृतमानसाः सुखमासामासुः ॥ पद्यं ॥ रहसिनलिनतल्पेरत्नपर्यंककल्पेदिनकिरतिसमीरैः सेव्यमानः सभीमः ॥ तटभुविकुसु
 मानांतादृशैर्गंधपूरैरधिकमलसतायार्हानिदद्रौनिदद्रौ ॥ १ ॥ गद्यं ॥ अथनिशीथेतथाभूतस्यतस्यजिघांसयाकुरुनरैर्द्रनंदनेनचो

१ उत्प्रेषः उन्नतः २ पूर्वं पंचापि पांडवाः कौरव क्रोधविषयः आसन् इदानींतु भीमएव तद्विषयोजातं इत्यर्थः, ३ कुशीलवाः गायकाः ४ परिशीलितं
 अभ्यस्तं ५ कलशी वाद्यविशेषः ६ हानिदशै हानिदाः श्रमहानिदाः द्रवः वृक्षाः यस्यां तस्यां,

विधव्ययायाः पृथायाः पुरतो निर्मर्याद पितृशोक विदार्यमाणधैर्यसोदर्यजनपरिवार्यमाणायत्तदिविदितनि स्खलधर्मजातायधर्म
 जातायमहत्यामपिविपस्यांवैयैत्येनभवितव्यमिति राजनैयनांकुशं प्रकाश्यकाश्यपादं योदयोपेताः शतशृंगमुनिपुंगवास्तेगमणि
 सौधशृंगसंकुलंकुलक्रमागतंकुरुनगरमेतानवतारयामासुः ॥ पद्यं ॥ मंदंमंदमुपेत्यतत्रसदयोमत्पांडुपुत्रांकुराः केतिप्रेमपुरः प्रसा
 रितकरः कुर्वन्ट्टडालिंगनं ॥ स्पर्शस्पर्शमिमानिजांकगमितान्भ्रातुः स्मरन्कौरवश्च्योतद्भिन्नयनांबुभिः सविदधेलोकंनदीमातृ
 कं ॥ ८१ ॥ पांडवेषुट्टडतापरिणाहप्रायैरूपबलसंपादयत्तां ॥ स्पर्शनंविदधतैवट्टशांधः पाणिनापरिममौधृतराष्ट्रः ॥ ८२ ॥ द
 त्वातत्तत्प्रत्यहंयद्यदिष्टंयावत्स्वेषामात्मजानांशतेपि ॥ पांडोः पुत्रेष्वंवि कामूनुरेतेष्वेकैकस्मिन्प्रेमतावद्बन्ध ॥ ८३ ॥ गद्यं ॥ ए
 वंवत्सभावेपिभक्तिमत्सुतेपुनिजपितृवत्सलतामसकृत्समीक्ष्यमत्सरेणदुर्मनायमानोदुर्योधनोत्तदयालवालोरोधेयप्रधानदुर्बोधन

१ धर्मजात धर्मसमूहः २ वैयैत्येन धैर्येण ३ राजनीतिः सैव अंकुशः आवरकः ४ नदीजल संपन्नं ५ प्रायं वयः.

च० भा०

११

रोदिविषत्तटिन्याः ॥ मरुत्सुतंमारयितुं प्रवीरं सारागुणाः साधनतामवापुः ॥ ५ ॥ गद्यं ॥ ततः पातालभुवितदागमनकौतुकि-
नावासुकिनासंमानितः सधृतिमानितस्ततोऽष्टासुदिशामुतदनुगुणपरिगणनं दिनगणमत्ययशं किभिरितैरपत्यैः सहविचित्येहाव-
त्सरिपुभर्त्सनभीमकवानिषीदसीति विपीदंत्याः कुंत्यानवममपिवामरमैनवममेव संजनयन् प्रभंजनभूरमृतांजनैस्विदृशैरंजयामास ॥
आगतस्य तस्य मदावलायुतबलावहानां पृदाकुपरिवृढदापितदशकलशपीयूषाणां निषेवणेन विशेषितपरिपोषपात्रंगात्रं सवित्रीभु-
जांतरइव सोदरकौरवत् दयेपिमोदविपादसंपदौ नममतुः तदनंतरं ॥ पद्यं ॥ काष्ठां परां कार्मुककौशलस्य काष्ठाः परास्तानपित-
यशोपि ॥ प्रज्ञां दृगारोपायितुं प्रवृत्तोऽव्यज्ञापयद्विष्णुपदीतनूजं ॥ ६ ॥ गद्यं ॥ सोपिकृत्य विदामग्रणीरपरेणेव शरजन्मनारूपेण बहु-
रूपेण निरवद्यवीर्यशसो निर्धेयां चापविद्यामापाद्यापितां पुनरुक्तयितुं दिशिदिशि नैत्रगुणं पौत्रगणं महताधननिबहेन सहविविधय-

स्त० २

११

१ साराः गुणाः विषदाः औदनिकाः दृढा रज्जवश्च पक्षे साराऽगुणा इतिसमस्तपदं महादोषाः २ विचित्र्य अनिचय ३ अनवमं उत्तमं ४ पृदाकुपरिवृढः
पृदाकूनां सर्पाणां परिवृढः श्रेष्ठः ५ काष्ठां उत्कर्षं ६ काष्ठाः दिशः ७ प्रज्ञादृग् प्रज्ञाबुद्धिः सैव दृग्दृष्टिः यस्य सः अंधइत्यर्थः ८ विष्णुपदीतनूजं भीष्मं
९ शरजन्मना कार्तिकेयेन १० निरवद्यं निर्दोषं ११ निषदां क्रयविक्रयस्थानं.

दिक्षैर्न रेद्वैरुपेत्ययुगपदेवज्ञादितिनिर्भृतसमुद्रादितेषुनियंत्रणपेटकेषु ॥ पद्यं ॥ सुतेपितृस्वादिमसंप्रदायशुश्रूत्सयेवश्वसनाशने
 द्राः ॥ समीरसूनुंसमुपेत्यजिह्वाबहिः प्रसारान्बहुशोवितेनुः ॥ २ ॥ मुत्तस्यतस्यनुमुयोधनभृत्यमुक्तावाताशनाश्चसकलावन
 देवताश्च ॥ आशीर्द्वयंवपुषिचायुषिचप्रतेनुः पूर्वानतत्रचरमैवपुषोषवीर्यं ॥ ३ ॥ मर्मदत्तदशनाभुजंगमामारुतेर्वपुषिमुंति
 भूरुहः ॥ मुष्टिमेयतनवोविरेजिरेमूलिकाइवबहिर्विनिर्गताः ॥ ४ ॥ ग० ॥ अपरेद्युरपिपुनराजीवंतंनिद्रारुणनयनराजीवंतंस
 मुग्धधीः स्निग्धैवसंमिधकेलिकाथामाँरालिककरदापितकवलनिचोलितकरालगरलविह्वलंप्रव्हलंविशिरसंरज्जुभिः परिणो
 द्यपरिणाहिनीभिरसुत्तदांलदयशूलमपिशूलकीलितेनिर्जरसरिदंतर्जलेविसर्जयामास ॥ पद्यं ॥ तेषांतदानींधृतराष्ट्रजानांतीरेचनी

१ नैर्द्वैः विषवैद्यैः २ निर्भृतं गुतं ३ शुश्रूत्सया शोधितुमिच्छया ४ आशीः तालुगता जिह्वाआशीर्वादश्च ५ सुप्तिभूरुहः सुप्तिस्थान सान्निधवृक्षस्य
 ६ सन्निधः सहभोजनं ७ आरालिकाः ओदनपाचकाः ८ निचोलितं आच्छादितं ९ परिणाह्यवध्वा.

१२ भा० तोनिधायतेपौरवास्तदनुसन्निधौगुरोः ॥ भक्तिभिर्व्यनमयान्निजंशिरः पार्षतस्तुपरिभूतिलज्जया ॥ ११ ॥ अथोगुरुर्नातमाधिज्य
 धन्वनापुरः प्रदेशंपुरुहूतमुनुना ॥ तरंगिताक्षंतमवेक्ष्यविद्विषंवचोगभरिंवदतिस्मसस्मितः ॥ १२ गद्यं ॥ रेरेक्षत्रियसत्तमपुरा
 १२ महत्तरमग्निदेश्यमग्निवेश्यंमुनिमस्त्रपरिश्रमायप्रश्रयेणमहशुश्रूषमाणस्त्वंमत्कृतेपितुरनंतरंममाधिराज्यपदस्यप्रथममर्धभवतेवि
 तीर्यततः परमर्धमहमनुभविष्यामीतियद्यथाप्रत्यशृणुधास्तत्तथानिर्वर्तितंखलुधिग्विप्रमितिक्षुरप्रवरप्रायेणविप्रियवचनेनप्रथीय
 सीमममनसिव्यथाविनीर्णवतार्णवशर्नात्रतीवमुमतीस्वयमेवानुभवताभवता ॥ पद्यं ॥ आवालवृद्धंजडैसक्तमेवजनाः समस्ताद्गु
 षं दंयदाहुः ॥ तस्मात्त्वयिस्वीकृततादृशाख्येकथंनुभज्येतनमित्रतेजः ॥ १३ ॥ गद्यं ॥ इतिव्याजस्तुतिवचनेनपौरवांतेभार्गवांते
 वसताप्रधर्षितः पार्षतस्तेनसार्धमर्धराज्यपरिवर्तनमात्रमंगीकृत्यकृत्यविदांकर्कुदस्तौजंभरिपुकुंभसंभवानुभावधुंपयममेवप्रवर्त्त

स्त० २

१२

१ अग्निदेश्यं अभितुल्यं २ अग्निवेश्यं अग्निवेश्याख्यं ३ अगिराज्य पदस्य राज्यस्य पक्षे आधिराज्यपदस्येतिपदच्छेदः तत्पक्षे आधिराज्यमिति पदस्य
 शब्दस्य अर्धार्थि मानसीव्यथा. ४ रशना कांची ५ जडसक्तं जलसक्तं मूर्खासक्तंच ६ द्रुपदं वृक्षस्यमूलं पक्षे द्रुपद संज्ञा ७ मित्रतेजः मित्रस्य सूर्यस्य
 सख्युत्थतेजः ८ ककुदः श्रेष्ठः ९ जंभरिपु कुंभसंभवो जंभरिपु संभवः अर्जुनः कुंभसंभवः द्रोणः १० उपयमं विवाहं यमसमीपंच.

नुरागमप्राणस्यद्रोणस्यचरणयोरुपहारचिकार ॥ पद्यं ॥ सिंधुजातकैलशभुवोस्तयोः स्नेहभावमवलोक्यतादृशं ॥ तत्रपौरनि
 करः समाचरच्चित्रपूरजठरेनिमज्जनं ॥ ७ ॥ कुमारास्तूर्णमारुक्षन्कुंभयोनेरनुग्रहात् ॥ कोटीकोदंडसारस्यगुणिनस्तेगुणाइव
 ॥ ८ ॥ कूलस्थस्यानुकुर्वन्कुरुमुतसदसः कुंभयोनेः कदाचित्स्नातुंमध्येजलानांचिरकृतवसतेः सिंधुभूवर्द्धमानः ॥ आदौपा
 दौनिपीडयस्फुटकमलरुचौविभ्रदंतेवसैत्त्वंग्राहोजग्राहकश्चित्स्वयमापिविर्जयास्त्रागमांतंमहांतं ॥ ९ ॥ गद्यं ॥ ततस्तेसर्वोत्तरा
 अपिशरासनेषुदक्षिणां गुरुदक्षिणांकुरुतमद्यं द्रुह्यतो द्रुपदस्य युधिबलाद्रूहीतस्य समर्पणमिति गुरुणाचोदिताः सर्वेप्यहंपूर्विकयावि
 मतेषुकृतावज्ञसेनंयाज्ञसेनंपुरंनिरुध्यचिरमयुध्यंत ॥ १० ॥ कृत्तेभलैर्धनुषिसगुरुद्रोहिणस्तस्यजविग्राहेबाहांचलपरिचलत्वङ्गुव
 ल्हीसहायः ॥ पुत्रावल्यं सुंबलदुहितुः पूर्वपक्षमिवत्यामिद्वान्तोभूद्विविभुविचर्चुधैः श्लाघितः सव्यसाची ॥ १० ॥ पार्थमेवपुर

१ सिंधुजातः भीष्मः पक्षेसिंधूनां समुद्राणां जातंसमूहः २ कैलशभूः द्रोणः अगस्त्यश्च ३ कोटीं पारं अग्रंच ४ सिंधुभूः भीष्मः नदीप्रदेशश्च
 ५ अंतवसत्त्वं शिष्यत्वं समोपवर्तित्वंच ६ विजयास्त्रागमांतं विजययुक्तानां भस्त्राणां आगमः शास्त्रं तस्य अंतपारं पक्षे विजयस्य अर्जुनस्य अस्त्रस्य आगमेन
 भस्त्रनाशः ७ उत्तराः उत्तर देशस्थाः श्रेष्ठश्च ८ दक्षिणाः दक्षिणदेशस्थाः कुशलाश्च ९ पूर्वपक्षमिवत्यां असमर्थायां १० बुधैः देवैः पंडितैश्च

चं०भा०

१३

तद्विद्वदन्निधिर्मसूनुस्तातस्यवाचमविलंब्यतथेत्यगृह्णात् ॥ तत्तादृशेषुगुरुशासनपालनेपुकूलं कपंगुणगणेनकुलं हिपारेः ॥ १७ ॥
धर्मभूरनुजैः साकंतद्विरातत्पुंरंययौ ॥ कर्मचोदनयाजीवः कायमन्यदिवेद्वियैः ॥ १८ ॥ सविनयमथेदर्शितंमहीयः सचिववरेण
पुरोचनेनशत्रोः जेतुगृहमभजंततत्रपार्थाजगदिवनूत्नमशेषवस्तुपूर्ण ॥ १९ ॥ तत्रतेविदुरभृत्यभापितैः सौवलेयैर्गतमन्युहेतुना ॥
पंचतामपिपैरार्धनंजयप्रापणेनजुतुधाम्निमेनिरे ॥ २० ॥ शिशमयिपुरपिद्विपांसमंत्रीनिभृतशरारुरिमानिगूढभावान् ॥ अवसर
मनलावृतेनिकेतेप्रतिदिनमेर्धयितुंप्रतीक्षतेस्म ॥ २१ ॥ गद्यं ॥ जातुचिदपत्यैः महपंचभिर्भृत्यभावामिषादमीषामामिषेषुविषं
निनीषंत्यानिषादयोषितइवतस्यपुरोचनस्यनिद्रायामपिद्राधिमाणंदातुकामेनतत्रसन्ननिक्षणदायामाशुशुक्षणिक्षणान्निक्षिप्यजन
नीसोदरजननीचेतरेसंवेशसुखमीणमंचायमानभुजशिखरसीमेनभीमेनविदुरकिंकरकृत्नालिगयासुरंगयानिर्जग्मे ॥ पद्यं ॥ पार्थ
१ कूलकंपूर्णं. २ जुतुगृहं लाक्षागृहं. ३ सौवलेयशतमन्युहेतुना सौवलेयः दुर्योधनः सप्तशतमन्युः इंद्रः हेतुः कारणंरूपतेन. ४ पंचतां पंचसख्यां
मरणं. ५ परां अन्यां. ६ धनजयः अग्निः अर्जुनश्च. ७ निभृतशरारुः गुप्तघातकः ८ एधयितुं वर्धयितुं काष्ठानिकर्तुंच. ९ आशुशुक्षणिं अग्निं. १० संवेशः निद्रा.
११ सुरंगया भूतलांतर्गतगुप्तमार्गेण.

स्त०

१३

यितुं कृतनिवर्त्तनः सोमकांतिकोपः स्यौ पुत्रौ भागीरथी तटवनावसथस्य याजस्य मुनिराजस्य याजनानुग्रहेण परिजग्राह ॥ पद्यं ॥
 तातोपि धर्मतनयं तपनीयेपीठमारोप्य चक्षुरिव लब्धममुंतपोभिः ॥ आवर्जितैः कलशवारिभिरभ्यषिचदानंदबाष्पसलिलैरवनिच
 पौराः ॥ १४ ॥ आविभ्रतो धरणिमंगदनिर्विशेषं नानाधनायतिभिरस्य नयोदिताभिः ॥ पस्त्यंसमस्तमपि वासवसन्निभस्य कोशैर्वि
 भूवकुतुकैः सह कौरवाणां ॥ १५ ॥ पारे सिंधुप्रथितममितं प्रत्यहं वर्धमानं सोढुं पार्थाभ्युदयमपटोः स्वात्मजस्यानुरोधात् ॥ प्रति
 राजाप्यनुजतनयप्रेममार्गे प्रयातुं मातुर्दोषादिव वहिरगादंतरप्यंधभावं ॥ १६ ॥ गद्यं ॥ तदनुसौ बलीजानिरसौ बलीयसामर्षेण ध
 र्षितः सहजविनयंधर्मतनयमाहूय कृतावैहित्यो गिरमित्यमुत्थापयामास ॥ वत्ससंप्रतिवारणावतं पुरमुपेत्य वारणाननगुरो हत्सवं
 वारणाय विपदानिषेव्यसहानुजैस्तत्र वास्तव्यो गिरा पौरजनभुवास्तव्यो निरवधिसुखेनानुशाधिवसुधामिति ॥ पद्यं ॥ तस्याशयं

१ सोमः चंद्रः शिवश्च. २ अंधस्य नेत्रलाभः परमसुखदः तद्ददस्यापि युधिष्ठिरलाभ इत्यर्थः ३ पस्त्यं गृहं. ४ कोशीवभूव भांडारं भूव संकोचीवभूवच.

५ अवहित्या आकारगोपनं.

चं० भा०

१४

कः स्वयंनरभुजामृषभोहिर्बिः ॥ अर्द्धांशभाक्जनवधेसममंतकेनतुल्याभिधानपदयास्वसृमान्मयायः ॥ २७ ॥ वीतशंकमिहते
ऽयतिष्ठतः कीदृशंककुदमित्ययंमम ॥ चित्तरंगभुविनृत्तकौशलीमुत्तरंगयतिचित्रलामकः ॥ २८ ॥ रुधिरंपातुकामेनतेनवोहंतु
मीरिता ॥ अधरंपातुकामाहमस्मितैरूपसंपदा ॥ २९ ॥ अद्यतेसविधमापतेदसौत्त्वमेतदुचितंवचःशृणु ॥ मारणारिपुषुतन्व
तामुनामारणंकुहमहान्वलेनसः ॥ ३० ॥ उपयामविधौत्वस्वमेरुपयामारशराः शरावः ॥ दिविवाभुविवाथदिक्षुवारमयेत्वा
मुपनीयरंहसा ॥ ३१ ॥ इत्येनांभाषमाणारजनिचरपतिः क्रोधालिंगैस्फुलिंगैर्दग्धेवाक्षोरभीक्ष्णंस्फुटघटितभुजास्फोटवाचाटिता
शः ॥ बिभ्राणोबभ्रुकैश्यंत्वमिहवससिकोमृत्युवक्त्रार्धजग्धोदुर्बुद्धेतिष्ठयामिक्वपुनरितिगिरामेदुरः प्रादुरासीत् ॥ ३२ ॥ तस्मिन्
रक्षोसिनोर्दिष्टेतादृक्षपरुषाक्षरे ॥ अपमृत्युरिवोदस्थादनिलस्यात्मसंभवः ॥ ३३ ॥ वृक्षेणवृक्षंगिरिणागिरिंद्रंहस्तेनहस्तंवचसावचश्च ॥

१ ककुदं धैर्यं २ मारणं मैतिरणमिति पदद्वयं ३ उपयामः विवाहः ४ बभ्रु पिंगलवर्णं, ५ रक्षसीतिक्कोर्वंनिर्देशेन भीमस्याग्रे तस्य दौर्बल्यं व्यन्यते
६ नेदिष्ठे अंतिकतमे

स्त० १

१४

द्विषं विप्रहमेकमेकं विभज्य सप्तापिशिखाः रुशानोः ॥ स्वीकृत्य तृप्ताः स्वशिरः प्रकंपैः शङ्खाधिरेतत्र समरिसूनुं ॥ २२ ॥ प्रप-
 श्यतां पुरनृणां प्रभाते सांक्रोमिकैरोगमिवाभितापं ॥ आविभ्रतामश्रुभिरेव शांतिरापादितत्राग्निहठाक्रियायाः ॥ २३ ॥ तत्रालये
 दग्धतनूनयैतानि श्रित्य पार्थानि जचारवाचा ॥ दुःखापदेशेन सुयोधनाद्याः संमोदवाष्पसमृजुः सभायां ॥ २४ ॥ गव्यं ॥ तावत्सो-
 पि गंधवहसूनु रंधतमसधुरंधरं सक्थिजवसमुत्थितमरुदुत्पाटिततरुविटपवमतिविघट्टनसमुद्गां तशकुंतकुलवद्धनिध्वानमध्वानं
 विलंघ्य कस्यचित्काननकासारतीरतरोरधिपरिसरमेतानवतार्य नदीयपरिरक्षणजागरविचक्षणः क्षणमवनस्थे ॥ पयं ॥ तत्रका-
 पितरुणीतडिदाभातं ययौ जंतुगृहे सुहितेन ॥ चूषणायैतमसांवनमार्गं चोदिताहुनवहेन शिखेव ॥ २५ ॥ अधरोष्ठविभागे रेखिका-
 सुदृशोऽस्यावदनेऽस्ति वानवा ॥ इति सात्त्वदितस्य संशयं परिमार्ष्टुं किल मौनमत्यजत् ॥ २६ ॥ एनां प्रशास्तिभुजया वनराज्यसीमामे-

१ विग्रहं शरीरं. २ सांक्रामिकं सांस्पर्शिकं. ३ सुहितेन तृप्तेन. ४ चूषणाय शोषणाय.

१५

स्तुः ॥ पद्यं ॥ भिक्षामटाद्विस्थतत्रपृथातनूजैरर्धविभज्यपृथगर्पितमन्नराशेः ॥ आकंठमभ्यवहरन्नाविलैः प्रतीकैः पुत्रोद्यभवमरु-
तः पुनरुक्तपोषः ॥ ३७ ॥ तत्रतत्रद्विजैरेतेपृष्ठानाशंपृथाभुवां ॥ इत्युच्युर्वयमत्रैवविद्वस्तेषांतुसंस्थितिः ॥ ३८ ॥ यक्षेणकेनापिह
तोहिडिबइतिब्रुवाणेषुमिथोद्विजेषु ॥ आकूतगर्भहसितंमगभ्याश्चक्रुर्मुखंवीभ्यसमीरसूनोः ॥ ३९ ॥ गद्यं ॥ एकदासायमंतर्गृहे
निरवग्रहंनिष्पतद्विर्बाष्पैस्तरंगितोत्तमांगमपत्यमुत्संगभुविपुरोधाययातुधानापराधभयानुरोधेनमंदितंक्रंदितमुत्सृजंतीकुंतीसमुप-
सृत्यविषादनिदानंविप्रायताक्षीमप्राक्षीत् ॥ सापितांरुपालुनयात्हृदिलगद्वैदांगद्वदाक्षरमाचचक्षे ॥ पद्यं ॥ साधयेयमितिधर्मसंग्र-
हंसंदधातिमिथुनंपरस्परं ॥ आधयेपरमनेकजन्मनोरावयोरजनिपापसंग्रहः ॥ ४० ॥ अयिकिंब्रवीमिपरिपाकमंहसामतिभीषणो-
वकइतिक्षपाचरः ॥ स्वसुरादरात्स्वयमिवागतोयमोयमुनावनांतमवलंब्यवर्तते ॥ ४१ ॥ माभून्नाशोयुगपदितिनोभीरुभिर्जातु

१ प्रतीकैः अवयवैः २ संस्थितिः स्थितिः नाशंच. ३ आकूतं अभिप्रायः ४ विप्रायताक्षीं विप्रस्य आयताक्षीं दीर्घनेत्रां स्त्रियः ५ ममददां संजातं दृष्टोगां.

स्त. १

१५

परस्परेणप्रतिरुध्यघोरसमीकमेतौसममादधाते ॥ ३४ ॥ स्वमुः समभ्रंस्वयमेवमुष्ट्यावलंविडौजाइववज्रसख्या ॥ हिडिंबमेनंय
मराजधानीकुटुंबिमुख्यंकुरुतेस्मभमिः ॥ ३५ ॥ गद्यं ॥ तदनुतिमिरकदंवेनेवहिडिंबेननिर्मुक्तात्तस्मादहर्मुखादिववनमध्यात्सं
ध्ययेवसरांगयातयाकमलपालिकयासहतपनभानवइवराजसूनवस्तेनिष्क्रम्यशालिहोत्रमुनेः सदसिवीतिहोत्रभासंव्यासंभगवंत
मासेव्यतत्रतन्निदेशादहानिकानिचिदतिवाह्यांचक्रुः ॥ ५० ॥ पुत्रंतत्रधटोत्कचंपवनभूसंगादनंगातुराप्राप्तंसर्वगुणैर्मनोजवस
तांप्रासूतनक्तंचरी ॥ कुर्यावः स्मृतएवकर्मसुहरेः शक्तेरपिस्त्रंसनामित्युक्तासपितृरुन्यथाभिलपितंयुक्तस्तयानिर्ययौ ॥ ३६ ॥ गद्यं ॥
ततस्तेवन्याशनैर्धन्याधारितवसुधासुधाशनाकृतयः प्रावृषमिववक्त्रैलाक्रांतांपातालजगतीमिवप्रत्यहंवर्धमानवैलिशोकामंग
राज्यसीमामिवसूर्यतनयानुकूलप्रतिष्ठारविरथाक्षधुरमिवैर्कचक्रांपुरींक्रमादाक्रम्यकस्यचिद्रहमेधिनोगृहमध्यमेत्यमुखमध्यवा

१ सरागया प्रीतिपुक्त्या आरक्त्याच. २ कमलपालिकया हिडिंबया. ३ मनोजवसतां पितृसमत्वं. ४ वसुधासुधाशनाकृतयः वसुधायां पृथिव्यां येमुधाशनाः
देवाः ब्राम्हणादित्यर्थः तेषां आकृतिः धृता यैस्ते. ५ वक्त्रैलाक्रांतां वक्रासुरस्य बलेनशक्त्या अधिष्ठितां पक्षेवकाः वक्रपक्षिणः बलाः वायसाश्चतैः व्याताः
६ बलिः देयः दैतेयश्च. ७ सूर्यतनया यमुना पक्षेसूर्यतनयः कर्णः ८ एकचक्रां एकचक्रवतीं पक्षेचाम्नीं.

चं० भा० नंदकरेभगवतिदिनकरेमंदेहेकुलमवस्कांदितुमुदयगिरिशिखरमधिरूढे ॥ पद्यं ॥ सशकटमधिरूढभीमसैनोदधिकलशिकुलशे
 खरान्नराशि ॥ वकभवन्नवनंविवेशशाखानगरमिवांतकवीरराजधान्याः ॥ ४८ ॥ कंकालोच्चयकल्पितोतकचमूशाटीकुटीविभ्र
 १६ मेतत्रकुद्धतदौपवाह्यमहिषश्वासोग्रचक्रानिले ॥ गृध्रध्वाक्षसृगालघोषविकसद्रक्षोपैदानस्तवेभुंजानः शकटस्थएवसतदाचक्रम
 हत्स्वोदितं ॥ ४९ ॥ गद्यं ॥ सोपितर्दिदंनिशम्यबलिपुरुषविशेषभारमंदितशकटागमेनप्रथममेवकृतोन्मेषरोषंद्विगुणयन्गिरिकंदर
 मंदिरमुखात्सरभसंविनिर्गत्य ॥ पद्यं ॥ एवंकोवापराधोत्यमुमविगणयन्बाहुमत्रेऽतिघुष्यन्व्यक्तोरोरक्तेखाकृतविरुदजगद्धातु
 कत्वप्रशस्तिः ॥ क्रोशन्मर्त्यागखादत्वरणपरिचलत्सृक्कलग्रास्थिदंडस्थूलेदंष्ट्रेदधानः पवनभुवमभिप्राद्रवद्यानुधानः ॥ ५० ॥ १६
 निजभुजयुगलीर्नियंत्रणाभिर्नियमितयत्नपरस्परवुभौतौ ॥ निगडितनयनंनिलिपपंक्तोर्निरवहतानिपुणंनिर्युद्धशिल्पं ॥ ५१ ॥

१ मंदेहाः राक्षसाः २ शाखानगरं वादीतिप्रसिद्धं. ३ अपदानं कृतं कर्म. ४ नियंत्रणाभिः नियमनैः ५ निगडितनयनं बन्धनेन. ६ निर्युद्धं बाहुयुद्धं.

पौरैः पूर्वैर्लब्धावसरमसकृत्प्रार्थनाभिः प्रकृष्टं ॥ एकैकस्मिन्नहनिवितरत्येकमेकंपुमांसंकृत्वा तस्मै बालिमिहजनंस्तुंगमन्नस्यरा-
 शिं ॥ ४२ ॥ तादृशः प्रलयकालकठोरैवासरः सतुममालयभूमेः ॥ द्वारितिष्ठति वकांत्परितुष्टात्पारितोषिकमिवाद्यजिघृक्षुः ॥ ४३ ॥
 बालानिवप्रवयसोपित्तराशनोयंभुंजीतचेन्ममसएवहिपुण्यपाकः ॥ वालेनभाव्यमिनितद्वलिपुव्यवस्थाकंठेपुनः कलयतेक्रकचं
 स्यधाटीं ॥ ४४ ॥ संतानमूलमिदमेकमपत्यमास्तेसंवर्त्तकालसहजश्चसराक्षसेन्द्रः संभूयतेचसमयः क्षपयामहत्यासंतीर्यतांकथमि-
 यंसखिमेविपत्तिः ॥ ४५ ॥ ग० ॥ इत्युदीर्यसरभमावगाहनत्तदयसमुत्कूलितशोकसरः पूरमिवनयनसलिलंविशंखलंखेलयं
 त्यैतस्यैतनयेषुद्वितीयः समरेषुद्वितीयः सुतः सखिमयातेदीयतेसएवतत्प्राणनाशनेर्बलीभविष्यतिमाभैपीरितिसानरदेवमाहिषी
 प्रत्यश्रौषीत् ॥ पद्यं ॥ अनयोरेथदंपत्योरश्रुहेतोः शुचः पदे ॥ आनंदस्यातिरेकोभूदादेशइवतत्क्षणं ॥ ४६ ॥ तमिमंप्रसुवारहस्यु-
 दंतंगदितोवायुसुतोबलावलेपात् ॥ मनसानवकलिलेहराज्यार्मनसाधारितमन्नराशिमेव ॥ ४७ ॥ गद्यं ॥ अपरेद्युराखिलजना-

१ पारितोषिकं संतोषेण यदोपवेतत्. २ क्रकचस्य करपत्रस्य करवतशतिप्राप्तिः. ३ महत्या दुखनेदीर्घया. ४ समुत्कूलितः कूलमतिक्रान्तः. ५ प्राणनाशने
 प्राण्यते जीव्यते अनेनेति प्राणनं यदशनं पक्षेप्राणानां नाशने. ६ बलीभविष्यति देयोभागः भविष्यति पक्षेबलाद्याः. ७ उदंते वृत्तांतं. ८ अनसा शकटेन.

वं० भा० त्वासुधयेवनिर्मितांतां ॥ पथिभूसुरयूथमध्यभाजः प्रतिपांचालपुरंप्रतस्थिरेते ॥ ६० ॥ गद्यं ॥ तेषुनरनेकदिननीतजनपदवन
 स्तीमानः पथिरुतोदयेनमगवतापराशरदायादेनजतुसदनपरिच्येवनेनवोनवोहर्षः पार्थतस्यसमुन्मिषतीतिगिराऽनुगृहीताः सा
 १७ क्षात्प्ररोहताभुजप्रतापानलेनैवफाल्गुनकरवल्गितेनमहताऽलौततेजसानिशिं नितांतसीमं तितसंतमसयापदव्यात्रिविष्टपतटिनीं
 प्राविक्षन् ॥ तत्रखलु ॥ पद्यं ॥ इंदीवरात्प्रतितरंगमनुप्रविष्टैर्विवैरिवाब्धिदुहितुस्तरुणीकदंवैः ॥ क्रीडन्समंपयसिचित्ररथोवि
 लोक्यपार्थान् रुरोधकुपितः प्रधनंचिकीर्षुः ॥ ६१ ॥ अस्त्रमौत्मसमनामदैवतंसंप्रयुज्यसमरेधनंजयः ॥ तत्रतस्यरथमग्रवर्तिनंजा
 तुपालयसहायमातनोत् ॥ ६२ ॥ गंधर्वाणांपत्युर्गर्वजुषः सौरैर्मैधवेतस्मिन् ॥ पाथसिभंगः शिशिरोरोधसिभंगस्तुतापहेतुर
 भूत् ॥ ६३ ॥ सख्यस्यलाभात्सपदिप्रवृष्यन्कुशीवलेद्रः कुरुनंदनानां ॥ प्रादर्शयत्कुवांप्रथमंविनीतिपश्चादमीपांपद्मवीचर

स्त० १

१७

१ दायादेन सुतेन २ परिच्यवनेन निगमनेन, ३ अलातं साग्निकाष्ठं ४ प्रधनं युद्धं ५ आत्मसमनाम आत्मना समंनाम धनंजयेति यस्य अश्वस्र मित्यर्थः
 ६ जातुपालयसहायं लाक्षागृहसमं दग्धमित्यर्थः ७ सौरैर्मैधवे सुरसिन्धोः भागीरथ्याः संवंधिनि ८ भंगः परभवः लहरीच.

पुत्रस्यवायोर्भुजदौर्ललित्यंबकं वनेतत्रचिरंचरंतं ॥ निन्येदशांकामपिराक्षसस्त्रीनेत्राभ्रवर्षर्तुविलासयोग्यां ॥ ५२ ॥ तंविकृष्यपुर
 सीम्निनिशीथेतत्क्षणात्कुण्ठपमर्शनदोषं ॥ मार्ष्टुकामइवमारुतसूनुर्मातुरांघ्रिमुपसेवितुमागात् ॥ ५३ ॥ आलोक्ययातुशवमेतद
 शेषपौरैरेन्होमुखेपरवशीक्रियतेस्मचेतः ॥ आश्चर्यपूरपरिमेलनफेनिलाभिरानंदसागरतरंगंपरंपराभिः ॥ ५४ ॥ भवनमेत्यतदागृह
 मेधिनः पवनजेप्रवृत्तिरुतमूर्द्धनि ॥ प्रयुयुजेसममाशिषमक्षतैः प्रमुदितः पुरितत्रमहाजनः ॥ ५५ ॥ निशिजातुनिकेतवेदिका
 यानिकटेसुप्तिसुखंनिषेव्यपार्थान् ॥ पथिकोपररात्रजागरूकः प्रबभाषेगिरमीदृशंप्रसंगात् ॥ ५६ ॥ पांचालिकांयुवमनोरथरत्न
 सौधपांचालिकांत्वेदिममेतिममेतिरुत्वा ॥ अद्यस्वयंवरमहायनृपाः प्रयांतिदूतैः समंद्रुपदभूपतिराजधानीं ॥ ५७ ॥ भोक्तुम
 न्नमपिसूपसमग्रंदोग्धुमप्यभिनवप्रसंवागाः ॥ लप्स्यनेद्विजगणोपिचतस्माद्वत्सलाद्दुहितुरुत्सवकाले ॥ ५८ ॥ नहितत्रभवेदपां
 र्थताविजयैः सिद्धिमुपैष्यतिस्फुटं ॥ युगपत्सुखमस्तुवोमहद्भुतमागच्छततन्महौजसः ॥ ५९ ॥ इतिवाचमुपश्रुतिद्विजातेर्ददिकृ

१ कुणपःशवं. २ पांचालिकां पुत्तलिकां ३ महाय उत्सवाय ४ अपार्थता व्यर्थत्वं पांडव राहित्यंच ५ विजयः गमनोद्योगः अर्जुनश्च ६ युगपत् पंचानाम
 पिस्त्रीप्राप्ति सुखं एकस्मिन्नेवकालेभवतुहतिगूढाशीः ७ उपश्रुतिं शुभशकुनं.

१० भा०

१८

मतः कृत्यतश्च ॥ ७१ ॥ विभ्राणोमणिदीप्तकुण्डलधरं कर्णत्रयं पार्श्वयोरग्रेचातिमनोज्ञरूपमखिलेष्वांगेषु दुर्योधनः ॥ सेनादुन्दुभिना
दतुं दिलनभाः स्वस्यानुबिंबायितैरासीदत्सनवाधिकैः परिवृतप्रांतोनवत्यानुजैः ॥ ७२ ॥ तदनुपरितः कीर्णैः पुष्पैस्तरंगितसौ
भ्रमं मणिमयमहामंचारूढावर्णाद्रपरंपरं ॥ अगुरुजनि तैर्धूपैरालिङ्गमानवितानकं स्वनितपटहंप्रापुः पार्थाः स्वयं वरमंडपं ॥ ७३ ॥
जाग्रत्सोमककीर्तिसोमनिमिषत्पद्मवकाशात्ययप्राप्ते दीवरनित्यवासघटितश्यामप्रभाश्रीरिव ॥ पांचालस्य सुता ततः परिजनैः सा
र्धं पुरः पश्यतां राज्ञां बुद्धिं मिवाधिरुह्य शिविकारंगस्थलीं प्राविशत् ॥ ७४ ॥ द्रौपदीमुखशशियुतिसंपत्कौमुदीमहतिरंगतटाके ॥
पश्मच्चक्रयुगुलं नृपतीनां तत्क्षणं विजघटे बहुदूरं ॥ ७५ ॥ तां पश्यतस्स दसितस्य महीसुराणां वामे तरे महति वासवनंदनस्य ॥ अंत
र्विलस्य सपदि प्रकटीबुभूषोरुद्वल्लानं किल भुजे स्फुरणं वभूव ॥ ७६ ॥ गद्यं ॥ तावत्परमसंसमुपेत्य साक्षादादेष्टुमनाः प्रद्युम्न इव धृ
ष्टद्युम्नः सायकैः साकं सकाशमुपनीतं स्वयं वरदिदृक्षया सपरिवारं प्रत्यासन्नमिव पन्नगपतिं चापं पुरस्कृत्य कन्यावलोकनधन्यान् रा
१ कर्णत्रयं द्वौ कर्णौ राधेयश्च २ अंगेषु देशविशेषेषु अवयवेषु च ३ चक्रयुगलं चक्रवाकयुगलं ४ उद्वल्लग्नं उद्वमनं

स्त० २

१८

म्यां ॥ ६४ ॥ धर्मभूरथसहोदरैः समंधौम्यमध्वनिसमीक्ष्यविश्रुतं ॥ प्राणिनामयमहिंसकोऽपिसन्पादपीडनममुष्यकृतवान् ॥ ६५ ॥
 यथातिथ्यविधौप्रीतः सपुरस्कुरुतेस्मतान् ॥ तथाध्वगमनेतेऽपितंप्रश्रयवशंवदाः ॥ ६६ ॥ धौम्यस्यसुधामधुरिमधौरेयीभिः स्वयंवर
 कथाभिः ॥ द्रुपदपुरसरणिरेषां द्वित्राण्यभवत्पदानीव ॥ ६७ ॥ भूदेवेप्सुतिनिविडेपुमध्यभाज्जापंचानामपियुगपत्पृथासुतानां ॥ पुस्फोर
 द्रुपदपुरंपुरः प्रदेशेवक्राब्जेसरभसमक्षिदक्षिणंच ॥ ६८ ॥ कुमारिकायाद्रुपदस्यभूपतेः कुचोपमाद्रव्यमिवाभिर्वीक्षितुं ॥ कुरूद्वहास्त
 त्रपुरेकुतूहलात्कुलालगेहंप्रथमंसमाविशन् ॥ ६९ ॥ तामागमन्नथपुरींशतशः ससैन्यास्स्मारंयुगोदयमिवाद्भुतमावहंतः ॥ भूपा
 स्तुताभुजमुदस्यपठद्विरग्रेष्वंनिवद्विविरुदंपटुवंदिवंदैः ॥ ७० ॥ द्यावाभूमीनिरुध्न्यदुबलरजसांश्रेणिभिः सीरपाणिर्वेगादागा
 त्सवीरः स्वविनयगुरुणाशौरिणान्वीयमानः ॥ आहारश्चायुधंचद्विषदवमतयेयेनसंसेव्यमानेतेद्वेहौलाहलत्वंरणभुविवहतोना

१ पादपीडनं पादपीडां पादसंवाहनंच २ पुरस्कुरुतेस्म आतिथ्यंचकार पक्षे वचन विपरिणामेन अग्रेअकुर्वन्. ३ स्वविनयः स्वाभाविकः विनयः
 ४ हालाहलत्वं हालामद्यं हलंसीरं तयोर्भावंः हालाहलत्वं विषत्वंच.

व. भा. वैरिभुवस्तयाधिकं ठंवरणे चंपकं मालिकावितेने ॥ ८३ ॥ गद्यं ॥ तदनुसमहावीराग्रेसरः समग्रगुणशेखरितांनरपतिसुतामिवश
 रासनलतामुद्वेहन् राज्ञां क्लमवज्ञाय सभागणात्क्षणानिश्चक्राम ॥ तदा त्वएव खलोऽयमखिलानस्मान्निस्मयेन विस्मरन्कस्मैचि
 १९ द्रुहितरं विप्राय प्रायच्छदिति द्रुतं द्रुपदाय द्रोहमुन्निद्रयतः कतिचन राजन्यान् ज्ञान्याभिमुखान् प्रतिमुलभोन्मेषेण रोषेण सरभसभुजोन्नि
 तैरुपवीतैः कंठमावेष्टय ममायं यष्टे ममायं विष्टरस्य लक्ष्यमिति वचनेन जातिचापलं कुर्वाणान् धरणिगीर्वाणान् भवतां पुनराशीरेव जय
 राशीकरणायालमिति सस्मितं निवर्तयन् मर्त्यपतिकुमारोऽपि समारोपितधनुर्गुणानिरगलनिर्गलितेन शरनिकरेण तेषां परेषामधिकां
 दिशि दिशि कौं दिशी कतां दिदेश ॥ तावदस्य राजमंघस्य जंघालतामनु कुर्वद्भिरिव रथार्वाद्भिरपराणवाभ्यर्णमवतीर्णवति तूर्णमर्णो
 जवंधौ तेन निहितां दीप्तिमपरामिव तां दयिताम् ॥ ८४ ॥ तदा त्वे तत्काले ४ जन्ययुत्थं ५ कां दिशीकः भयपलायितः ६ अर्णो जवंधौ सूर्ये
 १ गुणः मौर्वी सौंदर्यांश्च २ उद्वेहन् वहन् विवाहं कुर्वन् ३ तदा त्वे तत्काले ४ जन्ययुत्थं ५ कां दिशीकः भयपलायितः ६ अर्णो जवंधौ सूर्ये
 ७ धनंजयः बर्जुनः अभिश्च.

स्त. १

१९

जन्यानेवमवादि ॥ पञ्च ॥ बाणेनसंप्रतिनृपादिविलक्ष्यमेतत्तच्छायवद्भुविनिपातयितुं पटुर्यः ॥ मौर्वीमिमामिवसदाक्षिणएवपा
 णौकुर्यात्स्वैसारमभिदर्श्यममस्वसारं ॥ ७७ ॥ इत्थंप्रगल्भमुदितारभसेनपीठादुत्थायचापमुपसृत्यकरेपिकृत्वा ॥ आत्मानमेव
 कृतयत्नमनैषुरीतिमौर्वीलतानतुमहीपातिपंकयस्ताः ॥ ७८ ॥ दृष्ट्वाथराजकमिदं द्विजसंघमध्यान्निर्गत्यसंसदिनिलिपपतेः कुमा
 रः ॥ चापेशरंकरधृतेसमंधत्तलज्जांभूपेषुभूरिकुतुकंपुरुषेन्द्रपुत्र्यां ॥ ७९ ॥ वीरेणतेनविशिखेनविलूनमूलंचक्रभ्रमेणपतयालुतदा
 शल्यं ॥ अस्मिन्समाजवलयेत्यमेवदोष्मानित्याहिताभिनयलीलमिवावभासे ॥ ८० ॥ निष्पतत्सुरकरांजलिपुंजात्पुष्पवर्षमभितः
 कुरुवीरं ॥ मंदहासइतिविक्रमलक्ष्म्याः संदधेसकलचेतसिबुद्धिं ॥ ८१ ॥ पांचालपुत्रीप्रहिताः कटाक्षाः पांडोस्तनूजंपरितोव
 र्बल्लुः ॥ मांगल्यमालावतरेदिहेतिमौध्वीलिलहः पूर्वमिवोपयाताः ॥ ८२ ॥ जर्ननांतरनेत्रवारिसृष्ट्रिपथाहेमपयोजगुंफितेव ॥ बल
 १ तस्यच्छायातच्छायं तदत् २ स्वसारं स्वस्य सारंबलं पक्षेस्वसारं भगिनीं ३ आर्तिं षोडां धनुष्कोटिंच पंकयः इतिस्त्रीत्वनिर्देशेन पराक्रमाभावः सूचितः
 ४ शरव्यं लक्ष्यं ५ माध्वीलिलहः भ्रमराः ६ जन्मान्तरे अस्याः रोदनेन भागीरथ्यां पतितैर्नेत्राश्रुभिर्हैमकमलानि उत्पन्नानीतिकया सापेक्षेयमुद्येक्षा

१० भा० परिवेशस्य शिशू समीपभाजौ ॥ ९० ॥ ताटं केतरलमणिप्रभातरंगेतन्वंग्यामुखमभितस्तदाव्यभातां ॥ मूर्त्तत्वं प्रकटमुपेत्य जागरू स्त० २
 केवर्णे द्वे नयनविपाठयोरिवांत्ये ॥ ९१ ॥ सख्याः करों जनविधौ स कृदेव गंतुमापांगभागमपटुः श्रममानशेयः ॥ रेखावधेरनवगामि
 २० तया दृगंतं पूर्वाक्तिमेव संपुनः पुनराललंबे ॥ ९२ ॥ सकलमपि वपुर्विभूष्यतन्व्याः सपदिसखीविपुलेक्षणांबुजापि ॥ चिरतरमन
 वैश्यमध्ययाष्टिकरधृतकांचनकांचिशिवतस्थौ ॥ ९३ ॥ कांचीकलापमणिर्विंबितपार्श्वयोषित्कौशेयपंक्तिरवनीद्रिसुतावभासे ॥ आ
 विर्मविष्यदधिगोष्ठिकटीनिमग्नं वासः शतं जनदृशामिव सूचयंती ॥ ९४ ॥ अतंकपीडामददां पुराहमस्याद्रुतं भाविपुवच्छभेषु ॥
 एवं विचिंत्येव भयेन पादेलाक्षाकृतं धामपपाततन्व्याः ॥ ९५ ॥ तस्याः सखीपुसकलास्वपितत्तदंगं वेगाद्विभूषितवतीषु विवाह
 २० वैषैः कालक्षिपासहनवृद्धपुरोहितानां कोपस्य पात्रमभवत्कुचशिल्पकर्त्री ॥ ९६ ॥ गद्यं ॥ एवमलंकृतमेनामवलोक्य स्वयमपि
 १ परिवेशस्य परिषेः २ वर्णेठकारौ ३ नयनविपाठयोः नेत्रबाणयोः ४ अनवगामितया अज्ञतया ५ पूर्वाक्तं पूर्वभंजनलिप्तं ६ आवतंकः तापः
 ७ धाममृदं कांतिश्च

पदयोः सवित्रीमार्द्राचकारसतयासहचापपाणिः ॥ मोदांबुभिर्नयनजैस्तमियंचमौलौविस्मेरचेतसिकुलालवधूसमाजे ॥ ८४ ॥ कुवल
 यदृशः कुंभंजिग्युः कुचैरितिभाषितैः करिवरशिरः कर्मेत्येवप्रवृष्टमनाश्चिरं ॥ द्रुपददुहितुर्दृष्ट्वातुंगौकुलालपतिः कुचौनिजमपि
 घटंनिश्चित्यैवंनितांतमलज्जत ॥ ८५ ॥ अन्येद्युर्गृहमुपनीयपूजितांस्तान्व्यासोक्त्याविदितवरः पुरामरातेः ॥ पंचापिक्षितिपातिनं
 दनान्मुतायाः पांचालोनिशिपरिणीतयेऽनुमेने ॥ ८६ ॥ गद्यं ॥ ततः परमीदृशोत्सवश्रवणात्परमानंदमनुभवन्तीभिरंतः पुरि
 काभिः परिवृतांतांसखीजनामंडनमंडापिकामुपनीयप्रसाधयितुमारभंत ॥ पद्यं ॥ द्रौपद्याः पंचपत्नीत्वेद्रष्टुंलिपिमिवोत्सुका ॥
 सीमंतशिख्यव्याजेनशिरोजान्व्यभजत्सखी ॥ ८७ ॥ मृगमदनिलकंरराजतन्व्यामुखशशिनामहमावलाढ्यतायाः ॥ चिकुरमिप
 जुषोऽपराधशांत्यैनमितमपत्यमिवांधकारबंधाः ॥ ८८ ॥ अधिनामिकाशिखरमाकलितंनवमौक्तिकंनरपतेर्दुहितुः ॥ शुशुभेमुखांबु
 रुहमध्यचरस्मितहंसिकाजनितमंडमिव ॥ ८९ ॥ सुतरांजनमोदमादधातेमुदृगोमौक्तिकरत्नकर्णपत्रे ॥ परिचेतुमिवाननेंदुसेवां

१ एवंकर्मइति २ प्रसाधयितुं अलंकर्तुं ३ सीमंतः केशवेशः ४ बंधाः कारागृहवासिन्याः

११ मा. लवः किलपृथासुताः क्रमात्परिचक्रमुहुतभुजंवधूसखाः ॥ १०० ॥ कठिनत्वसंपदवलेपभरात्कुचकुड्मलस्यकुरुवीरवधूः ॥
 छतनिर्जयेवपतिपाणिधृतंपदमश्मनः शिरसिसानिदधे ॥ १०१ ॥ कन्ययाभ्युपहृताविधिलाजाः कंदेलत्यनलरोचिषिपेतुः ॥
 पंचवल्लभकराग्रविमर्दोद्वाहुवंशगलिताइवमुक्ताः ॥ १०२ ॥ विधिचोदनासुमणिदीपयष्टिकापरितः स्फुरत्प्रतिरुतेः श्वसुभ्रुवः ॥ उभ
 योविवेचनविधौपुरोधसः स्वलनैवभूवनतुमंत्रतंत्रयोः ॥ १०३ ॥ बाहुप्रतापइवसाक्षिणिहव्यवाहेसामंतराजधरणेरिवयाज्ञसे
 न्याः ॥ कांक्षोसमंक्रमशएवकरंगृहीत्वाहर्षेणवृद्धिमभजननवनीद्रपुत्राः ॥ १०४ ॥ पांचालराजश्चसपांडवश्चपुण्यत्तमीपूजकपूज्य
 माव ॥ आढर्षभविष्णुत्वमाकिंचनत्वंव्यत्यास्थतांताविवंयौतैकैः स्वैः ॥ १०५ ॥ गद्यं ॥ एवमंतरिक्षनिक्षलक्ष्यवेधनलक्षणेन
 शुल्कनिष्केणनिजकंठानिष्कायितकन्याभुजलतानेतान्पथिकौतेयानवगंतारोदुरहंतासेपितानिवर्तनमतयोविकर्तनतनयोपायविधे

१ प्रविष्टेः प्रतिविषय २ कांक्षासमं अगुष्ठमेवगृह्णीया दादिकामयीत पुमांमएवमेपुत्राजापेरान्तिगुल्लोरेवस्त्रीकामोरोमांतेहस्तंसांगुष्ठमुभयकाम इतिगृह्योक्त
 कामानुकूलं. ३ यौतकैः पारिवर्हैः अहेर इतिप्रसिद्धं. ४ निष्कपदकं.

संस्थासु संपादितलक्ष्यामंजनतिलकमंजुलमुखभागांपरिणेतुमिवप्रतीचींदिशमुपगतवतिभगवतिभासानिधौ ॥ पद्यं ॥
तस्यामेवक्षपायांसपदिनिजकुलोत्तंसपार्थोत्सवानामालोकायेवसाक्षाद्विशतिहिमरुचौद्यांशुभंयौमुहूर्त ॥ सोपानैरध्यरुक्षन्मणि
गणखचितैर्वेदिमेतेकुमाराः सालंकाराः पुरोधः सरभसनिहितैः संविधानैः समग्रां ॥ ९७ ॥ ग० ॥ तत्रमुहूर्तगुणेष्विवसमंतादो
जायमानेषुदीपेषुमंत्रविदांवदनेष्विवशब्दायमानेषुवाद्येषुकुलपालिकाः कमनीयमणिनिकायकोरकितैः कनकभूषणैरविकृतसह
जरामणीयकांकन्यकाममीषांसकाशोनिवेशयामासुः ॥ पद्यं ॥ पूतपार्श्वकुशांकूरैः पुरस्तान्मणिकुण्डिमैः ॥ प्राज्वलत्तस्यधौम्यस्य
प्रतिर्बिम्बमिवानलः ॥ ९८ ॥ धर्मान्प्रजाश्वसहसंचिनुतानयेतिशाम्यत्समिच्चटचटात्कृतिभिर्ब्रुवाणः ॥ तामात्मजांद्रुपदराजइ
वानलोपिप्रादादिवोजतशिखाग्रकरणेतेभ्यः ॥ ९९ ॥ अथजातुपालयसमर्पणात्कृतं परिपोषमस्यवपुषोभिर्वीक्षितुं ॥ स्पृहया

१ अंजनतिलकः अंजनः प्रतीचीदिग्गजः पक्षे दृष्टिनिवारणार्थं यत्कज्जलंधार्यतेस अंजनतिलकः अंजनंचतिलकश्चेतिवा २ शुभंयुः शुभान्वितः तस्मिन्
३ संविधानैः उपकरणैः ४ कुलपालिकाः कुलस्त्रियः ५ कुट्टिमेवेदिकायां.

११

परस्परं पर्यहरन्प्रहारान् ॥ १११ ॥ सोमकेष्वपसर्पत्सुसूर्यसूनोः शितैः शरैः ॥ कूजयामासकोदंडंकुकुशायुधनंदनः ॥ ११२ ॥
 गद्यं ॥ तेनजननइवप्रधनेऽपिवृकोदरद्वितीयेनकरोदरपेरिकर्मीरुतस्यकार्मुकस्यवर्मनिर्माथिभिः शरोर्मिभिर्निर्मितैर्मर्मार्मा
 बीभयप्रसारिभिः स्वेदवारिभिः पदान्येवयानपदेऽभिषिचंतः समराजिरकंदलितपार्थयशश्चतुर्थाचंद्रकलावलोकनंपरिहर्तुमिवमु
 खंनिवर्त्यसौबलेयाः केवलैरेवबाहुभिः कुरुपटभेदनंप्रतिपलायांबभूवुः ॥ पद्यं ॥ बीभत्सुचापविवृतैषुमहत्सुकर्मस्वेकंददंजगृ
 ह्निगुधिधार्तराष्ट्राः ॥ वीक्ष्यस्थितेषुविमतेषुविलोलजीवंपृष्ठंप्रकाश्यगमनंपृथुनाजवेन ॥ ११३ ॥ विजयात्परमेतेषामृजवोप्यरि
 बीषणाः ॥ सद्योगुणाः समुन्नेमुरवनेमुश्चधन्वनां ॥ ११४ ॥ तेनिवृत्यनगरंसमाविशन्भूषिताद्रुपदराजपूजया ॥ वन्यशेषजनकेन
 शौरिणाजन्यभावमुपजग्मुषासमं ॥ ११५ ॥ पार्थएवसहजेष्वखिलेषुप्रायशोयुधिबलंश्रुतवत्याः ॥ अन्वभूदाधिकमीक्षणवृष्टेरार्ज

स्त. १

२९

१ आत्मा वैपुत्रनामासीतिश्रुत्या सूर्यसूनुसकाशादपि सोमपलायनं युक्तं. २ परिकर्मी रुतस्य धृतस्येत्यर्थः ३ निर्मितैर्मर्ममार्गः निर्मितानि उत्पादितानि
 मर्मणि वण्डानि येषुवाहसानि मर्मणि येषांते. ४ विलोलजीवं विलोलाः चंचला जीवा मौर्वी प्राप्ताश्च यस्मिन् कर्मणि ५ गुणाः शौर्यादयः मौर्व्यश्च
 ६ जन्यभावं उत्पाद्यतं वरस्य स्निग्धत्वंच.

यैः सहायैः सहसंमंज्यसमारब्धपूर्वस्ययुद्धपलायनाध्ययनस्यद्वितीयावृत्तिविच्छित्तिपरिजिहीर्षमाणा इव शकुनिभागिनेयाः सेना-
 पुरः सरनिस्साणनिस्सारितानिः स्वानलालितैः श्वेडितैः क्षालितगवाक्षमौनरौक्ष्यद्रुपदनगरंपुनरपिनिवार्यनिरुच्छासयांचक्रुः ॥
 तत्क्षणमेवसत्वरंनिर्गतत्वरेषुविविधैरायुधैरशून्येषुद्रुपदसैन्येषु ॥ पद्यं ॥ पृथामुतास्तेपिरथाधिरूढाद्विधाविचार्यैवपुरान्निरीयुः ॥
 शरैर्विधातुं द्विपतोपिचूर्णास्तत्सुभ्रुयामप्यलकानचूर्णान् ॥ १०६ ॥ शंखंदधुस्ताडयंतिस्मभेरीश्चक्रुः श्वेडांचापनादंविबभ्रुः ॥
 सिंहावीनांचोसदांलालनीयेयुद्धारंभेतेद्वयेपिप्रवीराः ॥ १०७ ॥ अनयोर्बलयोर्महारथानामवलोकयन्भोजुषांसुरीणां ॥ सुदृशां
 चपुरस्यसौधभाजांवरणस्रग्विधृतैवभेदिकामूत् ॥ १०८ ॥ आसीदतामाशुधनुर्धराणामासीदताम्यत्करकौशलानां ॥ क्षणमिधो
 बाणगणनिरुध्यव्रणंविनातत्ररणमहीयः ॥ १०९ ॥ रथिकंरथिकोद्विरदंद्विरदस्तुरगंतुरगः पदगंपदगः ॥ इतरेतरमेत्यरणंविदधौ
 दिदिन्नरदविस्मयनाकतरुं ॥ ११० ॥ रजोघकारेषुदृशोऽध्यत्सु करैः करान्कौतुकसूत्रचिन्हान् ॥ परामृशंतोयुधिपांडुपत्राः

१ अचूर्णान् चूर्णं सुगंधिद्रव्यं तेनराहितान् मृतभर्तृकानित्यर्थः

॥ मा. रिप्रस्थमधिष्ठिताययुधिष्ठिरायविनिवेद्यस्वपुरेऽपिमुषमामीदृशीपरीक्षितुमिवस्यंदनेनयदुनंदनेनप्रयये ॥ पद्यं ॥ प्राणायमानमहि स्तं. १
 लनयपांडुपुत्रान्क्षोणप्रविमाननुजिघृक्षुरपारभूमा ॥ एणाजिनेनघटितोद्रेमनीयकृत्योवीणानिनादरासिद्धोमुनिराविरासीत् ॥ २ ॥
 ११ तपोनिघेरागमनेनसद्यः संभाविभोस्तब्धजनारवाऽपि ॥ वीणारवानुद्रुतभंगमालाकोलाहलैर्घोषितदिङ्मुखाऽभूत् ॥ ३ ॥
 दृष्टानृपोदेवमुनौविनीतोमौलिस्त्रजांधूलिमधूलिवंदैः ॥ संपंकमाधायतमंग्रियुग्मेविपंकमात्मानमयंव्यतानीत् ॥ ४ ॥ मेध्यांबु
 सीमधिगतस्यविरंचिसूनोरास्थायसंनिधिमुदारमुदांकुरूणां ॥ तस्याद्भुतागमनहेतुपरिच्छिदायांचित्तानिदूरपथवर्तनतामवापुः
 ॥ ५ ॥ निकुंचितेतेनधृतानिजांकेविपंचिकामौनमवाप्यतस्थौ ॥ पांचालिकावंदनवादशैलीमाधुर्यमाकर्ण्यविलज्जितेव ॥ ६ ॥
 राज्ञामुनासमुचितेषुसर्भाजनेषुपात्रैश्चपाणिविधृतैश्चपलैश्चवेत्रैः ॥ निर्वर्तितेषुभसेननिवर्तितेषुस्मित्वार्मिथोगिरमभाषतधातुसूनुः
 १ सुषमां शोभां २ उद्गमनीयं, धौतवस्त्रयुग्मं ३ विपंकं कर्दमरहितं पापराहतं च ४ वृत्ती ऋण्यासनं, ५ परिच्छिदायां निर्णये ६ सभाजनेषु नारदस्य
 कार्येषु पक्षे सभाधिष्ठितजनेषु ७ निर्वर्तितेषु कृतेषु ८ मिथः एकांते.

कोशमिवराजसुतायाः ॥ ११६ ॥ वृत्तांतमेवमवकर्ण्यसराजवृद्धः क्षत्रासकाशमुपनीयसहानुजातैः ॥ धर्मात्मजायधुरिकंसाभि
दोर्धमावादन्वर्षतामयविभज्यददौस्वनाम्नैः ॥ ११७ ॥ तस्मिन्नाहितलक्षणेनरपतौराज्याभिषिक्तेसतिस्वान्यक्षीणिदधुर्यदंबुशिशि
रलिप्तागकेकुकुमैः ॥ रौगंयद्विभरांबभूवुरभजन्यद्वर्णितेबांदिभिर्निष्पंदंत्वमतः स्वदृष्टिरितितंपौराविवव्रुः स्फुटं ॥ ११८ ॥

इत्थनंतमदृकाविरुतौचंपुभारतोद्वितीयस्तबकः ॥ पितृव्यवाचाऽथपृथातनूजोहरिपुरोधायसमंबलौघैः ॥ परस्परस्ने
हमिवैषमातुंप्रैस्थंययौखांडवशब्दपूर्वं ॥ १ ॥ गद्यं ॥ तत्रवनीभवतिर्वनीपकजनमनीषितपूरकपूरुकुलावनीपसुरसुरभिगोष्ठी
गोष्ठीनेद्रेषुप्रविश्यस्मरणमात्रनयनपात्रेणसकलशिल्पपारदृश्वना विश्वकर्मणा निर्मापितंकामनीयकविलोकनसुलभविस्मयमार
गुरुतरानभरान्वोदुमक्षमतयाश्मातलमवलंबमानैर्विमानैरिवकुरुविंदमणिमंदिरैरभ्रंलिहंजंभरिपुनिदेशेनलंभिततन्नमोपपदंह

१ आर्जकः संपादकः २ सन्नाविदुरेण ३ स्वनाम्नः धृतराष्ट्र इतिनाम्नः ४ आहितलक्षणे गुणप्रख्याते ५ रागं रक्तिमानं प्रीतिच ६ निष्पंदत्वं स्तब्धत्वं
७ प्रस्थं गानविशेषः ८ वनीपकाः पाचकाः ९ गोष्ठी समुदायः १० गोष्ठीनं पूर्वभूतं गोस्थानं.

१० भा० पकतीर्यपरिपुष्टाखष्टामुदिक्षुतत्रिगुणसंख्याकान्पक्षान्प्राक्षिमेदिति ॥ पथं ॥ राजानिर्देशरुदभूदितिधातृसूमीरंतमुदीनिरवधेरिद
 मासखिन्हं ॥ यत्तस्यपाणिस्करोन्मृदुकंठगीतेवीणागुणेविवशारिखणमंगुलीनां ॥ १५ ॥ तस्मिन्नभः सराणिमुत्पातितेमुनिद्रेसाते
 १० पुपंचसुसमंववृतेमृगाक्षी ॥ सांक्रंदनेषुविटापिष्विवदानलक्ष्मीर्मानोभवेषुजयसिद्धिरिवाशुगेषु ॥ १६ ॥ इतिनारदसं
 वादः ॥ विप्रः कश्चनतत्रजांत्वथभुजाबुत्थत्यचोरैर्त्ततागावोमेनिखिलाहतोस्मिविधिनावत्सोपिनोशिष्यते ॥ राजनूरा
 ज्यमिदंविमुंचवसुधांशास्मीतिसर्वानृपान्किंवाहासयसीतिरोषकटुवाक्द्वारंययौभूपतेः ॥ १७ ॥ दृष्ट्वातंमधुरस्मितोथविजयः
 कृत्वासनादुत्थितंनत्वांघ्रौसमवेक्ष्यभृत्यमिहमां ब्रह्मन्सहस्वक्षणं ॥ गावस्तेस्वयंमात्रजेयुरधुनेत्याश्वास्यदस्यून्युरः प्राविक्षन्मन
 साततस्तुनृपतेःशस्त्रायगेहंस्वयं ॥ १८ ॥ तत्रतेनजगृहेतरस्विनाचक्षुषानृपतिरंगनासखः ॥ पाणिनाचसशरंशरासनंपूर्तयेसप
 दिविप्रंवासयोः ॥ १९ ॥ विनिर्गसोसौविशिखानिवस्वकान्विमुक्तजीवोन्विरचय्यतस्करान् ॥ नितांतवेगामिवगोपरंपरांनि

१ विप्रवासयोः विशेषेणप्रवासः विप्रवासनाचतयोः २ विमुक्तजीवान् मुक्त प्राणान्मुक्तमोर्वीश्व.

॥ १ ॥ लाक्षागृहायदद्याविसाक्षादिवरतिः प्रिया ॥ यद्वयवाहिचयुष्माभिस्तत्त्वयंहिसतामुदे ॥ ८ ॥ स्वतोभातमतीनांवः कु
 तीषान्यानुशासनं ॥ मौनंतुसुहृदाख्येयेदूनं वक्तारमावहेत् ॥ ९ ॥ अष्टमीकिलाशिखावधूरियंभातियाजमखवोदिबार्हिषः ॥ यूय
 मधसरितावृतान्वयाः पावनः खलुभवत्समागमः ॥ १० ॥ जाययाचपतिभिश्चकदाचिज्जायतेस्मनहिदंपतिशब्दः ॥ अद्भुतस्य
 ललुतस्यजगत्यामर्थतामनुभवन्तिभवन्तः ॥ ११ ॥ एकस्मैस्पृहयालूनामिष्टायमुधियामपि ॥ करस्थमेवब्रुवतेकलहंनिघनावधि
 ॥ १२ ॥ सुंदोपसुंदौसहजावैभीकौसुरेष्विवक्तापिसुरांगनायां ॥ अन्योन्यमाहत्यपुरायमस्यमनोभवेषोरिवलक्ष्यमारतां ॥ १३ ॥
 तत्सौभ्रात्रशरव्यस्यद्वैधीकरणकेलये ॥ भवतांमारचापेपूभवतांमावधूकृते ॥ १४ ॥ गद्यं ॥ इतिरहस्यंतपरिनिदेशंशुभोदकै
 र्कयंतस्तेकीर्तियास्तस्यैवसमक्षमसिधारासंगंधांसधामिमामाबबंधुः ॥ एतेवयंचातकाइवजीवनमयंवैर्षमेकैकमवलंब्यप्रिययासम
 मनयासुखेनबत्स्यामस्तथाभूतेष्वस्मासुयोमिथुनकृतोपवेशेदेशेदृशापिप्रविशेत्सोयंवृर्जिनंविहातुमजिनंपरिधायसुकृतसार्थसमर्था

१ दूनं सुंदोप २ एकस्पृहया जायाभवति नैकस्यै वदवः सहपतयइति अद्भुतत्वं. ३ अभीकौ भयरहितौ कामुकौच ४ संगंधां सदृशी ५ वर्षाष्ट
 नैवत्सरं ६ कृष्णि पापं.

प. भा.

१५

छायाकंपात्प्रियरतेशिशरसोतः पथादधः ॥ च्युतोमणिरिवैरावांसुपुवेतनयस्तया ॥ २७ ॥ इत्येकिकांसरजनीमपनीयतत्रश्वा
सैस्समंस्वकुलसंभवपृष्ठमित्रैः ॥ मुक्तस्तयातटगतोनुचरान्द्विजातीनंतैर्वतोद्रुतरसैरतनोत्स्ववृत्या ॥ २८ ॥ उलूपिकायारतिदं
शनैस्तैरुन्मस्तकंमोहमिवापनेतुं ॥ उदग्रवीर्यौपधिजन्मभूमिमुमागृहंशैलमयंप्रपेदे ॥ २९ ॥ भालस्यपंचविशिखेपदयोः कृतां
तेहासस्यदानवपुरेण्ववलोकनस्य ॥ शंबायुधेषुपतेरपदानपद्यंगायंतिसिद्धमिथुनान्यशृणोत्सतस्मिन् ॥ ३० ॥ गद्यं ॥ तत्रतत्र
सतस्यहिमाचलस्यखुरपुटविनिमयविन्यासचंद्र किंतैरवतारपथैरपिरोमंथफेनशकलतारकिंतैःप्रतीरनमेरुतलोपवेशैरप्यनुमेयहर
वृषभस्वैरविहारसुकटकसरसीपुवृजिनानिविशोध्यवनमदावलकलभविदलितसरलद्रुमप्रवालपरिमलसुरभिलेनोपत्यकावर्त्म
नादिविभुविभरणकुशलाभ्यामहेन्द्राभ्यांपरिगृहीतांहरितमवजगाहे ॥ पद्यं ॥ पंफुल्यमाननवकेतकपांसुगर्भैः पर्यतनिर्झरजलैः

स्त. ३

२५

१ स्वकुलसंभव पृष्ठमित्रैः स्वकुल उलूपिका कुलंतत्संभवाः नागाः तेषांपृष्ठानि दीर्घाणातिप्रसिद्धिः तेषांमित्रैः सदृशैः दीर्घैरित्यर्थः २ अंतर्वतः गर्भवतः
स्यूलोदपानित्यर्थः ३ शंबायुधेइंद्रे ४ अपदानं वृत्तकर्म. ५ नमेरु वृक्षविशेषः ६ गृहेन्द्राभ्यामिंद्रेण महेन्द्राख्य कुलाचलेनच.

वर्तयामासशुचां द्विजन्मनः ॥ २० ॥ प्रयाणनघ्रेतदनुस्वमौलौपार्थस्यजज्ञोनियमाभिषेकः ॥ प्रागेवतीर्थोपगमात्पावित्रैर्बाष्पैर्नरेन्द्र
 स्यवियोगभीरोः ॥ २१ ॥ गद्यं ॥ सधीरधीरत्युल्लितेनरुद्धेणराज्ञोगृहीताभ्यनुज्ञोवल्कलंघनंकल्कलंघनायपरिधायमलयानिलइ
 वमनुष्यधर्मणाराजन्वतीकाष्ठांप्रतिष्ठमानस्तपः प्रसादितस्यभगवतोभवानीवल्लभस्यसाक्षात्कृपामिवभगीरथरथानुसारणीतरंगि
 णीमुपगम्यतत्रपवित्रासुवीचिषुसायंतननियमायक्रचोधमर्षणीर्जपन्मज्जनमकार्षीत् ॥ पद्यं ॥ नालीकात्कुवलयसंक्रमेस्खलि
 त्वामग्राधः पयसिरमैवतत्रकाचित् ॥ तंदृष्ट्वाभुजगमुतामिथोरिरंसुः संतुष्टात्हृदयमिवानयत्स्वगेहं ॥ २२ ॥ प्रहृष्यत्प्रहृदितत्रै
 वामनुष्यंफणिनारतैः ॥ संतर्पयितुमुत्सेहेकंदर्पसममर्जुनं ॥ २३ ॥ भोगायतस्याभुजगेद्रपुत्र्याः फूत्कारएवस्फुटसीत्क्रियासीत् ॥
 कस्तूरिकांकोजनिकंठनैल्यंफणामणिः पल्लवशेखरोभूत् ॥ २४ ॥ पाण्योर्ज्यामर्शकाठिन्यंतस्यतत्कुचमर्दने ॥ तस्याश्रुतन्मुखा
 स्वादेकलायामूतद्विजिह्वता ॥ २५ ॥ मुखाच्चक्षुश्चैवस्तन्व्यास्सुरतेमीलनंदृशोः ॥ चक्रेमैणितवैदग्धीतस्यकाननकौमुदीं ॥ २६ ॥

१ कल्कपापं २ मनुष्यधर्मणा कुबरेण ३ नालीकात् कमलात् ४ चक्षुश्चैवस्तन्व्याः नागकन्यायाः ५ मणितं रतिकूजितं ६ काननकौमुदीं अरण्यचंद्रिकां व्यर्थामित्यर्थः

॥ मा ॥

२६

उद्यानभूमिमुपगम्यतयासपार्थस्सुख्यन्पितुः पदममन्यतबल्वजेभ्यः ॥ ३८ ॥ दिवसेसुभंयुगुणकोरकितेदयितं तद्वदिस्थितामिवा
र्त्तिमती ॥ अवतार्यसाभुविकुमारमभादथबभ्रुवाहनशतिप्राथितं ॥ ३९ ॥ गद्यं ॥ इतितत्रदिनानिकाभिचिदुपित्वाप्रयामीतिभा
षितस्यपश्मावलंबिवाष्पमेवोत्तरयंतीप्रेयसीरहासिदृढालिङ्गनतरंगितवल्कलोत्तरीयमर्मरमहाध्यायिसत्कारंपुलकशर्करेकपोलेप
रिचुंब्यतस्याः कथंचिदुदंचितानुमतिर्निर्गत्यरक्षोयोधिभिरिश्वाकुपतिसेनाध्यक्षैरुत्पाटितानांमलयदुर्गमहेन्द्रपादानांमूलशिला
तलपरिदृश्यमानकठिनतरतत्करांगुलिनखरेखाव्यार्वीततकुलशभयोच्चैलतशैलसंस्थानवुद्धिभिस्सीम्नेवेशावटैः स्थपुटितामट
वीं विलंघ्यपुत्रीन्यक्काररूपापुलस्त्यान्वयस्यपुरीमुन्मूलयितुंप्रसारितेनभुवोभुजेनेवमेतुनाकृतसीमंतमुदन्वंतमभजत ॥ ५० ॥
समीक्ष्यसेतुरधुविरानिर्मतंसचित्रैर्भित्तिरुत्तर्धिर्यनजयः ॥ दिनेशवंशस्यतपोविचारणेचिरावकाशंविततारचेतसे ॥ ४० ॥ अब्धौ
वानरपातिताचलाशिलभंगामिघातैश्चिरादक्ष्णाधैः कुणिभिः करेणचपदाखंजैः पयोमानुषैः ॥ वीचीवीथिपुकीर्त्यमानमनघंवृत्तरघू

स्त ० ३

२६

१ पादे प्रत्यंतर्पर्वतश्चरणे च २ रतिपति रथकारेण रतिपतिः कामः तस्य रथः सुगंधवायुः तस्य उत्पादकेन ३ दौहिद्र्यार्तौ गर्भपीडायां ४ अनेन गदा कामदात्री अंगद राहता च.

श्रीकल्याणामासकरस्थिताविव ॥ ४८ ॥ तदानींखलु ॥ चक्रांगमिदपश्यतोहरचलच्छंपासमुन्मेषणैः पुण्यत्केतकगंधसिंधुवि
 लुठत्पुष्पधैयांधीकृतैः ॥ मेदस्वीकृतकोकिनीकलरवैर्मैघंकरशामुखैः पांथानामपमृत्युभिः कतिपयैः प्रादुर्बभूवेदिनैः ॥ ४९ ॥
 कालांबुदालिनलिकाक्षणैर्दीप्तित्यासंधुक्षितात्मपदिसध्वानिनिसराद्रिः ॥ वर्षाश्मसमिगुलिकानिकरैः कठोरैर्धर्माभिंयातिमव
 धीह्वनकालयोधः ॥ ५० ॥ माध्वीलिहाविरुहचेमालिनीकृताग्राकांतारसीम्निनयकेतकवैर्हरेखा ॥ दग्ध्वांचलेस्मरभियादायि
 ताजनेनसंप्रेषितापथिकभर्तृपुत्रिकेव ॥ ५१ ॥ अर्जुनेपुत्रकलेपुविकामिष्वद्रिमीम्निधृततादृशशब्दः ॥ एकएवाविशुशोपाविशो
 पादेतदंबुभृदनेहसिचित्रं ॥ ५२ ॥ वियत्यशेषामुनिर्दिक्षुर्दिक्षुवियोगशिल्पीन्द्राविर्निर्मितायाः ॥ तस्यामृगाक्ष्याश्चतडित्तेश्चध
 नंजयस्संविविदेनभेदं ॥ ५३ ॥ मन्मथेज्वलातिवासवसूनुर्मानसेपारिणयेयदुपुत्र्याः ॥ लाजवापमिवकर्तुमुपेद्रंतत्सगर्भमथचिच

स्त. १

२७

१. पश्यतोहरः पश्यतः पश्यस्य हरतीति भाष्यम् इतिप्रसिद्धं २ पुष्पंधयाः श्रमराः ३ क्षणदोः ४ विशुक् ५ अभियातिशत्रुं ६ बहूपत्रं ७ अर्जुनेषु वृक्षविशेषेषु ८ अंबुभृदनेहसि अंबुभृतां मेघानां अनेहा कालः तस्मिन् .

प्रांप्रभोः श्लाघंश्लाघमसौतटेनहरितंप्राचेतसीमभ्यगात् ॥ ४१ ॥ गोकर्णमैत्यसकुलाद्रिसुताप्रियस्यपुष्पाणिमूर्ध्निनिदधेपुरुहूतसू-
 नुः ॥ आगामिर्नानिजरासनताडनानामित्रावकाशइतिसूचयतेवदोष्णा ॥ ४२ ॥ पापापनोदेफालितेऽर्जुनस्यप्रागेवसेतोरवलो-
 कनेन ॥ प्रभासतीर्थेनियमावगाहः पश्चात्सुभद्रागमहेतुरासीत् ॥ ४३ ॥ पाठांतरं ॥ पापापनुत्यैपरिकल्पितोयः प्रभास-
 तीर्थेप्रथितेभिषेकः ॥ सेतुंदृगास्पृष्टवतोस्यसौसाध्यंविनाजागरिताबभूव ॥ ४४ ॥ गोपृष्ठलङ्गकुलशैलकन्यासहायमंतः सत-
 तंदधानः ॥ आश्चर्यमैक्षिष्टतमेवदेवंगोकर्णवासंकूरराजसूनुः ॥ ४५ ॥ ततोघनाविर्भवनाद्वियेवतत्रामलंमानंसमस्यभेजे ॥ कर्णा-
 तरक्रौंचपथेनशोभायशोर्मरालोयदुक्कन्यकायाः ॥ ४६ ॥ स्मृतिपथस्थितयापिसुभद्रयाजनसमक्षमिवासितुमात्तभीः ॥ द्विजकुला-
 निसतत्रसमत्युजत्सहचराभिरत्तिशिवशंवदः ॥ ४७ ॥ पयसापरिपूरितौघटौपरिपश्यन्पथिपाकशासनिः ॥ कमलाक्षकनियसीकु-

१ सुभद्रागमः सुभद्रस्यआगमः प्राप्तिः पक्षेसुभद्रायाः २ गोकर्णवासं गोः कर्णः तस्मिन्वासोयस्य पक्षे गोकर्णं तत्संज्ञक्षेत्रंतस्मिन्वासोयस्य. ३ अमलं निर्म-
 लं पापरहितं च ४ मानसं चित्तं मानससरश्च ५ क्रौंचः क्रौंचपर्वतः ६ मरालोहंसः

॥ भा० ॥ मारिकाणाकृते पृथक् पृथगारितां त्रिशरकांडीमिव त्रिदंढीं बिभ्राणं निजपल्लवकोमलिम निर्जयशोका दिवशुष्केण पटीरतरुणापादुका स्त० ३
 भूयपरिचर्यमाणपादयुगंतं भार्वनाभिभुंसंभ्रमेण वंदमाने पुयदुवंदे पुमुकुंदोपि सविनयमुपागतश्चेतः पूरणावशेषैः स्वसोदरीप्रेमरसै
 १८ रिवतीर्थजलैः पूरितं पिचंडिलं कमंडलुं नदीयपाणेरादाय भगवान्निहत इति राजभवनमुपनीय कन्यांतः पुरे निवेशयामास ॥ पद्यं ॥
 मार्गेशरत्रयममुष्यकृते विमुच्य शेषं द्वयं पुनरिवोद्भिस्तुमात्तलोभः ॥ शुश्रूपितुं तदनुसोदरचोदितायास्तन्व्यास्मरोनयनमेव शरंव्य
 तानीत् ॥ ६० ॥ वपुषामधुरेण मुभ्रुवाधनुपाचित्तमुवाच तर्जितः ॥ तपसे यदि नेदिने तनोस्तनिमानं जगृहे समस्करी ॥ ६१ ॥ प्रतिनि
 श्रसिते दीर्घे पाणिना नानासिकां स्पृशन् ॥ भावयामास पार्थो यं प्राणायामसमापनं ॥ ६२ ॥ प्रणवोच्चरणे पुरः प्रसर्पत्प्रवभासे यतिन
 स्तदाधरोष्ठं ॥ मुहुरग्रगतावनीं द्रुपुत्रीमुखमास्वदयितुं किलोज्जिह्वानं ॥ ६३ ॥ कन्याकरे मृद्रतिपादपद्मं पुष्पं तिगात्रे पुलकांकुरा
 णि ॥ हरे हरे माधव माधवेति हरिस्मृतेरन्यथयांचकार ॥ ६४ ॥ गद्यं ॥ एकदा निर्वर्त्य प्रैत्य कसानकृत्यं प्रतिक्षणमिदुचापक्षुरप्रसंतक्ष
 १ भावना कपटं २ सभ्रमेण त्वरया ३ प्राणायामं प्राणस्य दैर्घ्यं प्राणायामं च ४ पलवसानं भोजनं

मनैषीत् ॥ ५४ ॥ अणुमात्रमिदं सहेतवो दुर्नहिविश्वं भरमद्यमामितीव ॥ मनसोप्यवहृत्य तस्य दृष्टेः पुरतः प्रादुरभूत्पुमान्पुराणः ॥ ५५ ॥ स्वस्वचेष्टाकथान्तया द्वितीयर्तुगुणज्ञय ॥ नवभूवेतयोस्तत्र नयनानां दिनोर्मिथः ॥ ५६ ॥ विजयो मधुरस्मितस्य भावां विदुषस्तस्य मतेन भिक्षुवेषः ॥ कुसुमास्त्रभयादिवातिगूढः कुहरे रैवतकस्य तिष्ठति स्म ॥ ५७ ॥ कथं सुभद्रा कमनीयतायाः कल्पे तनुस्यैकविरुन्नतोऽपि ॥ चतुर्थमप्याश्रममस्य येन तां साधनीभूय दिदृक्षते स्म ॥ ५८ ॥ न दात्व एवाद्रितटात्पतिः श्रियः परिप्लवंतं प्रकृतेशु भागमे ॥ यदा शये ते शैय एव तद्भवेदिति ब्रुवन् द्वारवतीं पुनर्ययौ ॥ ५९ ॥ ग० ॥ तदनंतरमहस्करमहतस्करमहामहान्मस्करी रैवतकागिरूपस्फुरते तस्य नमस्करणमस्माकं श्रेयस्करणमिति पुरोधोजनबोधनात्कुतूहलिनाहलिनानगरमानीयमानं बहिरापि ज्वलता विरहानलज्वालेनैव कापायवाससाज्वगुंठितवपुषं सव्यैसाचिशब्दमत्सरेण स्मरवीरेण प्रवासरंध्रमन्विष्य पन्नगपां डचयदुक्कु

१ द्वितीयर्तुगुणज्ञया द्वितीयर्तुः ग्रीष्मः तस्य गुणः शोषः तदज्ञया शुष्कयेत्यर्थः २ अपिशब्दः व्यक्तदारेषणस्यापि नपुंसकस्यापि च तद्वदनिच्छेति सौंदर्यातिशयोक्त्यर्थः ३ शये हस्ते ४ मस्करिणीति ५ सव्यैसाची सव्येनापि हस्तेन धनुः साचीकर्तुमर्थः

चं.भा. ॥ मिहितयोर्विजयनरशब्दयोर्धर्मिपरताविशेषनामपरताचतवरूपयाभवेदितितस्मैव्रीडतरलनयनं वदनमवनमयंतीतस्थे ॥ पद्यं ॥
 १९ यमेवमुद्दिश्यतवोक्तिभंगीसपदासोरम्यनुकंपनीयः ॥ इतिप्रकाश्यक्षणमर्जुनत्वंचुचुं वतांचोरयनिः कपोले ॥ ७० ॥ स्वेदांबुपूरम-
 रितेसुदृशस्तदास्याः क्षेत्रेस्वेवंकिंशुकशिलीमुखमीरकृष्टे ॥ पुष्पास्त्रकर्षकवरः पुलकललेनशृंगारवीजनिकरान्निविडानवाप्सित्
 ॥ ७१ ॥ तस्यामेववधूमिमांमरजनौसद्योनुकूलारहः पाणौकृत्यविलोकितोत्सवभरोद्वाभ्यांहरिभ्यामपि ॥ पौरैषूभयथाजनेष्वव-
 लतांप्राप्तेषुपार्थस्तयाजाग्रत्सारथिविद्ययामहरथारूढः पुराजिर्ययौ ॥ ७२ ॥ आकर्ण्यदंजृम्भितानांयदनांपार्थोद्देशाक्रोधनत्वस्य
 जातेः ॥ म्लानिदानुंमाधवोमाधवोभूद्यत्रायत्ताकौरैर्यमाममृद्धिः ॥ ७३ ॥ रणोत्साहेशानेयदुजडिमकीर्तिध्वजलतांमुहुस्स्मारं
 स्मारंकपटयतितांवल्लितकुचं ॥ हसंत्याः प्रेयस्यादृशनरुचिमित्रीकृतयशशंशानांगेनाविक्षत्सुरपतितनूजोनिजपुरी ॥ ७४ ॥

स्त. ३

२९

१ भंगीरीतिः २ क्षेत्रे शरीरेकेदोरेच. ३ हरिभ्या इन्द्रोपेन्द्राभ्यां ४ अवलतां निर्वलतां वलतामगहिततां ५ जृम्भितानां विद्वपरिक्रमणं ६ जातेः जातिवल्याः
 ७ माधवः वसंतः ८ कौरवी कुरुसंबंधिनी कुरुवकसंबंधिनी, ९ शतान्गेन स्थेन

णेनसमंतात्पतितैः सत्वगुणशकलैरिवश्वेतविंदुभिर्व्याकीर्णाचामूर्वीत्वचमध्यास्यविश्रास्यंतधैवित्रेणवीजयंतीसुभद्रातैस्तैरिंगि
तैर्यतित्वेसंश्लेष्यतस्यतत्वजिज्ञासयाभविनयमनुरहसिव्यजिज्ञपत् ॥ पृष्ठं ॥ तपस्विन्नद्यमेप्रीतिस्तवाभ्यागमसंभवा ॥ कन्या
मौनावकीर्णित्वेकल्पशाखाशिखायते ॥ ६५ ॥ इदानीममी ॥ यदवः खलुपुण्यराशयोयतिनामिंद्रतवां त्रिसंगमे ॥ शिरमायदवा
प्यतेरैजोमनसाऽन्यत्परिवर्ज्यतेचयैः ॥ ६६ ॥ भगवन्नखिलंविबुध्यमेपरमार्थवदभाविमेशुभं ॥ प्रयतायनयोभवद्विधाः प्रणिधाने
नहिदिव्यचक्षुषः ॥ ६७ ॥ अवकर्ण्यतदेषमीलितः क्षणमक्ष्णोः प्रतिवाचमाददे ॥ बहुनाकिमयिस्वकैर्गुणैर्विजैर्यंप्राप्स्यसियोपि
तांकुले ॥ ६८ ॥ पादांगुष्ठनखंयस्तेफालेकुर्याद्विशेषकं ॥ सन्नरोपिस्मरेणार्तः मूढस्स्यादामिषंदृशोः ॥ ६९ ॥ गद्यं ॥ इतिसात
स्यवक्त्रिमस्पृशावचसाश्रवसाच निपीतपूर्वेस्तैस्तैर्लक्षणैश्चमोयंसंक्रंदनंदनइति निश्चयमणित्दयपेटकपुटे निधायभगवन्भवद

* मृगचर्म व्यजनं. १ कन्यामौनावकीर्णित्वे कन्योचितमौनं तस्यअवकीर्णित्वे क्षतौ २ रजः धूलिः पापंच ३ परमार्थं यथार्थं. ४ प्रणिधानेन योगेन
५ विजयं जयमर्जुनंच ६ विशेषकं तिलक ७ नरोपि मनुष्योपि अपिशब्दः पूर्वश्लोकार्थं समुच्चापकः पक्षे नरावतारोपि.

॥ भा०

कलयेयुरतीवचित्रं भावं क्षणपीतौ निदृशा कथं न तानि ॥ ८० ॥ सीमंतविद्युदवतंसशिरीषचापकैशंघनोयमिति कैः मुदृशां न जज्ञे ॥
तस्याधएव निटिले सततं यदासीत्तत्तादृशी सलिलशीकरदुर्दिनश्रीः ॥ ८१ ॥ उग्रैः करैरुष्णरुचैः समंताद्दूष्मायमाणा खिलादिङ्मु-
३० स्त्रस्य ॥ आगंतुमन्हः संविधं स्वकालेप्यनीश्वरे वापसं सर्पगात्रिः ॥ ८२ ॥ वर्षास्वियं त्वारि मस्मदुपांतभूमे रुन्मूलनं कलयतीति रु-
भावलीढैः ॥ तीरद्रुमैः स्वनिकटादपसारिते वमध्यं जगाम सारितां सलिलस्य वेणी ॥ ८३ ॥ देशे देशे जडिमकुरंगस्तेजोभल्लैर्दिनक-
रभिच्छे ॥ धावं धावं प्रहरति राजां धारौ गेहं शरणमवापुः ॥ ८४ ॥ अंगांगसंगासहनेतपत्तावन्योन्यमेवाभिमुखं युवानः ॥ वाचापिके-
चिन्मनसापिकेचित्दृशापिकेचिदृढमालिलिंगुः ॥ ८५ ॥ गद्यं ॥ एवं पचेलिमाहेर्लिमयूखकेलितस्य तनयायै निवेदयितुं कामाभि-
रिव रामाभिर्निरंतरोपांतौ दृग्ध्वनिवसंतौ वसंतरतिकांताविव जयंत जनकान्तरजकौ तैर्यौ परिपाटलहं र्मपाददुरवगाहवर्नं जातसना

स्त० ३

३०

१ चित्रभावं अलिरूपत्वं आश्चर्यं च २ पीतानि प्राशितानि पीतवर्णानि च ३ द्योभर्तौ दिवसानां दिव्यमिति उपेक्षया शोच्यते ४ वेणीप्रवाहः ५ धारागेहं जल-
मंदिरं ६ हेलिः सूर्यः ७ दृग्ध्वनिवसंतौ मूर्तिमंतौ ८ हंसपादाः हंसानां पक्षिविशेषणं पादाः पक्षे हंसस्य सूर्यस्य पादाः किरणाः ९ वनजातं कमलं अरण्यसमूहं च

ततोमुहूर्त्तसकलभिनन्देकुरुद्वहानां कुशलोदयाय ॥ सुतं मुभद्रामुपुवेऽभिमन्युं प्रवीरमूस्तातमिव प्रवीरं ॥ ७५ ॥ पांचालपुत्रीचप-
तिव्रतानां प्रधानभावेकृतपट्टबंधा ॥ पंचापिसयः प्रतिभूस्विस्वान्पतीन्पितृकृणामनृणानकार्षीत् ॥ ७६ ॥ ग० ॥ अथतेषां तादृशं पु-
त्रोत्सवमाकर्ण्य ऋतुर्वसंतः सामंतराजसंवंधितयाहर्षादिव समाजगाम ॥ तदानीं भगवान्पवमानस्तुभीमस्य सुतोत्पत्तिनिमित्ताशी-
चवत्तया लोकस्पर्शाय संकुचनिवकतिचनदिनानि मलयं विहाय पदमेकमपि न च वाल ॥ पद्यं ॥ एतेन खल्वकरुणेन तपागमेन जी-
वातुरद्यममदेशत एव दूरान् ॥ उत्सारितो मधुरितविरूपावनां ते तत्स्वागतं परभृतो न समाचचार ॥ ७७ ॥ शिरीषपंक्तेः कुरुकामि-
नीनां शरविच्छया सह मार्दवेन ॥ उपस्थिता भूदुपमा तदानीं तेषां स्थितानां सुलभं हि सर्वं ॥ ७८ ॥ कुरुकैलिवने पुमल्लिकाकुसुमे पुभ-
मरावलिर्वभौ ॥ ऋतुनामधुगंधगुप्तयेजनुनाग्नेनिहितेव मुद्रणा ॥ ७९ ॥ शुभसौरभमंभृतानि भूमौ शुचिभूतान्यपि यानि पाटलानि ॥

१ प्रतिभूः जामीनशतिप्रासिद्धं. २ तपस्थितानां तपेऽग्रेऽग्रे स्थितानां पक्षे तपश्चाचरतां ३ शुचिभूतानि धवलानि शोभन्त्यलानि च ४ पाटलानि रक्ता-
नि पुष्पाविशेषाणि च.

चं० भा०

स्त० ३

३१

३१

पुत्री ॥ तापंपितुः स्वमहरत्तरलोर्महसैरन्यनयातिहिविभूतिरपत्यभाजां ॥ ९० ॥ मुरनायकानुजमनोवशीकृतौमुदशोमुखैर्नि
पुणतांयथाययुः ॥ सरसीरुहैर्नललिनीलनास्तथासकचान्यमूनिर्विकचानितानियत् ॥ ९१ ॥ यमः स्वमुः सन्निधिमैत्यरात्रौस्व
कांतिचोरंमुदशामुरोजः ॥ नांलाग्रशूलेनलिनंनिवेश्यववल्गुहर्पादिववारिमध्ये ॥ ९२ ॥ व्यौत्युश्रिकायांविपुलेक्षणामुवर्षन्नखद्यो
तवलक्षमंभः ॥ सखीमुदारांमरितस्तुतस्याः करोष्यसावीदिवकंमहंतुः ॥ ९३ ॥ उल्लासभाजाहरिणाप्रियायाः कव्हास्माव्येक
लितेकवर्या ॥ अस्त्रैर्मूयाहसितैश्चाचित्रमुत्तंमितंवक्त्रमभूत्तमपत्न्याः ॥ ९४ ॥ ग्लहंनिमग्नग्रहणेपुकल्पयन्स्वयंग्रहाश्लेषमुख्यंदू
द्रहः ॥ सर्ववर्णवर्ष्मासलिलेतडित्तनूः मुखादगृण्हात्मुदशस्तुतानतं ॥ ९५ ॥ फूलैर्हैः काचिदधः स्थितिचिन्हंबुद्रुदंहरिरुदस्यनि
मग्नः ॥ वंचयन्प्रतिवधूः कचिदूरुस्तंभंमुपुचुचुववरंग्याः ॥ ९६ ॥ क्रीडतीमंडलीभूयकृष्णयोरप्सुयौवते ॥ तटिन्यास्तटयोः

१ स्वद्रव्यं २ विकचानि केशरहितानि प्रकुलानिच ३ व्यात्युश्रिकायांजरुकीडायां ४ उत्तं सितं भूषितं पक्षे उत्तं आर्द्रं सितं शुभं ५ ग्लहं पणं
६ सर्ववर्ण वर्ष्मा तुल्यशरीरः

थेपाथासिरोधसिचविहारैस्तेषां दिनानामौपयिकमातिथ्यमापादयितुं भगवतींतामेवसरितमापनतां ॥ पद्यं ॥ कल्लोलवेगकपटेन
 कलिंदपुत्र्याप्रादं प्रतिप्रसमृपेपरमस्यपुंसः ॥ तिष्ठंतिमेपुनरहत्रिजगत्पवित्राः सख्यः कतीतिसमवीक्षितुकामयेव ॥ ८६ ॥
 तस्याजलेषुतैरुणांबुदजातिवैरिष्वावर्तजालमनयोहभयोरतानीत् ॥ वीचीकराग्रविनिवारितरामसीरव्यावैलग्नोपजनितव्रणग
 र्तशंकां ॥ ८७ ॥ मुरारिनारीमुखपद्मपंक्तिर्जवेनयोद्भुंजलदुर्गपद्मैः ॥ तीरेवतस्थेनिलकापदेशात्कृत्वापुरः खेटकमंडलानि ॥ ८८ ॥
 तासां विलासगमनंसमवेक्ष्यतत्रलाव्यत्वहेतुरपिलज्जितचेतनायाः ॥ वेगात्तिरोभवनविघ्नतयामराव्यागर्ह्यावभूवनितरांगतिमांदि
 मश्रीः ॥ ८९ ॥ ग० ॥ शनैः शनैस्तामुसरितमवगाहमानासुकासांचिदीर्घ्ययेवनितंवविंवानिनिजावकाशदानावलंबिनोन्नातिभि
 रंबुभिः पुलिनानिनिचोलैषांचक्रुः ॥ अपरासाममूययेवनाभिकुहराणिजलचूषणादावर्तकुलजवावलेपमवलुपन् ॥ इतरासांकुधेव
 कुचयुगलानिक्षोभणात्कोकनदकोशान् विदलयामासुः ॥ पद्यं ॥ वक्षोजकुंभनिवहाद्वनिताजनानां ग्रीष्मर्तुनाविनिहितं ग्रहराज

१ तरुणां बुदजातवेरिषु सजलमेघसमूहसदृशेषु श्यामेष्वित्यर्थः २ व्यावल्गनप्रहारः ३ खेटकः ढालइतिप्रसिद्धं ४ निचोलयांचक्रुः आच्छादयामासुः

वं० भा०० मघर्मतोयैरष्टाभिरंगैरवनीरजांसि ॥ १०० ॥ परस्परसंगकलप्रदित्सयास्वजन्मतरेन्दववासरावय ॥ उपस्थितौनायुपसृत्यसं स्त० ३
 भ्रमात्तदाशिषोन्तरमेवमब्रवीत् ॥ १०१ ॥ क्षुत्प्रपीडयतिमामयिवीरौकुक्षिमेत्यचकितेवयुवाभ्यां ॥ याचतेतदशनंबहुभोक्तुंयस्य
 ३१ तृप्यतिपुरातिथिरेषः ॥ १०२ ॥ इत्थंस्वदक्षिणकरंपुस्तः प्रसार्यतस्यार्दितोवचनपाण्यनुधाविवेगा ॥ तभ्यांतथेतिभणितिस्तुस
 माललंबेमत्स्वर्थनाफलमदौर्लभमेवमूते ॥ १०३ ॥ गद्यं ॥ अथमुदाकथितात्मयथातथभावोभगवान्वृहद्भानुर्दत्तपटीजवनिकांतर्नटी
 भवत्स्मितयोर्देवकीपृथामुनयोर्धुरिगिरिदरीवमतिधुरीणविभावरीचरमरीमृषदिविषदरीशमेदुरीकृतदुरीहिततांडवस्यजगत्कंठे
 गैडुत्वंतत्परिरक्षणदक्षस्यऋभुश्चस्तदक्षकेपक्षपातंचविनिवेद्ययुवयोः कटाक्षवलेनक्षणादिधक्षामीतिस्वयमपेक्षितविशेषमाचक्षते
 ॥ पद्यं ॥ भ्रूसंज्ञयायदुपतेः पुरुहूतमूनुः संतुष्यतोऽथजगृहेसतनूनपातः ॥ तूणौचगांडिवसुरवौनुरगांश्चशुभ्रान्कांतंरथंचनटताक ३२
 १ परस्परसंग कलप्रदित्सया परस्परस्य आसंगः योगः तस्यकलंअत्र तद्वानेच्छया २ यस्यपेन तृप्यतेयोगात्पट्टी ३ अर्दतः याचनाकुर्वतः ४ अदौ
 लब्धं दोहदलक्षणरहितं ५ गडुत्वंरोगविशेषः

प्रांतेताटंकेइवरेजतुः ॥ ९७ ॥ गद्यं ॥ इतिचिरंवित्त्वत्यप्रतीरमुत्तीर्णाभिर्जलमेलनव्रीडादिवसंकुचितात्मभिः कुचैरानामिताभिः
 स्तदंगसंगमशर्माणिमर्मरागिरासंस्तुत्यपवनचंचलैरंचलैः श्लाघमानानांविवमनानिवमिनवतीभिः कायकांतिकनकलताकोरका
 णीवकनकाभरणानिकामनीयकपुनरुक्तिमात्रस्यपात्रयंतीभिर्वधूतीभिः महतटाटवीपर्यटनोस्तयोरग्रेदिशिदिशिक्रशिताशिशिरेत
 राभीशुप्रकाशोजनदृशांकोशीकारदेशिकः कोपिमहमांराशिराविरासीत् ॥ पद्यं ॥ उन्मिष्योन्मिष्ययत्नात्परिचलितयथापू
 र्वशक्त्याथदृष्ट्यातन्मध्येवीक्ष्यकंचित्पुरुषमनुदितछायहस्तानपत्रं ॥ अक्ष्णान्नानैर्यमोतोर्विदधतमनयोः प्रश्रयाश्चर्यदत्तद्वैराज्या
 दाकुलाभूद्यदुकुरुवरयोस्तत्क्षणंचित्तसीमा ॥ ९८ ॥ मुखेतिरोवेपथुभिर्वयः कृतैर्मुकुंदवध्वः कृतसूचनाइव ॥ द्विजातिवृद्धस्यप
 थोस्यपाश्वर्योर्द्विधापमस्तुः सहमातिभरिवः ॥ ९९ ॥ ताभ्यांननस्तस्यपदोः पुरस्तादपंकमात्मानमहोविधातुं ॥ स्पृष्टान्युदंचद्व

१ जलमेलनं जलसंगमः मूर्खसमागमश्च २ अभीशुः किरणः ३ उपरिसूर्यः अधः अग्निः अतः सत्यपिच्छत्रे छायाभावः ४ ज्ञातेयं बंधुत्वं ५ ओतोः
 मार्जारस्य.

चं० भा०

३३

जायमानैः स्फुलिगैर्हरिचंदनादिषुकेषुचिद्वल्कायमानैरालोकैर्नीडवत्सुकेषुचित्परस्परपक्षिपक्षताडनरटनायमानैः श्लोषचटचट
त्कारैश्चसर्वतः परीतमपितद्वनंमुहूर्तयथापुरमवनस्थे ॥ पद्यं ॥ हुताशनपरित्रासादुच्चलंत्यावनश्रियः ॥ कवरीवश्लथावेगा
त्कापिधूम्याखमानशे ॥ ११२ ॥ वलयंधूमेखायावर्त्मनियुसदांबभौ ॥ भाविनः शरकूटस्यपरितोमानसूत्रवत् ॥ ११३ ॥
अस्यैवगांधिवभृतोभुविहेजनत्वंमल्लंतृणायमरुतामपिमन्यमानः ॥ बाहोर्बलं पठपठेतिवदन्निवाग्निः स्फोटारवंसझटितिस्फुटयां
बभूव ॥ ११४ ॥ स्वपार्श्वयुग्मज्वलदाग्निकंदलावनांतभाजोजगरामहत्तराः ॥ निशातवज्रक्षतिनिस्सृतासृजांदशामयत्नाज्जगृ
हुर्महीभृतां ॥ ११५ ॥ गद्यं ॥ तत्रनिर्कुंरंवाणिस्तंबेरमाणामामूलमनलार्चैरवलंबितदंतमुसलानिप्रेमपरवशतयावशैः सुवितरि
तुंस्वमृक्काविन्यस्तजग्धार्धसल्लकीपल्लवकवलानीवक्षणमलक्ष्यंत ॥ पद्यं ॥ सविधज्वलनोष्मवीचिभिः सपदिस्लानकपित्यशा
खिनां ॥ परिपाकसिताः फलव्रजाः प्रबभुस्फोटकबुद्बुदाइव ॥ ११६ ॥ निशिकेवलंनममिदीप्ततनुंनिजजानिमौषधितरुंनि
१ श्लोषः दाहः २ निकुरंवाणि समूहाः ३ वशासु करिणीषु

स्त० ३

३३

पिकेतनेन ॥ १०४ ॥ मरुन्मनोमार्गणवैनतेयपृथग्जयाप्तैरिवकीर्तिशावैः ॥ चतुर्भिरश्वैः समुपास्यमानं सफाल्गुनस्तं रथमारुरोह
 ॥ १०५ ॥ दशमुखनगरेपुरानुभूतं दहनहठात्करणं पुनर्दिदृक्षुः ॥ उपगत इव मारुतिः ससाक्षादुदलसदस्य रथाग्रकेतनांकः ॥ १०६ ॥
 तद्भुजावनुधावंत्याः संग्रामेषु जयश्रियः ॥ जंघाद्वयधियं तूणौ जनयामास तुस्तदा ॥ १०७ ॥ पवनसखदृशो र्मुदं वितन्वन्पटुतरटं कृ
 तिकं पिताटवीकः ॥ कुटिलमतनुतासकृत्कराभ्यां गुणमपि दंडमिवास्यागां डिवस्य ॥ १०८ ॥ अथ गरुडवलीमुखध्वजाभ्यामनुम
 तिमेत्यससन्ननाहहर्षात् ॥ बलरिपुमणिनीलमुत्प्रवालं वैनमशितुं वडवास्यभूरिवाग्निः ॥ १०९ ॥ शोणरुचाशिखयातिमहत्या
 बाणपुरावृतिवासनयेव ॥ चंडतरस्य वनस्य समंतात्कुंडलनंकलयन्ववृधेऽग्निः ॥ ११० ॥ प्रथमं पावकर्षिं द्वेपरिरभ्यगृहीतपल्लवो
 ष्ठपुटे ॥ उपकंठं वनराजे रुदगादाकुलकपोतनादततिः ॥ १११ ॥ गद्यं ॥ क्रमेण प्रवलीभवतो भगवतः पवमानसखस्य तमा
 लादिषु केषुचित्द्रुमेषु पत्रोच्चयायमानैर्धूमैः किंशुकादिषु केषुचित्स्तवकायमानैर्ज्वालाकंदलैस्त्रिलकादिषु केषुचित्पक्ष्त्रिमफलबी

१ उत्प्रवालं उत्कृष्टाः पल्लवाः विद्रुमाः श्रयस्मिन् २ वनं अरण्यं उदकंच ३ पिङ्गेजारे ४ उपकंठं समीपदेशकंठेच.

चं० भा०

धोभगवानुद्दिदीपे ॥ तत्रांतरेप्रोषितवल्लभतयाप्रेम्णाकुमारमश्वमेतंनिर्गीर्यदहनार्चिरूष्णासहिष्णुतयापुनरपिनिवृत्यदिवंप्रयांती
भिर्घनधाराभिरिवपन्नगक्षन्यकाभिः सहवनादुत्पतंतीतक्षककुटुंबिनीमविलंबितमेवश्वेतवाहनश्शातमुखेनशिलीमुखेनरसनाया
मिवग्रीवायांद्विधाविदालिताचक्रे ॥ पद्यं ॥ नभसिकृतेशरैकूटेनपपाताशुगैविनुन्नमंबुमुचां ॥ तस्मिन्त्वांडववन्हौतक्षकपत्न्या
कवंधमेवपरं ॥ १२१ ॥ गद्यं ॥ अथसकुपितस्स्वयंकौशिकोपिचाकितचकितांविनयाविहितोपसरणंनवजननीशोकदयनीयंत्वं
वौलंतमहिर्बालंपरिगृह्यलालनयापरितोषमनैषीत् ॥ प० ॥ सुतंतमभ्येत्यमुरैरशेषैः क्रुध्यन्तथायुध्यतघोरमिंद्रः ॥ चक्रेसदावस्य
चतक्षकस्ययदाग्निमत्तांयदनैग्निमत्तां ॥ १२२ ॥ वनस्यतस्योपरिकेवलंतदासहस्रनेत्रस्यचसव्यसाचिनः ॥ निषंगनीडोत्पतिता
निर्षात्रिणांकुलानिकोलाहलकेलिमादधुः ॥ १२३ ॥ शरान्विर्पाठानपिपारदृश्वनः श्रुतेर्विधायाशुविमुंचतस्ततः ॥ कुरूद्वहात्सा

स्त० ३

३४

१ शरकूटे २ शरच्छत्रे ३ आंशुगः बाणः वायुश्च ४ कवंध उदक मूर्धराहितं शरीरं च ५ कौशिकः इंद्रः नकुलश्च ६ दृढतवालं पुच्छराहितं ७ अहिबालं
सर्पपुत्रं वृत्रासुरपुत्रं च अथवा दृढतवालमहिर्बालं ववयोरभेदान् दृढतवालं बालशब्दराहितं अहिबालं नामअहिंवृत्रं ८ अनग्निमत्तां अग्निमत्ता अभ्याधानावि कारस्वं
तदभावं मृतपत्नीकत्वात् ९ पात्रिणां बाणानां पक्षिणाच १० विपाठान् पाठराहितः ११ बाणविशेषांश्च १० श्रुतेः वेदस्य कर्णस्यच

खिलं ॥ इतरेविजेतुमिवेतरवोदिवसेपिज्ज्वलुरतीवतरां ॥ ११७ ॥ दृप्तदानवनिशाचरवर्गस्तत्रगांडिवभृतानिहतोपि ॥
तन्निषंगयुगबाणगणानांसंख्ययाप्रतिभटत्वमकार्षात् ॥ ११८ ॥ ज्वालनापभरकुंडालितांगिः श्वेडसारघृतसेचनमृद्धीः ॥ सर्पपुंग-
वततीरतित्दष्टः शङ्कुलीरिवचर्चकृशानुः ॥ ११९ ॥ तावत्तक्षकरक्षणायसहसाशक्रोऽधिरुत्यद्विपंवज्रंन्यस्यतदीयमूर्ध्निमरुतां
सन्नाहयन्वाहिनीं ॥ ब्रह्मांडप्रतिरोधनेनविमुखैर्धूमैरिवारण्यजैरातस्तारनभस्तलंजलधरैरारब्धघोरारवैः ॥ १२० ॥ गद्यं ॥ ततस्तै-
र्नाकौकसामनीकैर्मत्सरेणतदुपरिनिपात्यमानदिग्भित्तिशिखराणामिववेगादापततांवारिधौवाडवहव्यवाहोपिकवलितोयमस्मा-
भिरितीवविद्युतः प्रकाश्यगर्जितेनतर्जयतामिवपर्जन्यानामासारसर्वाभिसारेणनिर्वापितेवनेमनाकृश्यामायमानेसतिशोणायमान-
लोचनेनकपिकेतनेनतत्प्रेतिचिकीर्षयाशरकदंवैरंवरेनिरवलंबमाकलितां शरशालांछत्रीकृत्यपुनरपिसमुन्नीयमाननिर्जैकेतुरुध्वं

१ प्रतिभटत्वं सादृश्यं यथा भर्जुनबाणाः असंख्याः तथा मृतानामपिसंख्या नासीदित्यर्थः २ तत्प्रेतिचिकीर्षया तस्यप्रतीकारस्य निराकरणस्येच्छया.
३ निर्जैकेतुः स्वध्वजः धूमइत्यर्थः .

३० भा०

३५

जोनिरंतरायमेवमहांतंसप्ततंतुमाहर्तुमनसः कौंतेयस्योपांतैरहसिमुहूर्त्तसंमंत्र्यसाक्षादुत्साहप्रभावाभ्यां मूर्त्तौ मंत्रवतत्प्रहिताभ्यां
गंधवहसुधांधोधिपनंदनाभ्यामनुसंधीयमानगमनो नदीतटाकैर्द्विमौतृकतया स्वपालयितारमिवानुकुर्वतो विविधान्यदुर्लभसुधा
न्यसमेधितवसुधान्मगधानधिगम्य विशृंखलहर्षितगिरिव्रजमपिशृंखलाखे दितमंहीभृत्कुलं जराघटितदेहमपि देदीप्यमानदेहव
लसंपदमांशाजितारमपि परार्थापहारजागरितारं र्भागधमपिविगीते व्यापारं द्वैमातुरं महारथं पृथिवीनाथमुपेत्य प्रधनं ननाथ ॥ तत्क्ष
णमति तिष्ठुतया त्वमष्टादशकृत्वोदृष्टापजयोस्ययंपुनरितरः किशोर इति कृष्णावुभावप्यवधीर्यहिडिंबकुटुंबशोकोदयादारभ्य प्रवी
रजनकर्णिकामौक्तिकायमानभुजकीर्तेरात्मनस्संमुखीनंददृढतरपरिकरबंधं समीरकुमारः पंचदशदिनानि नियुध्यतेषां तृतीभागपरि
संख्यानपदाभिधेयेन सह घटयांबभूव ॥ पद्यं ॥ हते तस्मिन्स्त्रयोदीप्राहरिप्रस्थमुपाययुः ॥ आगामिनिमखेहव्यमादित्सवइवाग्रयः

स्त० ४

३५

१ सुधांधाः देवाः २ द्विमातृकतया नद्यंबुवृष्ट्यंबुसंपन्नतया ३ वसुधान्यानि द्रव्यसंस्थानि ४ गिरिव्रजः पर्वतसंघः देशविशेषश्च ५ महीभृतः पर्वता
राजानश्च ६ जरा वार्धक्यं राक्षसी च ७ आशा दिशा तृष्णा च ८ मागधं मगधराजं स्तुतिपाठकं च ९ विगीतव्यापारं निहितव्यापारं पक्षे विगतः गीतव्यापा
रोपस्य १० प्रधनं सुखं ११ तृतीय भागपरिसंख्यानपदं पंचइतिशब्दः तस्य भिधेयेन पंचत्वेन मरणेनेत्यर्थः

ध्वसरोगिणोहरेरभूद्विषं दूरतरापसर्पणं ॥ १२४ ॥ जयंतमेकं युधिसोढुमक्षमेजयंतैमन्यं मुनमीक्षितुंगते ॥ पुरींबलद्वेषिणिघोषकैत
वाज्जहासशंखद्वितयंचरुष्णयोः ॥ १२५ ॥ ततः कृशानोर्विपरीतवर्णस्वनामवाच्यादिवभीतभीतं ॥ मयं वने दैत्यमयं रक्षसच
क्रपाणेरिव शक्रसूनुः ॥ १२६ ॥ क्षेत्रमप्याधिपतिं कुरुपूर्वसंश्रितौ मपादिदैवबलेन ॥ चर्वितुः सकलखांडवमग्नेस्तैक्षकावभजतां वि
घ्नसत्त्वं ॥ १२७ ॥ अथास्मि त्वातुंदं परिमृशति मंदायितगतौ समापृच्छय प्रीत्या त्रिदिशमभियाते हुतवहे ॥ रथाभ्यां मौनिभ्यां घनसलि
लसेकेन महता विजेत्रौ तौ कृष्णौ विविशतु रूपांतं नरपतेः ॥ १२८ ॥ ॥ इत्यनंतमदृक्कविकृतौ चंपुभारते तृतीयस्तबकः ॥
याते ततो निजपुरीयदुवंशकेतौ राज्ञे मयोमणिसभां रचयां बभूव ॥ यस्यारुचंसमवलोक्य शुचाऽधुना पिंजीवंगता गतजुषं वहते सुधर्मा
॥ १ ॥ तामधिष्ठास्नुमागत्य तं मखं कर्तुमन्वशात् ॥ विपंचीरवसारज्ञो नृपंचीरवसांवरः ॥ २ ॥ ग० ॥ ततो दूता हूतः पुरहूतानु

१ भिषक् वैद्यः २ जयंतं इंद्रपुत्रं ३ रुष्णयोः अर्जुन रुष्णयोः ४ विपरीतवर्णं स्वनामवाच्यात् मय इत्यस्य विपरीतवर्णवाच्यात् यमात् ५ तक्षकौ मयः
सर्पश्च ६ विघ्नसत्त्वं भोजनशेषं ७ जीवं गोप्यति प्राणं च ८ विपंचीवीणा,

चं.भा.

कोऽभूत् ॥ ११ ॥ बिबेनसंगं विसंपुष्पबंधोर्नाथः कलानां नयथाविदध्यात् ॥ तथैव देवास्ततृपुस्तदानीमित्यद्भुतानां हविषामशेषाः ॥ १२ ॥ सर्वेषु वर्णेष्वपि दातुरस्मात्संप्राप्तवत्सर्व्वमजातशत्रोः ॥ न वर्ण एकस्तुकदापि लेभे नार्थकृतूनामिह मार्वभौमे ॥ १३ ॥ गद्यं ॥
३६ तत्र नानाजनपदमेदिनीवल्लभमल्लमुकुटमणिकिरणपल्लविनेयज्ञवाटे त्रिपथापृथातनूजाभ्यां नियुक्तो वै मात्रेयैर्भ्रातृभिर्जनुभवनवनस-
वनेषु पृथक्पृथगाराधिततयास्वेनाप्यातिथ्याय निमंत्र्यमाणेन वीतिहोत्रेणैव ज्वलताहेमपात्रेण परिष्क्रियमाणपाणितलस्सह देवो नि-
खिलभक्तजनकृत्यानिर्वाहभारेणैव निभृतावयवंसंभ्यलोकलोचनपद्मयुग्मपंक्तिपरस्परवैमुख्यवदान्यरूपकोमलिमानं महर्षिजन-
वल्लयमध्यमहेन्द्रनीलरत्नंचिरत्नंपुमांसं समासाद्य प्रथममर्घ्येण परिपूजयांचक्रे ॥ पद्यं ॥ तावत्प्रकोपात्तरलाधरस्य प्रतिक्षितीशा-
नभयानकस्य ॥ वेदीभुवंतत्र विहाय वान्हिश्चेदीशितुश्चित्तमिवाविवेश ॥ १४ ॥ सदमिनविकृतो यदुच्युतो भूत्सनुप रूपाक्षरमंडले

स्त. ४

३६

१ विसंपुष्पबंधोः सूर्यस्य २ हविषां हविर्भिः तृप्यते र्यो गातृषष्टी. चंद्रः रविसंगं कृत्वा अमृतमाहरति तद्देवाः पिबन्ति यदितेषामन्यथाचरितार्थः स्यात्ताहं
देवमूलकं रविसंगं चंद्रः न कुर्षादिति भावः ३ वर्णेषु जातिषु अक्षरेषु च ४ अर्थ इव्यं अभिधेयं च.

॥ ३ ॥ कृष्णेगतेयदुपुरीक्षितिपानुजानांजित्वादिशः प्रतिनिवृत्तवतांचतुर्णां ॥ कौशेममुः परमसिप्रवरागृहीतादोष्णोर्बलेनमहता
 नतुहेमपुंजाः ॥ ४ ॥ उपायनत्वेननृपायसर्वैर्दत्तेषुवित्तेष्वखिलेषुभूपैः ॥ पार्थस्यपुर्याः क्षितिरेवभेजेवसुंधरावाचकवाच्यभावं
 ॥ ५ ॥ नरदेवमगाज्जयेप्रतीच्यानकुलेनैववसूनिविस्मृतानि ॥ दधदानकदुंदुभिस्वनैर्द्यादलयन्जानकदुंदुभेः कुमारः ॥ ६ ॥
 हरिणासततः कृताभ्यनुज्ञोहाविरादातुमिवागतेनसाक्षात् ॥ क्रमविद्विष्यत्विजांसमाजैः क्रतुमाहर्तुमुपक्रमंप्रचक्रे ॥ ७ ॥ प्राग्वां
 शेष्युत्तमेतिष्ठन्प्राग्वांशंपुनराविशन् ॥ कुरीरशिरसापत्न्याकुरुवीरः सदीक्षितः ॥ ८ ॥ आप्सातुमिच्छुरनलोहविरत्ररुच्यमानील
 धूमकुलनिर्गलनापदेशात् ॥ जग्धान्पुराजतुनिकेतनभित्तिखंडान्कुक्षिस्थितानिवववामगुरूनर्जीर्णान् ॥ ९ ॥ तत्रप्रवैर्ग्यजनितं
 दिविधूमचक्रमालभ्यतेस्मविबुधान्प्रतिपावकेन ॥ आनाकर्तुंवहहविर्द्रविणेनवेगादाव्हानपत्रवलयंकिलनीयमानं ॥ १० ॥
 मेदास्विनांघिपुलस्वांढवभक्षणेनदेहंनिजंचलयितुंशिखिनोक्षमस्य ॥ उद्रम्यसंज्वलितुमुत्तरवेदिकायामालंबनायकिलयूपवरींति

१ कौशे खड्गपिधाने भांडारगृहेच २ प्राग्वांशे प्राक्पूर्वं वंशेइतिपदछेदः पक्षे प्राग्वांशं हविर्गेहपुरोभागं ३ कुरीरं तंतुनिर्मितं जालकं ४ प्राग्वां यज्ञकर्म

चं० भा०

यामिमांशुचं ॥ २० ॥ गद्यं ॥ इतिनिगद्यत्रीडाव्यथानद्योः संगमेनिमग्नमेनमभग्नकैतवबंधोगांधारपतिरुत्तारयितुमेवमुत्तरमाद
त्त ॥ पद्यं ॥ जय्यतांकथमुपैतितेर्जुनोवत्सयद्युधिभयात्पलायिताः ॥ केवलंहरिमुखाननामनोवेगतोष्मैरुनोभवन्सुराः ॥ २१ ॥
अपिच ॥ तंवीक्षितुंजगतिशक्रुयुरत्रकेवाभीमंप्रकोपधृतभीमगदांकवाहुं ॥ एकैकमुष्टिहतयेस्मभवंतिनालंयस्याहवेबकवृहद्रथ
भूहिर्द्विबाः ॥ २२ ॥ ताभ्यामुपास्यमानस्यतपसस्तनुजन्मनः ॥ व्यापादेपिप्रसक्तिः काविशेषान्मादृशारणे ॥ २३ ॥ ग० ॥
तथाप्यहंतुतवचतेषांचपरस्परस्यविभवेपरिपणनपदाधिरोहिणिक्षणादक्षममाणेनजगत्सामान्यतामक्षसंप्रदायेनतंपराजयघंटोपथे
संचारयिष्यामीति ॥ २४ ॥ वित्तेत्तदेदरिद्रास्तेविमृष्टाबंधुभिः स्वयं ॥ विनाशंवांशुचायायुर्विदेशंवाथलज्जया ॥ २५ ॥ त्वंतत
स्तुमुखमात्ममंयुतैस्सोदरैस्मदृशसंख्यकास्ममाः ॥ नीरराशिहरिनीलमेखलानिः सपत्नमनुभुंक्ष्वमेदिनीं ॥ २६ ॥ ग० ॥
इत्थंकारंरहमिकल्पितेकैतवदुरध्वेतावुभावप्यनुधावितुंदिव्यचक्षुषातेनांधेनवमुंधराधिपतिनानवमणिमंडापिकाप्रवेशोत्सवव्याजा

स्त० ४

३७

१ उत्तरं प्रतिवाक्यं नौकांच. २ मरुतः देवाः पवनान्थ ३ तपसः यमधर्मश्च ४ व्यापादेशोहचितने ५ घंटापथे राजमार्गे.

नशत्रोः ॥ बहिरिवसंदुपेत्यतल्लवोभ्यांबहुतरकुंडलनीलरत्नलभ्यात् ॥ १५ ॥ अश्लीलवागिहसमाप्तिमतीनवेतिसंद्रष्टुकाममिव
दानववैरिचक्रं ॥ कलपांततिगमकरकल्पमनल्पवेगंकंठेबिभेदरणसीमनिदामघोषि ॥ १६ ॥ ग० ॥ इतितस्यदुर्मतेरायुषासहस
मापितेसवनकर्मणिनिर्मितावभृथाप्लवनेमुपदात्वेनदत्तपूर्वाणिवेत्तान्युत्तमर्णानिवपुनर्द्विगुणमेवग्राहितान्सर्वानुर्वीपतीन्प्रस्थापि
तवंतंपौरवंतमनुज्ञाप्यचैद्यानिधनोत्सवेनमुदर्शनस्येवपौरजनस्यापिनवास्रकैगिकाद्रतामनुभवितुमनाइवसनातनः पुमान्पुरीपुरा
नुभूतकुशस्थलीनाम्नीप्रतस्थे ॥ पद्यं ॥ अंधभूपतनयोपिबलौघैर्हास्तिनंपुरमवाप्यविलक्षः ॥ सौबलिगिरमसौबलवंतंदुर्विचार
रचनासुचचक्षे ॥ १७ ॥ अग्रेरपत्यामितिहेमयदाहुरेतान्मिथ्यानमातुलविरोधिमुखेनुभूतं ॥ तत्स्मर्यमाणमखिलक्षितिपोपनीतंनक्तं
दिवंदहतिचित्तमिदंयतोमे ॥ १८ ॥ वल्गल्कुचंपरिजहाससभावलोकेमाद्रौपदीमाणिभुविस्खलितंयदुच्चैः ॥ तत्साधुजातमितिव
कुमिवस्तुषांस्वामत्प्राणवायुरयमुत्क्रमणेच्छुरास्ते ॥ १९ ॥ अधुनायुधिसेनाभिर्विधुनानोधरातलं ॥ निधायनिधनंतेपुनिगृण्ही

१ सत् विद्यमानं २ उत्तमर्णान् धनको इतिप्रसिद्धं. ३ अस्त्रं रुधिरं अश्रुच.

दाहूतः सानुजोधर्मानुजः कुरुपत्तनमुपेत्यबंधुतयाप्रत्युद्गम्यमानोदुस्तरंभाविवनवासवर्षमेकैकमेकैकप्रणिपातपुण्येनसुप्रतंरकरि
 प्यन्निवपितृव्यंद्वादशरुत्वः पादयोः प्राणंसीत् ॥ ५० ॥ अवैभृथांबुकणैरिवनूतनैरधिगतामथजालकमौक्तिकैः ॥ स्वकवरींद्रुप
 दस्यसुतापिसासुबलजापदयोस्समनीनमत् ॥ २६ ॥ अनुजाभिरनामैयानुयुक्तेरभिनंद्यक्रतुलाभलालनाभिः ॥ सदानायससर्जतं
 विनीतंसधृताकारनिगूहनोमहीपः ॥ २७ ॥ तावन्मदीयतनुभेदिभटांतहेतुर्वैरमिथः प्रभविताकुरुभूभुजांश्वः ॥ इत्यंतराहितशुचे
 वदिशिप्रतीच्यामंदायमानमहसारविणानिपेते ॥ २८ ॥ दिग्धेसंतमसैस्सांद्रैर्दिशापदिशचत्वरे ॥ सर्वाः प्रजास्तदाराज्ञः समा
 रक्षन्टशातुलां ॥ २९ ॥ मनुजावलीनयनवर्त्मनेपुनर्मघवादिदेवममभावगोचराः ॥ ककुभोविभेजुरमृतांशुभानवः क्षणमेवताः प्रथ
 मशैलरोहिणः ॥ ३० ॥ अयोपकौर्यामधितिष्ठतोस्यसंदर्शनायानिशमापतद्भिः ॥ अशेषपौरैरतिबालमित्रैरशेषिकिंचिन्नतयारज

१ बंधुतया बंधुसमुदायेन २ अवभृथः यज्ञांतेस्नानं ३ अनामयं आरोग्यं क्षत्रियस्यानामयमिति ४ ककुभः दिशः ५ उपकार्या मुपरिगृहं.

चं. मा.

३९

हारेपिवद्वितानेकवाससः ॥ अंबरप्रायतातस्यमध्यस्योभयथाप्यभूत् ॥ ४१ ॥ चैलानिकर्षन्चिरमंधमूनुस्तस्यास्तुनग्रंकरणस्त
नाभूत् ॥ श्रमात्स्वलित्वाधरणौपतन्सन्दंतावलेरेवजनत्रजानां ॥ ४२ ॥ गद्यं ॥ अथतथाभूतपरुषयोष्ठाभिषंगरोषकलुषेणपृषद
ध्वजनुषापरिषदिभीषणमेवंबभाषे ॥ पद्यं ॥ उरसिस्त्वलदूष्मलंमृगाश्यास्ममितावैस्त्रमिदंयथाहमभ्या ॥ द्विषतः केचकर्षिणोप्यमु
प्यारसनेनानुभवेयमेवमेव ॥ ४३ ॥ गद्यं ॥ किंच ॥ सरसीवविचलत्कैवंधवंधुरेममराजिगतामरसच्छदानिवशतमपिविमतान्हेमंत
इवाहंधार्तराष्ट्रशब्दशेषांमहागदौपत्तिंगमयिष्यामीति ॥ तत्रमुत्राम्णः पुत्रोप्येवंप्रतिजज्ञे ॥ पद्यं ॥ उत्सेकात्कनहस्ततालममु
नागांधारपुत्रीभुवाराधामनुरसौजहाममदामिग्राम्यंब्रुवन्यत्ततः ॥ यस्यांजात्वपिदैहिनोभ्युदिततानैर्वाभिनिर्मुक्तास्यातांद्वेअपि
गांडिवोममतुतानिद्राममुंनेष्यति ॥ ४४ ॥ गद्यं ॥ इतितयोस्तादृशेनवीरवादेनमुखामिहास्वेतिकरास्फालनदर्शितेसाक्थिन्येवत

स्त. ४

३९

१ अंबरप्राप्ता आकाशसादृश्यं वस्त्रबाहुल्यंच २ अस्त्रं वाष्प रक्तंच ३ कबंधं जलं अपमूर्धकलेवरंच ४ धार्तराष्ट्राः धृतराष्ट्र पुत्राः हंसाश्च ५ गदापत्ति
रोगेण विपत्तिं पक्षेगदया ६ उत्सेकात् गर्वात्. ७ अभ्युदितता सूर्योदयकाले निद्रितत्वं ८ सूर्यास्तकाले निद्रितत्वं.

जधूटद्विपदजावराकीतामत्रानयपरिषदीत्यग्रजागिरं ॥ हरन्द्वैतीयीकः सुबलतनयासूनुपुजवात्समुत्तस्थौसाक्षाद्वराणिमवतीर्णोय
मइव ॥ ३६ ॥ दृष्ट्वाभियासदसिधावनमाचरन्त्याः कैश्येचकारसकरांगुलिमानतांग्याः ॥ वक्षोरुहेषुचमहीपपुरंध्रिवर्गानासाग्रसी
मिसुधियश्चनदीमुताद्याः ॥ ३७ ॥ गद्यं ॥ तत्रसदुर्मेधावलवदाकर्षणभयोद्विदुराणिस्वेदपृषंतीवभूषामुक्ताफलानिधारयन्त्याश्चि
कुरभरात्करतलनिष्पीडननिर्गलितांकालिमधारामिवनिर्भरकुवलयगर्भकमाल्यरमज्ञरीमश्रुभिस्सहवर्षत्यास्तस्याः पातिव्रत्यल
क्ष्मीनिवासस्फटिकप्राकारमिवदुकूलमपहर्तुंप्रावर्तत ॥ पद्यं ॥ तादृक्षेसमुपस्थितेपरिभवेमभ्येपुवाचंयमेष्वाध्यायत्सुविधेर्बलंस्व
दयितेष्वन्येष्वशक्तेष्वपि ॥ निश्चित्यार्तैर्मतांगतियदुपतिनीव्यांकरोकुर्वतीसाचक्रंदतमुच्चैरिहहरेत्रायस्वहामामिति ॥ ३८ ॥
तस्यांसभायांहियमाणवस्त्रात्तन्व्यानितंवात्सहसाविरासीत् ॥ कंसारिकारुण्यपयः पयोधेः कल्लोलमालेवदुकूलपंक्तिः ॥ ३९ ॥
त्तेत्तेत्तेवाससित्द्वयरूपंवासोतरंयद्ववृधेवरांग्याः ॥ नरस्यतेनैवनकस्यतत्रचित्तस्यनौव्योजनिचित्रपूरः ॥ ४० ॥ अदृश्यस्याप

१ द्वैतीयीकः दुःशसनः नम्राद्यं नामपापानामित्यभिधानात् कंठतः नामनोक्तं. २ नाव्यः नौभिस्तार्यः महानितिपावत्.

ॐ भा०

हमुनिकर्णशङ्कुलिकापथेनशिक्षितेर्गतिविशेषैरिवगंभीरैरावर्तैरुपासकजनादावृता निमंस्तारचक्राणीवदर्शयन्तीकोकनदवद
नोदीरितैरिवकोककुटुंबिनीकूजितैः कुमारस्यदेवव्रतस्यकुशलमिवपृच्छन्तीभागीरथीपुरस्कृत्यतत्रतानिशीथिनीपश्चाच्चक्रुः ॥ अ
४० परेशुरतिमात्रबुभुक्षितानुयत्निकसत्रिजनपरित्राणायपवित्रैस्तोत्रैः प्रसेदुपाचित्रभानुनादत्तमक्षय्यमन्त्रपात्रमादायकलत्रेनिदधुः ॥
॥ ५० ॥ वनंततः काम्यकमेत्यतेषुवसत्सुभीमस्तुनियोद्धुकामं ॥ किर्मरमुग्रकुणपाशनेद्राक्षिप्रंतदौहारदशामनैषीत् ॥ ५० ॥
ततश्चिरंद्वैतवनेससार्धवध्वाकदध्वालसतामवुध्वा ॥ मूलानिमर्वस्यशुभस्यभूपोमूलानिजग्राहमुनींद्रसंघात् ॥ ५१ ॥ तत्राथतेस
त्यवतीसुतस्यपादारविंदात्प्रविसृत्वरीभिः ॥ नखप्रभाभिर्नवपुष्पपंक्तिर्जटालतानांजनयावभूवुः ॥ ५२ ॥ तस्मिन्कैवौतापसयू
थनाथेस्वातीमिवाजग्मुषिवासभूमि ॥ तेषामनिक्षामतयायुतानांशुचाक्षिदेशेष्वतिवृष्टिरासीत् ॥ ५३ ॥ प्रसूमरतनुभासाप्रावृषे
ण्यान्समेधान्दिशिदिशिविदधानोदीर्घदर्शातदानीं ॥ कुरवइतिमहांतंशब्दमाविभ्रतोपिस्ववचननिपुणिम्नातानशोकान्कार्षी
१ तदाहारदशांतस्य राक्षसस्य आहारः शवंतस्यदशां २ कवौण्यासे शुक्रेच ३ कुरवइति कुरवकइति पक्षे इत्यस्य बहुवचनं ४ अशोकान् शोकरहितान् वृक्षविशेषांश्च

स्त० ४

४०

वमृत्युः स्यादितिसुयोधनं प्रति याज्ञसेन्याः शापेन च भयात्तगंधाभ्यामंधदं पतिभ्यां यथा पुरं राज्यं प्रत्यर्प्य हरिप्रस्थं प्रस्थापितो युधिष्ठिरः
 पुनरपि कृतमंत्रैरमित्रैराहूतमात्रो यमं द्वेषथा द्विधिना गैलहस्तिकया निवर्तित इव तामेव मभां प्रत्यावर्त्तत ॥ पद्यं ॥ भूताभिविष्ट इव बोध
 वतां वरोपि भूयोपि धर्मतनयस्सहसौ वलेन ॥ आधत्ते देवनविहारमनार्यजुष्टमाद्याक्षरं विजह देवपणोऽपिमो भूत् ॥ ४५ ॥ कितवेशं
 कुनौ वशंवदान्किरतिस्वेन करेण पाशकान् ॥ विजयेन सदा पुरस्कृतोऽप्यभवत्तेन सपृष्ठतः कृतः ॥ ४६ ॥ उत्थायाथ क्षितींद्रः क्षण
 मपि धरणौ स्थातुमस्यांनयुक्तं प्रत्यर्थिस्वीकृतायामितिसहसहजैः सत्यमंधस्सजानिः ॥ पाणौ क्षत्तुर्निधाय प्रसुवमतितरामंत रुत्तप्य
 मानां पभ्यां प्राप द्वैनानि व्यथितत् दमुचत्पौरलोकस्तुहभ्यां ॥ ४७ ॥ कांतास्मीमनिमृगाः पुरतो निषण्णाः शांता कृते स्स धनुषो
 पि निषंगिणोऽपि ॥ उत्थाय तस्य पटुमर्मरचारुचीरं रोमं थलोलचिवुकेन मुखेन जिघ्रुः ॥ ४८ ॥ परागपूर्णं पथितस्य पादरेखा घटस्य प्र
 तिमा मनोज्ञाः ॥ भक्तयोपनीता वनदेवताभिः पाद्योदकुंभा इव जाप्रतिस्म ॥ ४९ ॥ गद्यं ॥ क्रमेण ते विलंघ्य विविधानि वनानि ज

१ आत्तगंधाभ्यां पराभूताभ्यां २ गलहस्तिकया अर्धचंद्रेण, ३ वनानि अरण्यानि जलानि च.

व० भा०

निललाटं तपमानुगाले प्रविष्टदृष्टिपरितस्तमग्निः ॥ भूयोभिर्भोक्तुं विपिर्नदिशेति प्रेम्णोपरुंधन्निवदृश्यते स्म ॥ ६२ ॥ तपोविधौ
सपावकेन सर्वदिक्षु वासविस्तदा बभूव वेष्टितो धनं जयत्व बांधवात् ॥ अजीजनत्तमंगराजमंगवैरिणं भवो नितीवरो धितो दिने शएव
४१ चक्षुरक्षिपत् ॥ ६३ ॥ माराशरिप्रापितमंत्रभागैराराधयन् शंकरमंतरंगे ॥ सप्तापि चर्षी स्तपसा विजेतुं सप्तत्वं मापस्वयमेक एव ॥ ६४ ॥
फलपर्णजलानिलाशनानि प्राविहाय क्रमशस्तपस्यतोऽस्य ॥ विषयेषु न लोलतां प्रपेदे विजयस्याक्षगैः कराग्र एव ॥ ६५ ॥ तच्चादृ
शेन सपसातरुणे दुर्मौलित्वं नृपापरवशंतनयो मघोनः ॥ पादाग्रमेव धरणीं प्रणिधाय तस्थौ प्रोद्यम्य बाहुमुपरीव फलानिलिप्सुः
॥ ६६ ॥ निरुध्य वायुं निभृतं तपस्यतः शिरः समुत्थादशदिग्विसृत्वरी ॥ नटत्स्फुलिंगानवधूमसंततिः स्फुटीचकारास्यधनं ज
यामिधां ॥ ६७ ॥ तस्याथ नारदमुखात्तपसः प्रभावं श्रुत्वा हरस्त्रिगजतामधिपोदयालुः ॥ देव्यादृशा सदसि सूचिततद्दिदृक्षो दिस्त
नभीष्टमपि लुब्धकतामयासीत् ॥ ६८ ॥ हेरंबगण्डमदपंकविशेषैकां कौस्कंदीपवाह्यशिखिपिच्छविलसच्छ्रुडौ ॥ भूषानदीतटतस्त्वह
१ तत्तत्त्वं सप्तसंख्याकत्वं पते प्राजडावद्युक्तत्वं २ अक्षगण इन्द्रियसमूहः ३ शस्त्रसमूहश्च ४ लुब्धकतां लोभविशिष्टत्वं किरातत्वं च ५ विशेषकं शिलकं

स्त० ४

४१

त् ॥ ५४ ॥ अस्मात्प्रतिश्रुतिरितिप्रतिपद्याविद्यामालिङ्ग्यधर्मतनयेनविसृज्यमानः ॥ पार्थोहिमाचलमगात्परमास्त्रमासुंशंभोः कृ
पाजलनिधेश्वरणार्चनाभिः ॥ ५५ ॥ यस्मिन्हिमानौभृतियक्षवृन्दमंगेषुसर्वेष्वपिमंजुलेषु ॥ नखपंचोष्णमालिनेक्षणानामुरोजमे
वातितरामुपास्ते ॥ ५६ ॥ योवत्सतामेत्यवमुंधरायानिपतिरत्नावालिकांतिपूरान् ॥ मनः शिलावप्रझरीमिषेणदरीमुखैरुद्गिर
तीवतृप्त्या ॥ ५७ ॥ आरोहतस्तंतरसासमीरैकिशोरकः स्वेदजलाणुराजि ॥ निपीयतस्याननपद्ममाध्वीद्विरेफभावंप्रकटचिका
र ॥ ५८ ॥ शिवाख्ययोरेकतनुत्वकारणंत्रिलोकपित्रोर्महसोस्तपोवनं ॥ मिथोर्च्यमानंमिथुनैस्तपास्विनांतथेच्छुभिस्तत्रननामपांड
वः ॥ ५९ ॥ तत्रदर्भदलमुष्टिमाहरन्सन्निधौस्यदृषभोपदामिव ॥ चित्तमीशपदयोः समादधत्तमुमारमतदुश्चरंतपः ॥ ६० ॥
चतुरस्तपः शिवाख्ययोरेकतनुत्वकारणंत्रिलोकपित्रोर्महसोस्तपोवनं ॥ सजुगुप्समानइवशत्रुजितेप्रपदेनतिष्ठतिभुवस्स्मतले ॥ ६१ ॥ भा

१ शीतकालेभवेदुष्ण इत्याभिधानात् हिमालये स्तनानां अतीवोष्णत्वं युज्यते २ समीर किशोरः मंदवायुः अस्मिन् शब्दे रेफद्वयं वर्तते तन्मनसिनिधाय
कविः अर्जुनमुखकमलस्वेदमधुपानेन तस्य द्विरेफत्वं बोध्यं भ्रमरत्वं प्रतिपादयति. ३ सन्निधास्यत् ऋषभः समीपवर्ती वृषभः

४२ ॥ ७१ ॥ क्षोदयन्नथमहींखुरपातैः कोपिकोपकुटिलोवनकोलैः ॥ घोरघूत्करणघोणमुपागात्कुक्षिमाश्रमभुवः कुरुसूनोः
 ॥ ७२ ॥ तंवीक्ष्यरौद्रवपुषंमृगशावकेषुत्रासाद्विशत्सुकटिलंबितवल्कभागान् ॥ पर्याकुलेकलकलैरपिपक्षिजालेपार्थोनिवृत्यन्मिय
 माज्जगृहेशरासं ॥ ७३ ॥ मुनिरेषयदाभ्ययाद्वराहंमुखरज्यालतिकोजवाज्जिघांसुः ॥ शबरोदृदशेतदानुभाबन्धनुरारुण्यसहानु
 यायिवर्गैः ॥ ७४ ॥ मामुंचबाणंमदनुद्रुतेस्मिन्नपेहिजोल्मेतिकिरातनेतुः ॥ वचः सलक्ष्यंमनसोनकुर्वन्वराहमस्त्रस्यचकारलक्ष्यं
 ॥ ७५ ॥ शिलीमुखाभ्यांशिवसव्यसाचिनोः समुक्षिताभ्यांयुगपत्किटेस्तदा ॥ समंविभज्यायुरभुज्यतक्षणत्सहोदराभ्यामिवपैतृ
 कंधनं ॥ ७६ ॥ ततः कुपितोपिकुरुह्वीरस्तपः शांततयानातिपरुषमेवमुवाच ॥ अस्मिन्ममावसथमापत्तिमेयाप्रागलक्षीकृते

१ कोलः वराहः २ जालमः असमीक्ष्यकारी.

पं. भा.

पाणिधिर्वाप्तवोपि ॥ देव्याविलोक्यवदमंस्मितगर्भमंडंतूणार्थकृष्टाशिश्वेनकरेणतस्थुः ॥ ८२ ॥ अथभिल्लमल्लकुरुवल्हभावुभौ
परिपुष्टमल्लकुलशल्हयल्लवैः ॥ स्थगितावलोकसरणिर्दिवीकसांसमरंभयंकरजवंवितेनतुः ॥ ८३ ॥ ह्यसंधिगरुद्विरेषबाणैः
४३ श्रवणंलंबितपाक्षसूत्रघर्षात् ॥ प्रमथेशमवाकिरत्तदीयंप्रतिमालिंगाभिवप्रसूनपुंजैः ॥ ८४ ॥ सरूषीवहरेविकृष्टचापेसहस्रांशैल
मुताविजातशंका ॥ मध्वस्तुतमंगलायदेवीमनसायातइषुश्रुतिंजनाप ॥ ८५ ॥ ससंभ्रमारुष्टधनुर्गुणोपिशंभुः कृपांभोभिभिर्
इसूनी ॥ संबद्धमात्रान्कतित्रिचदेहेचक्रेऽपरोद्धान्कतिचिश्चबाणान् ॥ ८६ ॥ विगाह्यशंभुंविजयस्यबाणाः पुनः पदत्वंपुपुषुर्न
दृष्टयोः ॥ वैरादुदारादभिगम्यलुब्धनमौर्गणायांतिखलुप्रकाशं ॥ ८७ ॥ निस्त्वेनिषंगयुगलेनितराममर्षाचापेनमूर्ध्निभिस्त्रिंशंपुर
एवदेव्याः ॥ पाणिप्रमुक्तघराणिः प्रजहारवेगात्कुर्वन्त्रणंसकुटिलंशशिखंडमित्रं ॥ ८८ ॥ धनुषाभिहतात्समुत्थितैर्धरैकन्यारमण

स्त. ४

४३

१ स्वजनकपक्षेद्वैरवतनयस्यापि ममल्लम यातइषुरिति शिवधनुर्वाण सुखावहत्वं प्रार्थनार्थं श्रुतिंजनापोषे परम कारुणिकत्वं व्यजते. २ अपरात्मान् प्यु
ल्लवैः ३ मध्वः धनुष्याद् अर्जुनात् ४ मार्गणः मातृका बाणेश्च ५ धनं पर्वतः.

शबरस्यत्पत्तन्वयातत् ॥ शापस्यवाऽथधनुषोऽसिवशस्तथापिसौदंममाद्यतपसाचभुजोष्मणाच ॥ ७७ ॥ गद्यं ॥ इतितस्यमुनेरंतर्द
परसर्परीवाहवेणीमिववाणी माकर्ण्यक्षोणीधरधन्वापिसास्मितंप्रत्यभाणीत् ॥ पद्यं ॥ मृदुबुद्धिरंगवचसैवलक्ष्यसेमृगाहिंसर्नविपिन
सीमनीदृशं ॥ शतशः स्वंधर्मइतिपठ्यतेबुधैः शबरस्यवावदतपोधनस्यवा ॥ ७८ ॥ गद्यं ॥ तत्स्वकुलाचारादप्रमोद्यतेमह्यमयुक्त
कारिणापित्वयाकियदूरंप्रकाश्यतेतपसिवाहावप्यौहोपुरुषिका ॥ पद्यं ॥ संदृश्यतेखलुतपस्तवशुद्धमेतद्यज्जंतुहिंसनविधौदृढव
द्वकचं ॥ आस्तामिदंभुजबलंचमृगात्ययेस्मिन्साहाय्यकंयदुपजीवितिमेशरस्य ॥ ७९ ॥ ईदृशंबचनरीतिमपास्यन्नेहिसांत्वय
कित्यानसिमेत्वं ॥ अक्षिणकिंचिदरुणिमिजगत्यामंतकोपिमदतीवविभीयात् ॥ ८० ॥ गद्यं ॥ इतिशंकरस्यन्यक्कारवादेनसातं
कः कुरुशशांकः पुनरपिगिरंकामप्येवमंकुरयामास ॥ पद्यं ॥ यस्माद्वनेचरकुलाधमजल्पसित्वमेवमनः पुलकयन्स्वजनस्यदृष्टः ॥
तस्मादसंशयमुपांतजुषः किरात्यास्ताटंकमेवसहसेनकपोलमित्रं ॥ ८१ ॥ तादृग्वचः श्रवणदाहिमुनेर्निशम्यसर्वेगणात्तदिरु

१. परीक्षा: जलोच्छ्वासः २. अप्रमाद्यते अवहिताय ३. आहोपुरुषिका युद्धसामर्थ्यं संभावना.

॥ भा. ॥ निरुद्धसिद्धमिभुजद्वाराकारस्तीरवणदूरोत्सर्पिवीचिवेगोत्पाटिताकृष्टमुनिजनपर्णशालासहस्रसुरस्रवतीपूरोदवीकराविभुकांस्त० ॥
 भारतावीकरणपटुतरभारोयमुर्वीधरपतिरासीत् ॥ पयं ॥ अवाहमुखत्वेननिपात्यशंभुनासमुद्भितोयंददक्षेविमोहितः ॥ तवाय
 ४४ यायातमिनेदशमिमानिवेदयेत्याद्रिमिवब्रुवनरहः ॥ ९३ ॥ पार्थस्यतस्यभुजयोः परमेश्वरोसौवीर्यविलोक्ययुधिविस्मयभावये
 साः ॥ तौपत्रणेसुरनदीकणसेकशंकामप्युत्सृजन्मुहुरकंपयदुत्तमांगं ॥ ९४ ॥ गयं ॥ तथाविधएवासौचिरादापतितचेतवाचस्ति
 स्वागताचारः शनैः शनैः उत्थायपुरतोघंटाभरणघणघणात्करणसहचरेणकंठगर्जितेनकर्णयोः परिकल्पितसुधारसमोक्षमहोक्षे
 निषेदिवांसंभुजमूलप्रसारितगिरिजापाणियुगनखरेखांकुरधोरणीद्विगुणीकृतहारमृगिरमणीयवक्षसंपारिषदगणांजलिकमलवन
 मध्यराजहंसायमानंमार्दवभरितशार्दूलचर्मनिर्मितपल्ययनांकोपरिभागातिर्यगर्पितैकचरणपल्लवसंवाहनपरेणशिलादकुमारेणच
 दर्पसमुल्लङ्घननिवारणायमुखबंधनकनकशृङ्खलेनिरुध्यमुहुर्मुहुःकरपुटास्फालितककुंदशृङ्गेणभृंगिरीटिनाचलस्यमाणोभयपक्षभा
 १. वीर्यवतिभुः सर्पराजः शेषः २. पत्न्यपनं पृष्ठासनं ३. ककुदं वृषांगं.

स्वयम्भुवः ॥ विष्णुलैरिवरक्तशीकरैर्विनिपेतेमणिभिः कणाभृतां ॥ ८९ ॥ देवस्यतस्यजगतांजनकस्यचित्तेपार्थप्रहारजनुषः
 प्रमदांबुराशेः ॥ भूषाजदीतटभुविद्विषवत्कबाव्यवप्राक्रियाभिरुदितः प्रमदः कणोभूत् ॥ ९० ॥ गयं ॥ तत्रसगांडिवदंष्ट्रोपिस्तां
 द्रव्येषां कषयव्यसामनतयाचिरमयमस्मत्कुलविरोधीतिक्रोधनैस्तस्यजटावनकुटुंबिभिः कुंडलिभिर्मिक्षितव्रतक्षणां नालक्ष्यत ॥
 ततोऽपि वाक्पिपयः किममुष्यमायाकिमिति चिंतापरतंत्रेणापि धैर्यदत्तहस्तोत्साहेन तिष्ठजटात्मन्नेवमर्जुनं निर्वित्ययशोर्जितुमिच्छ
 त्तिच्छेदतर्जनेनसितवाहनेनवृषभवाहनं प्रतिनियोद्धुमारेभे ॥ पयं ॥ परुषेमुनिमुष्टिताडनेपतितेलुब्धकवामवक्षसि ॥ शिथि
 लजगकुः किरातिकायाः सितगुंजामणिहारयष्टयः ॥ ९१ ॥ उपवासकशेभृशंमुनेरुरसिस्वीकृतमुष्टिमादवः ॥ प्रजहारहरो
 निताडनात्परिहर्तुंस्वमिवास्यत्तद्भूतं ॥ ९२ ॥ गयं ॥ इतिपरस्परमुष्टिप्रहारवृष्टिपरिमृष्टवनकुसुमप्रसममस्मांगरायौसरभसमे
 किमबाहुभाजटासुगृहीत्वापरेणबलयितगलनालौतौशबरतपोधनौयदामहत्यामधित्यकायामपत्ततां तदाश्रुतिधटितहास्यसिमा

१. प्राणिप्राणिः सर्वमरकीकाभिः

यथातृतीयेनयुधिप्रवरितवापराधेनभवामित्दृष्टः ॥ तथानभक्त्यातपसांविभूत्यातरुप्रसूनार्चनयाचबद्धा ॥ ९६ ॥ इतिसुधामधुरि
 मधुरीणं वचनमभिधाय ॥ तत्क्षणंधनुरिषूनपितांस्तान्सान्निधायविभुरस्त्रमपिस्वं ॥ पांडवायधनुराहातिरितिः पारितोषिकामिवप्रदिदे
 श ॥ ९७ ॥ तस्याथपाशुपतलाभदुरापदीप्तेरक्षः समक्षमपरिप्लवपक्ष्मपंक्तेः ॥ आश्चर्यवृत्तिरखिलैरनुगामिभिः स्वैरंतर्द्धसमया
 वानमृतांशुमौलिः ॥ ९८ ॥ ॥ इत्यनंतभट्टकविकृतौचंपुभारतेचतुर्थस्तबकः ॥ ॥ अथसाविधतपोधनैः कृताशीरमरपतेर्भूव
 शासनः सपार्थः ॥ रयजितपवनंसमातलिः सन्त्यमधिरुद्धमुदादिवंप्रतस्थे ॥ १ ॥ नाकमेत्यधनुरंकितदोष्णानायकोदिविष
 दाभवित्दृष्टः ॥ मत्स्यमृगान् इतिब्रुवतास्वंनंदनेनजगृहेपदयुग्मे ॥ २ ॥ पाणिनापरिमृशन्नमुमिंद्रः पक्ष्मलीकृतजयंतमहेर्ष्यः ॥
 आदरेणधुमिनाकिगणात्तामासनार्द्धमधिरोपयतिस्म ॥ ३ ॥ सदसिवसतितस्मिन्सार्वभौमेकरूणांकपटशबरबाणैः कल्पितार्द्रव
 णोपि ॥ निखिलसुरवधूनानेत्रसंधाः समेतानिशितकुलिशकल्पानिर्दयंसंनिपेतुः ॥ ४ ॥ आस्थानसीमितनयाद्विरिशीनयुत्थमाक
 १ पक्ष्मलीकृता प्रवृद्धा.

स्त. १

४५

गंगांढीवदंढताडनपीडितचूडाश शिनमाश्वासयितुमवतरद्विरुहुनिकरैरिवसुरतरुकुसुमवर्षैरवकार्यमाणंजटाभासितकुशचीरधा
 रिभिस्तैरेवचतुर्भिराम्नायपुरुषैः परिपठ्यमानशतरुद्रीयविरुदप्रबंधमंबरेसविधमवलंबमानैस्तुंबरुप्रभृतिभिः सुरवैणिकैरुपवी
 ण्यमानभक्तजनरक्षणापदानप्रकरणंकर्णपूरीकृततमालमंजरीमधुझरीमिषेणकटाक्षात्साक्षात्कृपाभिववर्षतंप्रज्वलद्भिः परिष्कार
 पन्नगफणारत्नैः नूतनैः शरव्रणैरिवानुबध्यमानावयवमासन्नावतंसितशशिकलापरिगलितकिरणधारापातशीतासाहिष्णुनेवदंत
 पटगर्भवर्तिनास्मितेनसूचिततृयप्रसादंभगवंतंमहादेवमुद्धीक्ष्यपश्मतटरुहनिमेषविटपिसमुत्पाटनपटुभिः प्रमोदाश्रुपूरैर्नर्दामा
 तृकायमाणपुलकप्ररोहः सविनयमुपसृत्यपादारविंदयोः सहस्ररुत्वः प्राणंसीत् ॥ पद्यं ॥ स्वामिन्मयाजडधियात्वयिदेवदेव
 वाचाशरेणधनुषादृढमुष्टिनाच ॥ यत्तेचतुर्विधमकारिरणेतदागः क्षंतव्यमद्यभवताकरुणार्णवेन ॥ ९५ ॥ गद्यं ॥ इतिविज्ञापयंत
 मेनंपारिजातपल्लवतल्लजप्रतिमल्लस्यपाणितलस्यपरामर्शनेनप्रमुषितव्रणवेदनांगंल्लवंगकेतनमनंगशासनोप्येवमवादीत् ॥ पद्यं ॥

१ उपवीण्यमानं वीणयागीयमानं २ परिष्कारः विभूषणं.

४६ भा.

दनेनस्यंदनेननिर्गत्यविलंघितदूरवियत्पथः पाथोनिधौगंभीरनरिपूररक्षितरक्षः कुलकोलाहलनीचीकृतवीचिरवरसातलकुहर
मुखंनिरुध्यरणप्रस्तावांवितस्तरे ॥ तावदनाकर्णितपूर्वगांडीवविस्फारश्रवणादहंपूर्विकयायुगपदभिषेणयतोदिविषदवध्यभा
यादध्यातमरणान्क्षिप्रैः क्षुरप्रैर्विश्राणिताविवरादुरसः कृतप्रयाणैः प्राणैस्त्रिकोटिशोनिवातकवचानपिप्रवातकवचानेवाविरथ
प्यनिवर्त्तमानोयंनभसः प्रमादादापतितेनपतंगपरिवेषेणवस्फटिकप्राकारेणपरिगुप्तिमतोहिरण्यपुराद्विदितबंधुजनवृत्तांततयारो
षादभिगम्यकलहायमानान्कालकेयानपिकालगेहातिथीन्प्रथमंपाशुपतेनमंत्रपूर्वनिमंत्रयांचक्रे ॥ पद्यं ॥ अवायुनेयाः शरदभ्र
पंक्तीरविद्यमानास्तमयाश्चताराः ॥ दैतेयसंहारभवाः सजिष्णुर्दिविप्रतिष्ठापयतिस्मकीर्तिः ॥ १२ ॥ हतरिपुंविनिवृत्तमवेक्ष्यतंहारि
हयस्यसुरैः सहतुष्यतः ॥ नयनवारिभिरंगमनाप्लुतंनददृशेतिलमात्रमपिस्वकं ॥ १३ ॥ पुरिवज्रिणः सुरनुतिप्रसरत्पुलकावमग्रमु
१ अभिषेणयतः अरौसेनयासह अभिगमनं कुर्वतः २ क्षिप्रैः वेगवाद्भिः ३ निवात कवचान् वातरहितं कवचान् शस्त्राभेद्य कवचान्वा ४ पक्षे निवातक
वचास्थान् ४ प्रवात कवचान् प्ररुष्टः वातः वायुः कवचेयेषांतान्.

स्त. ५

४६

ण्यहर्षद्विकसमन्मसोमघोनः ॥ अंगेऽखिलेप्रसरतांपुलकांकुराणामक्ष्णांसहस्रतयमेवबभूवविघ्नः ॥ ५ ॥ आज्ञयापितुरमर्त्यसमा
 सादयतः स्वनितम्बगलवाद्यं ॥ वारणेंद्रमधिरोप्यजयंतोवैर्जयंतमनयद्विजयंतं ॥ ६ ॥ आनतस्यपदयोरथजिष्णोराशिषोमुपदामि
 त्रपुरंध्री ॥ पारिज्जतकुसुमस्यपरागैः फालसीमनिललामचकार ॥ ७ ॥ पुनः पुनस्तंत्रपुलोमपुश्याजयंतशंकांददतः स्वकां
 त्या ॥ नरस्यमौर्वीकिणएवदोष्णोर्नामग्रहेषुस्खलनंन्यरौत्सीत् ॥ ८ ॥ पितुरिवास्त्रकलांदिविगायकात्पिककुलादृतकंठरवो
 दयः ॥ परितृतामृतादिव्यजनावृतः परिशिशीलसगीतकलामपि ॥ ९ ॥ तमुर्वशीतत्रकदाचिदेत्यस्वयंरहः कर्मणिभग्नकामा ॥
 अयेपृथापत्यतवाभिधेवच्छीबत्वमेहीतिशशापकोपात् ॥ १० ॥ तद्बुद्ध्वाहरिरूचेतंशापोयंवत्सतेमुदे ॥ चित्रसेनोक्तविद्यायाः
 सहकृत्वाभवेदिति ॥ ११ ॥ गद्यं ॥ कदाचिदस्त्रविद्याशीक्षापरिसमाप्तौसुरसमक्षंगुरुदक्षिणात्वेनविपक्षकुलक्षपणंभिक्षमाणेनस
 हस्राक्षेणस्वमस्तकादाक्षिप्यशिरसिनिक्षिप्तकिरीटोवलक्षाश्वोयंमातलिपरिकल्पितस्थेननंदनवनमंदपवनसंदीयमानकेतनस्प

१ वेजयव्रतमित्यस्यसादं २ सहकृत्वा साक्षंरुत्वा.

॥ ५० ॥ द्रास्यपोहिनसहेगमनेविलंबं ॥ क्रोयोभुजामिवममाद्यहिडंबहंतुरुद्यद्देदांतवतनूमपिमूढकुर्यात् ॥ १९ ॥ इत्थंगिराकिचिदुदीक्ष्य
 तस्यलांगूलमात्रेतरलः कर्पीद्रः ॥ कोपारुणाक्षंकुरुसिहमेनंस्वापारुणाक्षः स्वयमेवमूचे ॥ २० ॥ मद्रस्वस्त्यस्तुभ्यंचिरमिहज
 रसानिद्रयाप्यातुरोहंप्रत्युत्थानादिकर्मण्यपटुरवयवैरस्मितस्मात्त्वमेव ॥ जात्यावस्थानरीत्यापिचविपिनपथेप्राप्ततिर्यस्कमेवंवा
 लाग्रेमाविरुष्यद्रुतमभिलषितप्राप्तयेसाधयेति ॥ २१ ॥ इत्युक्त्वाप्यपरिधंधरणौनिधायवल्कंदृढंचपरिधायभुजार्मलाभ्यां ॥ तंक्रष्टु
 मेवनशशाकसतुल्लवंगोवालस्थयाघनतयास्यमनश्चकर्ष ॥ २२ ॥ गद्यं ॥ तदनुविनयविस्मयव्रीडापारदृशनामातरिश्चसूनुना
 त्वंवासवलोकवासिधुकोसीतिपृष्ठः कपिकुंजरः स्वमंजनायांप्रभंजनेनसंजनिंतजानकीजनेर्हृदयरंजकलेखवाहंव्याजहार ॥
 सबहुमानंतस्यवचनमाकर्ण्य ॥ प्रतिनेतेनपुनरप्यधिपः कपीनामूचेतयायदिभवानधुनार्थयेहं ॥ कर्तुंतनुंनयनयोः प्रथितौवक्ता
 नांतत्तादृशीमुदधिपल्वलनासवित्री ॥ २३ ॥ इत्युक्तोयंप्रवृद्धौगैर्हेल्यारुह्येनिजैः ॥ वैमात्रेयस्यतस्येवमार्गदिविषदामपि

स्त. ५

५५

१ उद्यद्देदां उद्यद्देदा यस्यांता पक्षे उद्यन् गदः रोगः यस्यांता. २ तिर्यक्त्वं पशुत्वं वक्त्वं च ३ तावकीनां त्वत्संबंधिनी.

जचापकिणः ॥ मनसेसपंचशरदोप्सरसांवसतिस्मपंचशरदोविजयः ॥ १४ ॥ तस्यवृत्तमधिगम्यलोमशाद्धर्मजोपिमुदितः सहा
 नुजैः ॥ प्राप्ततीर्थमुनिसेवनः क्रमात्पावनंबदारिकावनंययौ ॥ १५ ॥ तत्रब्रह्मपरायणैर्मुनिजनैः संसेव्यमानांतिकौसध्वैज्जैयमिनी
 निरीक्ष्यसनरंनारायणंचाख्यया ॥ अंगेनानिशमांतरेणमहतीमेकांक्षमांसंस्पृशन्बाह्वैरष्टभिरंगैरपिपरांपस्पर्शपार्थः क्षमां ॥ १६ ॥
 विलोकनैर्विश्रमशाखिभिस्तयोर्भवाध्वगानांपरिधूनितश्रमः ॥ निवासमालंब्यतपोवनेतदाविवासादुःखाद्विररामपार्थिवः ॥ १७ ॥
 ॥ गद्यं ॥ एकदातत्रस्नुषावत्सलतयेवमारुतेनपुरतोनीतमसांसाहिमटवपिर्यटनखेदसंपदामधंकरणमालिकुलचेतसामांसेचनकम
 स्णांकमपिकल्हारमुकुलमादायक्कलभ्येतपुनरेतादृशमितिकुतुकहर्षाभ्यांसूचिततर्षयापार्षत्यारहसियाचितः पार्षदश्विः क्षणंविचि
 त्यतद्विचिषयादिशमुदचिंप्रतस्थे ॥ पद्यं ॥ क्षिप्रंविलंध्यगिरिशैवालिनीवनानिगच्छन्नसौपथिददर्शकपिमहांतं ॥ दृग्भ्यामवत
 मरिषैत्तनदाहकालेनिद्रांभयादुपनतामिवकुंभकर्णात् ॥ १८ ॥ अभीरसौगभीरमभाषाञ्च ॥ कस्त्वंनिरुध्यपदवीमविनीतबुद्धेनि

१ पंचशरदः कामदः २ शरदः वर्षाणि ३ सध्वज्जौहगच्छंतौ ४ क्षमां शांतिं पृथ्वीं च ५ असासहिं असहमानं ६ आसेचनकं अविसेवोषदायकं.
 ७ अरिपत्तनं शत्रुपुरं लंका.

॥ भा. ॥

न्यलावीत् ॥ ३२ ॥ गद्यं ॥ तदात्वएवतद्रक्षिणः कस्त्वंसाहासिनायुरग्रभूमिमारुरक्षसीतिसमततोनिहंधानानन्वर्थतावलंबक
तयालोहितानालोचनानांप्रतिबिंबैस्तांसरसींपुनरपिसौगंधिकांतर्वल्नीमिवकुर्वतः क्रोधवशान्नामयातुधानान्सभीमोरंहसासमुप
बृंहितसिंहनादश्चिरतरमुपोषितस्यपारिघस्यपारणांपरिकल्पयांचक्रे ॥ पद्यं ॥ रक्षः सृतारक्तनदीमहाद्वेर्विष्कवपपंतीवियतिस्थिता
नां ॥ शरत्तटीधातुझरितिबुद्धेः करावलंबंकलयांचकार ॥ ३३ ॥ पर्वतस्याग्रवस्तुभ्यः प्रवेस्तुनेउतीदृशं ॥ उत्खायसमहायत्नादु
पासिदुपत्यकां ॥ ३४ ॥ गद्यं ॥ तदानीमितरेष्वपिभ्रातृपुकमलपालिकासूनोः स्कंधभागाशिबिकामधिरुह्यतस्यैवकटकमाग
तेषुसत्सुमारुतिरादरेणरहसिविकसितांकुसुमसंहतिमूर्त्तानुरागधमदांप्रमदां प्रत्युपदामकरोत् ॥ पद्यं ॥ सरसीवकचेप्यस्याधौ
र्षराष्ट्रकुलीकृते ॥ ऊषेतयावरतनोरूमिमित्यलिभौसुरे ॥ ३५ ॥ इतिसौगंधिकाहरणं ॥ गद्यं ॥ अथकदाचिदास्वेर्टापतटाटवी
१ सौगंधिकं सुगंधिरक्तकमलं २ प्रवस्तुं निर्गंतुं ३ धार्तराष्ट्रः इंसः दुःशासनश्च ४ ऊर्मिमति शीचीयुक्ते धकेच ५ अलिभासुरे अलिभिः भासुरं अलिपवृभा
सुरं च अथवा रलयोरभेदात् अरीणां भाकांतिः असवः प्राणाश्चतान्नाति गृण्हाति द्रौपदी केशाकर्षणमेव कौरवनाशहेतुरितिभावः ६ आलेटाप मृगयापै.

॥ भा. ॥

॥

॥ २४ ॥ त्रस्तस्यतद्वपुर्हृदीक्ष्यसजातिशंकिमैनाकसंशयकुठारितपक्षलोपं ॥ मोहेयथानयनयोर्मुकुलीवभूवबोधेतथैवकरयोरपियु
ग्ममस्य ॥ २५ ॥ प्रमोदात्परिपुष्याद्भिः प्रतिक्षणमथांगकैः ॥ भीमेनाप्युदघाटीवभ्रातुर्वृद्धिविडंबना ॥ २६ ॥ सविनयमेवंव्यजि
ज्ञपञ्च ॥ प्रार्थ्यमानपददशानांचिरात्पश्यतः पथिभवंतमग्रजं ॥ विस्मयांबुनिधिरेषमेधुनावीरवर्यभवतापिदुस्तरः ॥ २७ ॥ सद्य
वस्यसहजादपित्वयिप्रेमवृत्तिरधिकेतिमेमतिः ॥ यामिनीचरवधोत्सवेयतोलक्ष्मणादाधिकमंशमग्रहीः ॥ २८ ॥ आर्यक्षमस्ववम
वागपराधमुग्रमित्यानतंचरणयोश्चिबुकैर्गृहीत्वा ॥ जिघ्रन्शिरस्यवरजंमुमुचेहन्मान्भीमोप्यमुष्यविरहासहनोश्रुविदून् ॥ २९ ॥
गच्छतोस्यपथिमारुहतेः पुरोगंधमादनमभूत्कुलाचलः ॥ वानरेन्द्रवगाढवीक्षिकावासनाभिरविमुक्तदृक्पथः ॥ ३० ॥ अलंकेश
योषिदलकेशयैः सुमैः सुरभिंप्रमोदसुरैर्मिनभः सदां ॥ शिखरेसतस्यमहतीमुदगदिशोमण्डिदर्पणीमिवददर्शकापिकां ॥ ३१ ॥
यक्षाधिपस्ययशसीवगृहीतदेहेदृष्ट्वाभयादपगतेसतिहंसयूथे ॥ कक्षानिवेशितगदः सविगाद्यतोयंफुल्लनिहलककुलाम्यसिखा

१ सजातिशंकिमैनाकः अयंवेसजातिः इतिशंकाशब्दः मैनाकः २ अलंकेशः भलकायाः कुबेरपुर्याः ईशः कुलेभः ३ सुरभिकामधेनुं दास्यं भित्तयः

६० भा० ॥ सर्वानिहतेस्मिन्वनावनिः ॥ उत्कंटकाभवत्प्रीतिरुल्लसत्यासानुपार्षती ॥ ४१ ॥ ततस्तेष्वेताद्रिचिरमधिवसंतः कुरुवराः सिता
 धस्यप्राप्त्यामुदमनुबभूवुर्निरवाधि ॥ कथाशेषीकारास्त्रिदशरिपुवर्गस्यबहुधाधनुर्ब्रह्मोऽस्मत्त्वंशतमश्वभुजेस्थापितवतः ॥ ४२ ॥
 ४९ तमनुक्रमभाषितेशयुद्धंसबहुकृत्यचलाचलेनमूर्ध्ना ॥ नृपतिः सहजैः समंमहाद्रेर्न्यवृतद्वैतवनंनितांतदृष्टः ॥ ४३ ॥ नरेन्द्रपुत्राः
 सहयाशसेन्यानकेवलंतप्रतपोधनानां ॥ नेत्राणिजन्तुर्नियमैः रुशांगानेदीयसीनांवनवीरुधांच ॥ ४४ ॥ तदनुसखलुमानसिर्व
 साभ्राज्यलक्ष्मीप्रचिकटयिषुरेषांप्राप्तकाश्यीलतीनां ॥ कुरुनृपतितनूजोघोषयात्रापदेशादभजतबलंसंधैरावृतस्तंवनानं ॥ ४५ ॥
 कर्णानिलैस्तत्रकारिजनानांचलत्सुसर्वेषुचमूरजस्तु ॥ रजस्तुचित्ताश्रितमस्यराज्ञोबलादिवाचंचलमेवतस्थौ ॥ ४६ ॥ तत्ररज्जुन
 हनस्यभाविनः स्थानमूचनकृतीशवांगदे ॥ धारयन्भुजयुगेनकौरवः सैनिकान्सविबभाजपंक्तिशः ॥ ४७ ॥ अभ्रंलिहस्यवटभूमिह
 हस्तलेसीक्षिप्त्वाशृणोत्तदनुवैष्णिकगीतिरीति ॥ संगीतभंगिरसिकंसहबंधुवर्गैराकारयन्निवसुराभिपगायकेन्द्रं ॥ ४८ ॥ गद्यं ॥

१ उत्कंटका लङ्घयितुं वा २ अनुब्रह्मोऽस्मत्त्वं अनुर्ब्रह्मोऽस्मत्त्वं अस्त्यबाध्वा इरेण धनुस्त्यक्तं ३ नेत्राणि नयनानि वस्त्राणि च ४ रजः रजोगुणः

मटतितस्मिन्बकद्विषिजटोनामदुर्जटः सुरारिरुटजमुपेत्यवेदिकयावैतानतनूनपातडवदयितयासहत्रीनापितान्वीरान्स्कंधमानीय
जवात्केनचिदपदिशपथेनप्रतस्थे ॥ ५४ ॥ गतागतेतत्रघटोत्कचेनजटेनचस्कंधधृतस्यराज्ञः ॥ पादार्पणालाभशुचावनंतत्पतत्रि
नदैरिवरोदितिस्म ॥ ३६ ॥ वनंयियासोः कठिनेसभांतेजटामुरोघोनबभूवयस्य ॥ वनेविजृम्भत्करुणेतुतस्यजटामुरोऽधोजानि
धर्मसूनोः ॥ ३७ ॥ नीत्वाकिमद्यवनसीमनिदूरमेतानत्रैवहन्मिसहसेतिधियैवतिष्ठन् ॥ आलक्ष्यतायममगरारिरनुष्णजंघोगंतुं
दात्पदमपिक्षितिपानुभावात् ॥ ३८ ॥ मध्येमार्गवनांतान्मदगजगमनेमारुतौसंमुखेस्मिन्सार्धतेनाथयोर्दुंधृतभसमनास्तीव्रदर्प
प्रसारः ॥ दैत्यस्तान् राजपुत्रान्क्षितितलमनयद्वाहुनास्कंधमध्यात्क्रोधांधोऽरत्निमीम्नासपुनरनिलभूर्दार्हणंतस्यशीर्षं ॥ ३९ ॥
निपेतुषस्तस्यनिरुत्तमूर्ध्नोनितांतभारेणवनांतभूमिः ॥ निम्नाभवदूरमुष्यसंगेनिजैः प्रतीकैरिवसंकुचंती ॥ ४० ॥ निष्कण्टकाभव

१ जटामुरोधः जटामुरोधः प्रतिबंधः २ विजृम्भत्करुणे विजृम्भतो विकसंतो करुणा यस्मिन् पक्षे करुणाः वृक्ष विशेषाः ३ जटामुरोधः जटामुरः अयः.
४ निष्कण्टका शत्रुरादिता.

तावदस्यभर्तारस्यवेष्टितरीस्थानिरीक्ष्यनितरांधांधः सुधांधः पतिनिदेशेनवनावनिदेशेऽवतीर्णविधृतरूपाणवाणचापकलापतनु
 असेनश्चित्रसेनाश्चिरक्षुधितस्तरक्षुश्चभूतातिमिवचमूममूनिवार्यक्ष्वेडयालोलयांचक्रे ॥ पद्यं ॥ भटेपुधावत्सुभयेनकर्णः क्रुधाहसन्कु
 जरमंजुचारः ॥ करेणविस्फारितकौलपृष्ठोजगामशत्रुंजगदेकवरिः ॥ ४९ ॥ स्वसमाननाम्यवयवेनटट्टुणाद्वनुषश्च्युतैः सपादिदेव
 गायिनां ॥ अतिरक्ततांगलतलैकवर्तिनीमखिलेवपुण्यपिचकारसायकैः ॥ ५० ॥ गगनेशिरश्चलयतः श्रवोचलाद्रलितापिदूर
 भवतंसमंजरी ॥ पुनरुन्मद्गिरिपुपक्षवायुभिः पुरतोभवत्कलहजीविनोमुनेः ॥ ५१ ॥ हस्तैः प्रैवीणैरखिलेपिकर्णेमुधांविमुंचन्सुर
 गायिवर्गः ॥ अयुक्तमेतत्पुनरत्रकर्णविषाक्तवर्गविससर्जघोरं ॥ ५२ ॥ गद्यं ॥ तदनुविश्वातिशायिनोविश्वावसुकुमारस्यशरग
 णेनसहजवृत्तेकृतपणबंधइवधावतिराधेयेकंदत्सुकुरुवंदेषुसर्वेपिगर्वेणगंधर्वभटाः सुयोधनमायोधनधराणिमध्यभाजरंजुभिरवब्र
 ध्यगर्जतोरभसवर्जनिर्जरपथमनैषुः ॥ पद्यं ॥ नयत्स्वमुर्वैरिषुनाकमार्गविषादभाजांविपिनेकुरूणां ॥ तत्तादृशेव्रीडभरेपिनेषामुत्तान
 मुहुः ॥ उर्वनीयमानं सुयोधनमपश्यन्तिलयः ॥

१ सुधांधःपतिः इन्द्रः २ कालपृष्ठं कर्णधनुष्यं ३ प्रवीणैः कुशलैः अथवा प्रकृष्टावीणयेषुतैः ४ उत्तानभावं ऊर्ध्ववस्त्रात् ५ दुःखेन मुखान्धममप्य

॥ मा० कालिकीमुसुमंकिमिवव्यतानीत् ॥ ६२ ॥ वीरव्रातैस्त्रिभुवनभवैर्विश्रुतेनः कुलेस्मिन्नुद्भूयत्यंबुहभिर्नुजैरास्थितोप्याधिपत्यं ॥
 एवंभंगंकिमिहभजसेवत्सनीचैः प्रणीतंराजन्यानांपरपरिवोराजयस्माहिर्कीर्तिः ॥ ६३ ॥ इत्यानिगद्यसरलेनयाधिष्ठिरेणबंधाद्विमोच्य
 ५१ वकविद्विषताविसृष्टः ॥ मानंच्युतंमृगयमाणश्चातिनघ्रोवाच्यंमेनसययौमहताबलेन ॥ ६४ ॥ यंप्रायंबहुमिच्छंतिजमाजीवितुमुत्सु
 काः ॥ उपाविक्षत्तमेवासौपथिप्राणान्समुद्दिशतुं ॥ ६५ ॥ तस्मिन्त्रतेस्वपनलब्धसुरारिसाह्यस्त्यागेतनोस्तदनुबंधुतयानिषिद्धः ॥
 तस्माद्वनात्पुनरपिप्रतिपद्यैर्येषुष्यद्वलोनववृत्तेकुंराजधानीं ॥ ६६ ॥ तत्रखलु ॥ कदापिमाबंधयगायकैर्मांमितिहव्यैरमृताय
 मानैः ॥ संप्रीणयन्निद्रमयाभिमानिसपौडरीकंक्रतुमाजहार ॥ ६७ ॥ भूपोपितांवनमुवंप्रविहायभेजेभूयः सकाम्यकतपोवनमंड
 लानि ॥ किमीरनाशमुदिताखिलतापसौषस्वाध्यायधोपमुखरीकृतादिह्मुखानि ॥ ६८ ॥ मृदुभिर्वनवल्लिकंदमूलैर्विहिताति
 थ्यविधिः प्रतत्रपार्थः ॥ स्थितिमाचरतिस्मत्पृच्छेतास्तृणबिंदोर्वचनेतपोमनेच ॥ ६९ ॥ प्रासूतयासदसिपट्टपटीरसंख्याः सैषास

१ राजयक्षा स्वतोगः २ प्रायण्यः भयवा प्रलटं अथ शुभदैवं पते प्रायेणवेशनं ३ बंधुतया बंधुसमूहेन.

स्त०

५१

मासौनविसृज्यतेष्वेत्तथात्रसनक्षतुगांडिवोमे ॥ यथामहेन्द्रः परिगृह्यवीणांस्वबाहुकीर्तिस्वयमेवगायेत् ॥ गद्यं ॥ इतिविजयस्य
वीरवादेनपुंभरपिनिवर्तमानैर्वीणांमंसेषुनिबध्यबाणासनमेवकूजयद्विस्तैर्नभश्चरैः सममेषांसकलवैमानिकपरिषदंगरुहवितीर्ण
निद्रामंगोमहान्संगरोभूत् ॥ पद्यं ॥ गंभीरगांडिवगुणाद्रलितैः पृषत्कैर्गडस्थलेत्तदिभुजेगमितव्रणास्ते ॥ गर्वविहायचकितागग
नांतरालेगंधर्वभावसदृशंगमनंवितेनुः ॥ ५९ ॥ वीणाः समस्ताविजयेनरुक्तागंधर्वसैन्याद्रलिताबभूवुः ॥ आयुष्मतीकेवलमा
लुलोकेहस्ताग्रवीणादिविनारदस्य ॥ ६० ॥ एतावतीतियुधिमार्गणचारशक्तिः स्पष्टीबभूवसुरगायकपांडवानां ॥ तेषांययुः श
रकुलानिहिलश्यमात्रंलक्ष्यंविभिद्यपुनराययुरंतमेवां ॥ ६१ ॥ गद्यं ॥ तत्रशक्रमुतस्यतादृशंविक्रममभिनंद्यरुतसंधानेनगंधर्वरा
जेनसमर्पितंपौरुषहीनमिदंनपुरस्करणीयमितिबंधमिषेणपश्चादुपनीतबाहुयुगुलमुयोधनमादायतेभीमादयोवसुधाधिपस्यसंनि
धिमधिरोपयामासुः ॥ पद्यं ॥ तंवीक्ष्यतत्रतर्हमावरणंभजंतीसापार्धतिसविधवल्लिपरंपरासु ॥ हासैः करांगुलिबिलादसकृद्रलद्विरा

१ गंधर्वभावः भवत्वम्.

५२ मा ५ गिनद्रुतमम्बुदुवतां ॥ ततः क्षणादेवकर्णपूरकुसुमसौरभजिघ्रत्सिजिनीकेनधनंजयेनसंपत्राकृतोद्धृतत्रासतयाविद्यामिवाविनय
 विपर्ययः कृष्णांविमुच्यकृतपलायनः सदुर्मैधाः पुरः प्रधावितेनमागधविरोधिनारुद्धे ॥ ५३ ॥ कचेगृहीत्वाभुविपातितस्यक
 ठोरचारित्रपरस्यशत्रोः ॥ संताडनेमारुतिरात्मपाणेः सच्छात्रयामासपदंचवामं ॥ ५४ ॥ सौवीरभर्तुरेधमूर्द्धनिपंचचूडाः कृप्ताः
 क्षुरेणपवनात्मभुवाविरेजुः ॥ इंगालधूमकलिकाइवशाम्यतोतस्त्रासांनुभिः स्मरशरानलपंचकस्य ॥ ५५ ॥ विमतमनुजनीतंवी
 श्यभूषः स्मितास्यः कृतनतिशिरसंतंकेशभारेत्तेपि ॥ त्वदमुहरणमार्गेदुः शलैवार्गलानः क्वचिदपिकुरुमैवंकुत्सितेत्युत्सस
 र्ज ॥ ५६ ॥ दीनधीः सतपसाहिमशैलेदृक्पथंपुरहराद्रृहयालोः ॥ आददेवरमथोर्विजयौद्वावंतरेणयुधिपांडवरोधं ॥ ५७ ॥ पार्था
 श्वकृच्छ्रादुत्तीर्णापार्थतीप्राप्यरेमिरे ॥ हेमंतात्पद्मिनीमुक्ताहेलैरिवकराकुगाः ॥ ५८ ॥ अत्रांतरेज्वलितवर्णवपुः कदाचिदंगेषुश

स्त. ५

५२

१ सपत्राकृतः अतिव्याधितः २ विनयः विपर्ययः अविनयः औत्थत्यं ३ अर्गला विघ्नइत्यर्थः ४ विजयौ अर्जुनो जगत् ५ हेलैः सूर्यस्य ६ अंगेषु
 अवयवेषु देशविशेषेषु च.

भागवतीतिस्मृतौनुकाश्यः ॥ वेणीधरामुटजसीमंनियान्नेनीविस्मित्यवल्कलवसंददृशुर्गृहिण्यः ॥ ७० ॥ तत्तादृक्षेकरेस्याद्विविध
वनमवकंदमूलोपहारंदातुलज्जापयोधेस्तलमभिममृशुर्धर्मदारामुनीनां ॥ यस्यस्पर्शमनुभावादाविरतमुदितैः पायसैरेवादिव्यैः
किंचिद्राष्ट्रं वमांतेतनुमतिथिजनस्यातनोदन्यथार्था ॥ ७१ ॥ दिशिदिशिमृगयायैतेषुयातेषुजातुस्वयमुटजमवाप्तः सोमकेंद्रस्य
मुद्र्याः ॥ लंपनशशिमहिम्नालंघयांमासवैलांतरालितमकरांकस्तत्क्षणांसिधैराजः ॥ ७२ ॥ गद्यं ॥ ततः क्रंदंतीकुररीमिवरुदती
सेनापुरस्तादाधिरोप्यसूतकरतोत्रदंढाध्यापितवेगतंत्रपारीणरध्येनघनतरतज्जघनपयोधरभाराक्रमणाविनम्रीभूतपूर्वभागतयापार्थद
र्शनशंकया निकुब्जीभूयेवधावताशतांगेननिमिषचूषितपरिणाहवनीपथंजयद्रथं पुनरप्याश्रमपदमाश्रित्य निगमितप्रमदावात्तैर्न
द्रावर्तनेष्वपूर्यजेन नियुक्तौजटारिकिरीटिनौरोधविद्रुमलताकिसलयैरिवलोचनैः शरासनमवकीर्यमृगयाविहारनिवृत्तमात्रेणचर

१ अन्यथाभां

वगुरित्यस्व

अन्वयार्थः

अतमुत्वं

अहंती

२ लपने मुखं

३ बेलां मयादां

कूलंच

४ मकरांकः

कांक्षः

पक्षे मकरा एव

अंकः भूषणं

५ सिधु

अन्वयः संयुज्य

तंगुणगणैरपरिग्रहशस्विनं न जगदाद्रियते ॥ ८६ ॥ व्यापृतावितरणोपनिषत्सु व्याहरंति हि विपश्चिदधीशाः ॥ स्पर्शनेन रहिता वि-
 तिहेतौ लब्धकंच कुणपंचसमानौ ॥ ८७ ॥ दृष्टेव नीपकजनेव दनं स्मितेन दानां बुनाकरतलयशसादिशश्च ॥ शुभ्रीकरोति विवशः
 स्वयमेव दाता कस्तादृशं प्रातिनिवर्त्तयितुं क्षमेत ॥ ८८ ॥ वाञ्छामनाप्तेन वनीपकेन सहासवोदातृजनस्येयांति ॥ न दद्यशक्ता च न
 याधृता सोर्भावीव धोमे परमो हिलाभः ॥ ८९ ॥ यद्रेह प्रतिहारभूतलशिलाचितामणिः कल्पकायस्याराममहीरुहश्च सुरभिः साहो
 मधेनुः पुनः ॥ तादृग्याचति चेदुपेत्य मघवासं पूर्यतत्कामनां त्रैलोक्यस्थवदान्यमंसदुपरि स्यामेष मे निश्चयः ॥ ९० ॥ वीक्ष्य बंध्यव-
 चनोपि गुणज्ञो विस्मयां बुनिधि वीचिषु मग्नः ॥ पद्मबंधुरिति वादिनमेनं पाटलस्मितरुचिर्गिरमूचे ॥ ९१ ॥ गद्यं ॥ अयेवत्सभव-
 ताभाषितं क्षममेव स्थूललक्ष्याणामीदृशंतव मतं पुनरापि मम रसनां निदेशावशेषपथाधिनीनिर्मितीति ॥ अथवा त्वं शुनाशीं रिस्यम-
 नीषितं स्पृष्ट्वा पूरणात् प्रागेव पूर्वदेवगर्वनिर्वापणपूर्वहतया कुलिशमपि चिरारूढकलंकाकुलं जर्जरितधारां शतमातन्वतीं नदीयां शक्ति-

१ मिश्रणदानं २ स्पर्शनेन दानेन स्पर्शनेन ३ स्थूललक्ष्याणां दानशीलानां.

न्दइवकर्णमवाप्यरात्रौ ॥ भासांनिधिः कृतनमस्करणायतस्मैप्रेम्णाशिषः प्रणिजगादयवीयसीगा ॥ ७८ ॥ अहमहरधिनाथो
 अनुग्रहान्मपृथायामयिजननमगास्त्वंवत्सकोशोगुणानां ॥ तदिदमिहरहस्यंशासनं गृह्यतांमेतनयकुंशलयोगेतातपादायतंते ॥ ७९ ॥
 मुखसंधानविश्लेषमुक्तेकवचकुंडले ॥ तवैतेभृपणेशोभांतन्वातेपरदुर्लभां ॥ ८० ॥ एतानियाचितुमिहद्विजवेषगूढंमालब्धकामम
 मराधिपतिरुथास्त्वं ॥ आज्ञापथात्स्वलसिचेदणुमात्रमस्माद्व्योभविष्यसिमुखेनरणेरिपूणां ॥ ८१ ॥ इत्थंनिशम्यतां वाचंराधे
 योरचितस्मितः ॥ हर्षादंजलिनासाकमाददेप्रतिभाषितं ॥ ८२ ॥ तवोर्यमेतिप्रार्थितेषिशब्देममार्यमेत्यर्थिजनेपुदानं ॥ निषेधरू
 पोनिदधातिमार्गेपदंकथंवाभवदीयजिह्वा ॥ ८३ ॥ सततंसदर्थिसदसेवहुदानुंसकुतूहलस्यपुरुषस्यजगत्यां ॥ उदकोर्मिकाकरधृ
 ताहिविभूषाकनकोर्मिकातुपरमंगुलिभारः ॥ ८४ ॥ दिवमेशयः खलुशयैः प्रतिकर्तुं धृतलालसोभवतिनार्थिषुदैन्यं ॥ प्रतिपाद
 येत्सतुकथंपुरुषस्यप्रतिर्लोमवर्णनिजनामपदार्थं ॥ ८५ ॥ यशएवजन्मफलमात्मवतामिदमोषितव्यमातियत्नभरात् ॥ अपिभूषि
 १ कुशलयोगे लब्धस्य परिपालनं अप्राप्तस्य प्रापणं च तयोः समाहारः तस्मिन् २ यः खलुददाति सोर्यमा ३ उर्मिका लहरी अंगुलीयकं च ४ शयः
 हस्तः ५ प्रतिलोप विपरीतं.

धनमपत्त्यहरिणोय मितस्ततोधावती तिबाष्पायमाणस्यकस्य चिद्रुहमेधिनः शोकनिवारणायचक्री कृत्यचापमनुधावतस्तान्पा
 र्धलताताडनानुपकनवकिसलयजालमुत्प्लुत्यधावनवेगपवनवहिर्ज्वलितगर्भवन्हिशिखाकंदलमिवारणिविपाणयोर्विभ्राणः क
 तिषुचित्पदेषुसुग्रहइवकतिषुचिदुरासदइवचित्रगतिः कोपिरुष्णसारोदूरमाकृष्यस्वयमंतरधात् ॥ तदनंतरंललाटंतपनरवंपचहे
 लिधूलिभ्यां द्यावापृथिवीभ्यामुदन्यावदान्यमहिमनिदिनयौवनेप्रेकृतमर्थमिवपानीयमपिइतस्ततोविचिन्वद्विरनुजैः सहकस्य
 चिद्विशालस्यवनशालस्यमूलभुवंतच्छायमंडलमिवपांडवः शनैः शनैरुपससर्प ॥ पथं ॥ तत्रानिलैः कमलगंधिभिर्हूच्यमाना
 माशांगतेपुसलिलायचिरायितेषु ॥ भीमादिपुक्षितिभुजापरितप्यभेजेतेषांपदानुसरणादथकापिवापी ॥ ९८ ॥ तस्यास्तटेकम
 लिनीदलपत्रपाणीस्तान्पंक्तिशोनिपतिनानवलोक्यवीरान् ॥ बाष्पांबुभिः प्रथमदर्शितमार्गएवतन्वानृपस्यधरणीसहसानिपेतै
 ॥ ९९ ॥ सनृपतिर्दृष्टोऽधिकवत्सलः सपदिमूर्छितधीर्निर्भृतांगकः ॥ स्वयमपिप्रविभर्ज्यतदादशामनुभवन्नियतामनुजाश्रितां
 १ उदन्यावदान्पमहिमनि उदन्यापिपांसा वस्याः दातामहिमायस्यवस्मिन् २ प्रकृतं प्रस्तुतं अर्थं हरिणं ३ निभूतानि ऋणानि.

माधत्स्वेति ॥ ततस्तथेति परमंगीकृत्य पश्यतस्तनूजस्य समक्षमचिरेण समरीचिमालीचरमाचलाशिखरपरिशिल्यमानविहारमिहा-
 पिसमाचचार ॥ पद्यं ॥ कतिपयदिने काले याते ततो मरुतां पतिः सदसितनयं भानोरित्यार्धचाटुशताकुलैः ॥ कवचमंतुलंवाचाया-
 चत्सकुंडलमादरादयमपितथेत्युत्काशार्किततोजगृहेद्गुतां ॥ ९२ ॥ नकारमेतेवहतोरिपूममेत्यमर्षभारादिवशस्त्रधारया ॥ सुतो-
 रवेदैश्चकण्वेष्टने स्वयंसमुत्कृत्य ददौ बिडौ जसे ॥ ९३ ॥ निशम्य तत्कल्पनरोहिण्याच्युतैश्चिराजितैस्त्यागयशोभरैरिव ॥ सुपूर्वमु-
 क्तैः कुसुमैर्न केवलं तदंगमंगाश्च सुगंधयो भवन् ॥ ९४ ॥ जाग्रत्सुसर्वावयवेषु तस्य कर्णस्य कर्णः पुनरर्थिनेस्त्वां ॥ हिरण्मयीयद्विन-
 तारभूषांतन्नामसाम्यंध्रुवमत्रहेतुः ॥ ९५ ॥ आपृच्छतंतदनुनाकपतिः सुधर्मासाद्यामिदमरुदप्सरसांसमाजे ॥ प्राशंसदस्य च-
 रितं सविधेः सुरभ्यारोमं यमप्यविगण्य निशम्यमानं ॥ ९६ ॥ तावत्पार्थास्तोपि पुनः काम्यकसिमां हित्वा संघैर्भूविबुधानामनुयाताः ॥
 तीर्थप्रातान्विस्मृतपूर्वानवगाढुं वध्वासाद्धैतव नारण्यमवापुः ॥ ९७ ॥ गद्यं ॥ तत्र कदाचिदाश्रमद्वारिहामहाभागाममहोमसा-

१ अंतर्धानमित्यर्थः २ दंशनं कवचं ३ कण्वेष्टनं कुण्डलं.

॥ १०६ ॥ कूटस्थशीतकरकुक्षिगतंकुरंगंकुर्वन्स्वजातिरुतकोपरसातिरेकं ॥ कोदंडमप्यगणयन्कुलिशास्त्रसूनोः कासौस्थितोव
 ५५ नमृगः कुलहानयेनः ॥ १०७ ॥ इत्यां विलप्यनृपतौस्वयमप्यमघिमंतस्यहेतुरिदमित्युदकं सरस्याः ॥ पातुं प्रवृत्तवतिकोपिपुमान
 दृश्योगंभीरमाहगगनस्थितएववाचं ॥ १०८ ॥ राजन्मदुक्तिसरणेः प्रतिवाक्यदानंदेवोप्युपेक्ष्यजलमत्रनपातुमीष्टे ॥ एतेमदीय
 मबभत्यवचोवलेपात्पीताभसः सपदिविभ्रतिदीर्घनिद्रां ॥ १०९ ॥ नत्प्रत्युदीर्यसलिलंतुपिबेतिवक्तुः प्रश्नानसीदिविचरस्यपट
 त्तरीः स्वैः ॥ प्रत्युद्ययौबहुमतैर्वनदेवतानामिदोः करानिवतरंगकुलैः पयोधिः ॥ ११० ॥ तदनंतरं ॥ कटिलंबितवल्कलो जटालः
 कमनीयस्मितघीतयज्ञमूत्रः ॥ कुशबर्हवतंसितः सदेवः कुरुराजस्यपुरीऽवतीर्यतस्थौ ॥ १११ ॥ गच्छं ॥ सनुतत्रलोकातीतेन
 राकाशतामिकाकारयतानिजेनतेजसाकुड्मलीकृतकरकमलयुग्मनमात्मसंभवंप्रेममेदुरमेवमवादीत् ॥ अयेवत्समांधर्ममवोहि ॥

१. बर्ह पत्र २ भाकरपत्रा आम्हपत्रा.

स्त. ५

५५

॥ १०० ॥ नासाविलोभनपटून्नावपुष्पगंधानादायतत्रमधुपैरनुसेव्यमानाः ॥ वर्द्धिष्णुचेतनमिमंनववापिकायाः कङ्कालमल्लपव
 नाः कलंयांबभूवुः ॥ १०१ ॥ गद्यं ॥ ततः क्षणादेवकिंचिदुद्रम्यपरितः शून्यशून्यादिशोदशापिविलोकयमानः शनैः शनैरुपसृ
 त्यशोकचंचलेनकरांचलेनतान्न्पर्यायवृत्यापरिमृश्यवनविहगमृगपानसौकर्यायदुरवतरांतांसरसींपरिपूरयितुमिवबाष्पधाराम
 भिवर्धन्धर्मसूनुरेवंविलापितुमारभत ॥ पद्यं ॥ वीराभवद्विपदिदेवपरंपरापिदूरार्परान्प्रतिनरान्गिरांप्रवृत्तिः ॥ हाहादशेयमिहवो
 यकुतोवतीर्णामंतरेणकिमिदंभवतांप्रयाणं ॥ १०२ ॥ दैवंकठोरचरितंदययाविहीनमाद्रीमुतावहहमातृमुखानभिज्ञौ ॥ कंदां
 कुराणिचफलानिचभक्षयित्वाकांतारसीमनिमयाचरितुंनसेहे ॥ १०३ ॥ स्वयमव्रणएवयोरव्रणमाधत्तहरस्यमस्तके ॥ व्रणमायुषि
 पार्यतस्यतेविदधातिस्ममृधंविनैवकः ॥ १०४ ॥ वत्सद्वेषिणियुद्धजीवनभुजप्रख्यानियेमाहृतेकर्णाकर्णिकयानिशम्यभवताप्राप्ता
 मवस्थामिमां ॥ शोकेनानिशमेकचक्रनगरीभाजांचबाष्पायितुंस्वस्रोयैः सहसौबलस्यचमुदेकोप्येषकालोऽभवत् ॥ १०५ ॥ मय्य

१ अन्यजनान्प्रापि वाणीप्रसारणेन यत्रदेवाभनीशः स्वव्रजनानां कावता २ स्वस्त्रीपैः भगिनीसुतैः ३ सौबलस्य शत्रुनेः

५६ मा० शमीमंभजन् ॥ पद्यं ॥ क्रमेणमत्स्येन्द्रपुरोपकंठेकरालमापुः पितृकाननंते ॥ वधूद्रुहाभाविनिसूतजानां वधेप्रदेशस्यदिदृक्षयेव ॥ २ ॥
 शमीतरौतत्रनिधायशस्त्रममतिदंतज्वदलग्निकल्पं ॥ जगाहिरेवेपमिवान्यमुच्चैर्ध्वजंविराटस्यपुरं प्रवीराः ॥ ३ ॥ समत्वमुत्कर्षनि
 ५६ कर्षयोः स्वंसंदर्शयिष्यन्निवधर्मसूनुः ॥ क्रमेणहंसः परमोहिभूत्वाकंकत्वमापद्यतसद्यएव ॥ ४ ॥ त्रिदंडेकापायकमंडलूज्ज्वलोज
 पस्फुरद्वंतपटोयुधिष्ठिरः ॥ उपानहंदाहमयीपदास्पृशन्नुपामदत्संसदिमेदिनीश्वरं ॥ ५ ॥ पुगर्जुनस्येवयनित्वमेतदस्यापिकामप्य
 परांसपत्नीं ॥ संपादयेत्किनुममेतिरुष्णानथाविधंवीक्ष्यनृपंशशंके ॥ ६ ॥ दृष्ट्वासमुत्थिनोमात्स्योभृतप्रश्रयविस्मयः ॥ तत्पाद
 पांसुंफालांतेचक्रेतंपुनरामने ॥ ७ ॥ दुर्वीरगर्वामहनोयभीमोदर्वीकरोदाशैतमूढभावः ॥ शोणाधरालोलुपसूतसूनोः प्राणानि
 लान्पाययितुंकिलासीत् ॥ ८ ॥ पितुः सखायंपरिपूज्यमेघैर्दिनेदिनेतृप्तिमिवोपनेतुं ॥ सूदाकृतिः मोपिययौविराटंवृकोदरोवृत्

१ हंसः परमहंसः पक्षिशेषश्च २ कंकत्वं कंकसंज्ञां वकत्वंच ३ दर्वीकरः दर्वीहस्तः सर्पश्च ४ सूदभावः पाचकत्वं नाशकत्वंच

संप्रतिधिमतजनवितीर्णविधिधविपिनकेशमनुभवतोभक्तोभावंबुभुत्सुरेवमाचरिष ॥ तद्बहुधापरीक्षितेनभवतः शीलेनसमंजसे
 नप्रश्नोत्तरेणचप्रसेदिवानस्मि ॥ तस्मान्ममानुग्रहेणस्वमान्निवृत्तैरिवभूयोप्युत्थितैरनुजन्मभिः सहत्रयोदशीशरदंरूपांतरवंतंभ
 वंतंकोपिनजानीयादितिवरंचतमरेणिविस्मयविस्मारितनयनपरिस्पंदनायनिजनंदनायप्रतिपाद्यसंपुमानंतर्दधे ॥ पद्यं ॥
 तत्तादृशोभगवतोवचसानिकाममासाद्यमोदभरमाश्रममागतानां ॥ प्राप्तारणेद्विजवरस्यशुचेवसाकर्मतंजगामसैमयोपिमहान
 भीष्मां ॥ ११२ ॥ ॥ इत्यनंतभट्टकविरुतौचंपूभारतेपंचमस्तवकः ॥ ॥ तदनुतेभरताव्यवभ्राश्रयाच्चरमहौयत्तलंघनकांक्षिणः ॥ अति
 चिरंरविभांडयिवाद्धिताननुचरानिवतामटर्वाजहुः ॥ १ ॥ गद्यं ॥ तदनुतदनुचितवचनसाहसाधिगतवाहैसाधिपवपुषंनहुषमीदर
 दमुनः शमनायचतुर्णववारिकांक्षिणः पारिकांक्षिणः कोपोदिताच्छापोदधेरुत्तरैरुत्तार्यतस्मादेवाविस्मारितनिजविधिदुर्विलासा
 दासादितवराः वरारोहयातयासहर्दुः सहनिजधामपिधानवैदग्ध्यमभ्यसितुकामा इवमात्स्यनगरस्यानतिसमीपपितृवनगामिनी
 १ प्रविपाद्य दत्वा २ समयः संकटसमयः ३ व्यवधा अंतर्धानं ४ हासनं वर्ष ५ वाहसाधिपः अजगरराजः ६ दमुनाः अभिः ७ पारिकांक्षिणः ऋषे
 श्वात्सवस्व ८ उत्तरैः नौभिः प्रविगात्र्यैश्च ९ दुःसहनिजजेण आच्छाज्जानुर्ष सहृत्पाः शम्पाः सकाशाद्वर्गैस्तुमिदंमुक्ताः

५७ ॥ भा. रूपभाजोस्याजातिनैच्यानतंशिरः ॥ मुधेष्णायास्तुवीक्ष्यैनांसुंदरीं त्रीडगौरवात् ॥ १९ ॥ वनभुवइवमाधवोदयश्रीर्मनुजपतेरवरोध
 योषितोसौ ॥ अनुदिनमखिलीलिलालनीयैरलमकरोत्तिलकैरतीवदृश्यैः ॥ २० ॥ गद्यं ॥ अनंतरंस्वैवशाभ्रमादृतकंकतमतिरसो
 ५७ त्पादनचणमधिगतशोभनाटनपाटवमाश्रितगंधर्वकुलमाकलितगोत्रौपलापपंचानामपिरूपमुदंचयंतीपांचालनृपतिमुतापंचापि
 पतीननुयातवती ॥ पद्यं ॥ विमतानपितौर्जित्वाविवामभिवदायकः ॥ अक्षेप्वकुरुतावृत्तिमवनीद्रेणधर्मभूः ॥ २१ ॥ गद्यं ॥ एवं
 तैस्तैः स्वरुत्यैः संपादितंशिरः कंपवयः कृतमिवसंततमनुभवतातेनमहीपतिनावहुमानिताः पृथामुताः यथाविवासनखेदंतथा
 तदीयमपिस्वरूपमितरेजनास्तत्रनाज्ञासिपुः ॥ अथैकदानत्रमुधेष्णायाः प्रेषणेनमदनोत्सवासवायवासवायतनसदृशंवासगेहमाग
 तांकौरवाभ्रमकरपरिक्लेशदुः खादिवविवर्णेनवासमावगुंठितांगीनखशशिपरंपरासेवनलालसतयेवप्रपदसंमुखीनलोचननीलो

१ अखिलालयः सकल भूगाः सकलसंख्यश्च २ तिलकैः वृक्षत्रिशैः विशेषकैश्च ३ स्ववशा शिल्पकारिणी ४ अभ्यकुलं गंधर्वकुलं च ५ कृतगोत्रनिहवं
 कृतगोरक्षणं च.

शराव्रपाणिः ॥ ९ ॥ कुलशैलशृंगइवजंगमेतदाकुरुकुंजरेचलतिकंपनंमुहुः ॥ वसुधैवतस्यनपुरस्यकेवलंवहतिस्मकीचकभुजा
 प्यदक्षिणा ॥ १० ॥ महानसेऽवतरतोजनस्यसपतिः कृतः ॥ महानसेवतरतोमात्स्यंस्वादुषुकर्ममु ॥ ११ ॥ स्त्रीत्वेनयोगः खलुवी
 रगर्ह्यः पुंस्त्वैन्त्वांतः पुरवासाविघ्नः ॥ इतीवपदत्वमवश्यंभाव्यमादायपार्थोपिजगाममात्स्यं ॥ १२ ॥ कृतवसतिरसौनृपस्यक
 न्यागृहभुविनर्त्तयतिस्मतालपाणिः ॥ मधुकरमुखरोलतावनांतेमलयगिरेरिवमारुतप्ररोहः ॥ १३ ॥ ममध्वजांकस्यविभार्तिसंज्ञाम
 सावितिप्रेमभरादुपेतः ॥ प्रमूनधन्वेवसुतोपिमाद्यामत्स्येन्द्रमागत्यननाममूर्ध्ना ॥ १४ ॥ तंपश्यन्नकुलंराजातंद्रालुर्दृह्निमेषणे ॥
 निजांमत्स्येश्वराभिख्यानिनायप्रकटार्थतां ॥ १५ ॥ कशांकरेसविभ्राणंशशांककुलभूषणं ॥ मंदुरापतिमतिनेनंदुरापपराक्रमं ॥ १६ ॥
 अस्मत्तिरोधिविरतेर्भावितात्रहेतुरेतद्दिनैः कतिपयैरितिजानतेव ॥ पांडोः सुतेनचरमेणचनस्यराजौवृंदंगवाप्रजुगुपेपृथुकैतुकेन
 ॥ १७ ॥ आगतानगरवासवांछयादेवतेवविपिनस्यपार्षती ॥ केलिपुष्पमिवदंतैकंकतंविभतीनृपवधूमुपागमन् ॥ १८ ॥ मैरंध्री
 १ महानसे पाकस्थाने २ विरोधिः तिरोधानं ३ दंतकंकतं कणीतिख्यातं.

श. भा.

५८

नपायंकोवानधत्तेवदकोमलांगि ॥ त्वन्नाभिकूपस्यतटेनिवासीनदृश्यतेसंप्रतिमध्यभागः ॥ २९ ॥ अक्षिणवक्त्रशशिसेवनलाभ
तोषादालिङ्गितामिवमिथोरजनेस्त्रियामी ॥ त्रेधाविभज्यरचितांवहमेववेणीकांसिहंसंहननमूहायितुंवियुक्तं ॥ ३० ॥ मुदतिबहुप
रागधूसरापित्वमपहरस्यधुनामनोमदीयं ॥ रतिरिवहरकोपदह्यमानस्मरतनुधूमलवाविलाखिलांगि ॥ ३१ ॥ त्वामुल्लसाद्विवफ
लाधरांमेमामप्यनंगाशुगमर्दितंते ॥ विशंकमस्मिन्विजनप्रदेशेपद्माननेपौतुमयंहिकालः ॥ ३२ ॥ गद्यं ॥ इतितस्यतादृशंवच
नमाकर्ण्यपिचित्तचंपकमंजरीचंचैरीकायमाणपंचशरविकारापांचालीगिरमिमांस्मररागानिमिरकौमुदीमुदीरयामास ॥ पद्यं ॥
अंतः पुरेपुविहरन्नापिकीचकत्वंसैरंध्रयेस्पृहयसीतिविगर्हमेतत् ॥ रम्येषुकल्पकुमुमेपुचरन्नाद्विरेफेरिज्येताकिपितृवनद्रुमगुच्छ
कायां ॥ ३३ ॥ प्रतायतेचपलतापतिवल्नीपुयाहटात् ॥ इष्टार्थमिद्वेः प्रागेवादिष्टांतंदोषिमानृणां ॥ ३४ ॥ गंधर्वाः संतिमेकां
१ सिंहसंहननं २ अत्यंतसुंदरं ३ पातुं प्राशितुं ४ रक्षितुं च ५ चंचरीकायमाणः भ्रमरायमाणः चंपकभ्रमरा ६ नागच्छतीतिभावः ७ दिष्टांतं प्रलयं ८ गंधर्वाः
शुभरूपाः

स्त. ६

५८

स्फलाराजीवशंकयानुव्रजताराजहंसेनेवराजतभाजनेनराजिनकरांचलापांचालमुतांविलो क्यपंचेषुबाणवं चित विवेकोमंचादुपसृ
 त्यकिंचिदाकुंचितमौलिः कीचकोनीचांवाचमुवाच ॥ पद्यं ॥ इदमेवहिमझभद्रभद्रंयदिदानीतवमार्दवज्ञमंघ्रैः ॥ अयमप्यहम
 स्मिधन्यधन्योहारिणाक्षित्वदपांगगोचरोयः ॥ २२ ॥ नतगात्रियदागमेनमांनयसेमोदगिरेराधित्यकां ॥ चिरपुण्यफलांकुरश्रियां
 दिवसोवैजननस्तदेषमे ॥ २३ ॥ अन्वर्थतामालानितोभिधायाः कुतो न जागर्त्यधुना कचेपु ॥ अस्याः प्रतीपोदितवर्णपंक्तेरैर्थाथ
 वालंकरणं ह्यमीषु ॥ २४ ॥ बाहोरनंगदत्वस्यबालेतेकारणे उभे ॥ एकंतयोस्तुलावण्यमितरन्नावगम्यते ॥ २५ ॥ अरम्यभावंभ
 जतेजगत्यामंगेषुकिंचिद्विकलोपिलोकः ॥ निरक्ष्यसेत्वंतुविचित्रमेतन्मध्येनहनिापिमनोजमूर्त्तिः ॥ २६ ॥ नपल्लवस्तन्विनवि
 द्रुमश्चताम्रोधरोयंतवविंबमेव ॥ चंद्रोयदिस्यात्तववक्रमेतच्चंद्रस्यार्विंबसहजंहिलोके ॥ २७ ॥ कांतेतवाननमिदंकमलावलीपुस्र
 ध्रुपुरासरासिविस्मृतमेवधात्रा ॥ पश्चाद्विचिंतितवतातदुपांतभागेसंलक्ष्यतेविरचितः खलुहंसैपादः ॥ २८ ॥ कूपस्यतीरेनिवस
 १ वैजननःउत्पत्तिदिषतः २ अन्वर्थता मालायुक्तत्वं ३ नीलिमेतियावत् ४ अनंगदत्वस्य कामदातृत्वस्यअंगदराहित्यस्यच ५ हंसस्यचरणः पक्षे प्रमाद
 चिन्हं हंसपदमिति.

श्री० भा०

वृत्तांतोदेव्यागेहेचरन्जनः ॥ नयनांभोविमुमुचेनतुकिंचनभाषितं ॥ ४२ ॥ मायंमहानसशयंशनकैर्ययौसाभीमरंहः पृथुशराव
रुतोपधानं ॥ धूमाधिरोहमलिनं वसनं वसानं नीलांबुवाहपार्वीतमिवाचलेंद्रं ॥ ४३ ॥ निश्चस्यदीर्घमियमंतिकमावसंतीस्पृष्टे
नवाष्पमुकुलैः कुचयोः स्वलाद्भिः ॥ बुद्धेनतेनकिमिदं व्यसनंतवेतिपृष्टासगद्गदमुवाचविषण्णचेताः ॥ ४४ ॥ किमद्यमेदुः खम
पत्रपाकाकोवीरपत्नीत्वपदेभिमानः ॥ सर्वगतंकीचकनीचापिद्रातृत्वाकचेताडनमाप्तवत्याः ॥ ४५ ॥ मयिदुः खेनघुष्यंत्याम
त्स्याधिपसभांतरे ॥ तथ्यस्येवयतेरासीद्वर्ममूनोरुपेक्षणं ॥ ४६ ॥ बुभुक्षनेनजीवंतींमारितामेवमानृपः ॥ कल्याणंखलुनतस्त्यक्तं
भावभृतोद्युना ॥ ४७ ॥ तस्यैवाज्ञापथेजस्त्रचलतास्खलनंविना ॥ भवताखलुनिः शंकंपरामृश्येकचेपरैः ॥ ४८ ॥ दुः शासनाद
प्यधिकापराधः सूतात्मजोयंननिहन्यतेचेत् ॥ आद्येकचग्राहिणिनाशितेपिसमायुषौवेणिमवेहिमांच ॥ ४९ ॥ अयंबलीयानितितेम
तिश्चेदन्यत्रमांकापिनयस्वभीरुं ॥ अज्ञातवासेप्यनुभूयमानेरस्यंहिशिलंगृहिणजिनानां ॥ ५० ॥ श्रुत्वावधूगिरमिमांस्वपनोप

१ पिद्राव् विटात् २ बुभुक्षवे भोक्तु मिच्छाति ३ कंकभावः गृध्रव संज्ञाच.

स्त० ६

५९

ताबाधतेयान्स्मरोनिशं ॥ स्वाभिख्यांस्वास्त्रसंख्यांचवहंतीतीर्ष्याकिल ॥ ३५ ॥ दोष्मतामवतंसास्तेस्वरूपंनैवकेवलं ॥ गोपा
यंत्यप्रमादेनपरेभ्योमांचमानिनः ॥ ३६ ॥ तदद्यपथिवामेस्मिन्संप्रातिष्ठाममेयादि ॥ नेनुस्वांचारयिष्यंतिदक्षिणोपिधृतकुधः
॥ ३७ ॥ इत्युचुषीसामहिषीकुरुणांशेभुषीमती ॥ सद्योनिववृतेतस्माच्चित्तवृत्तिरिवात्मनः ॥ ३८ ॥ यथायथास्याध्वावंत्यारिखणे
नपदोर्युगं ॥ तथातथारुषारुण्यंतस्याधत्तदृशोरापि ॥ ३९ ॥ कृष्णाततस्तेनकृतानभासकेशेगृहीत्वाभुविपातितामा ॥ पर्यायव
द्दोद्यमविश्रमाभ्यांपद्भ्यांकराभ्यामपिपर्यभावि ॥ ४० ॥ प्रहारभीत्येवतदामृगाक्ष्यानाड्यांक्वाचिद्यांतरथत्तमंजा ॥ उद्गम्यसादूर
गतेप्रहर्त्तर्युद्धाटयामासदृशौचिराय ॥ ४१ ॥ गद्यं ॥ तदनुशनैरुत्तच्छुषीधरातलपरागधूमग्निमतिरोहितदीधितितयावासगपला
पितमहामहौषधिलतेव विलुलितचूर्णकुंतलतयाचक्रवाताकुलीकृतवालपूलिकाचमरमृगीवमुतान्ववायजनपदस्यप्रथमामीति
बौधामिववाष्पधारामुत्सृजंतंक्वाचिदापिशरणमलभमानासायाज्ञसेनीमंदमंदंतदेवभूपातिभवनमाभिजगाम ॥ पद्यं ॥ दृष्ट्वातांज्ञात

१ स्वाभिख्यां स्वकांतिं २ शेमुषीमती बुद्धिमती ३ इतिबाधां अतिवर्षणपीडां.

५०. मा० प्रसीदमयितुव्यनिकारपात्रे ॥ केलीपुहार्दकलहेषुचकैशरुष्टिपादाहतिचदधतीकुरुवैरशुद्धि ॥ ५८ ॥ पंचसंतुधवास्तेभ्योमुंच
 भीतिमयिस्थिते ॥ पंचवत्केवनेदृष्टेकिंचरेयुः परेमृगाः ॥ ५९ ॥ मस्तर्केजलिपद्मस्यमममंप्रतिमालिनि ॥ प्रसादशंसिनंपादं प्र
 ६०. यच्छसहचारिणं ॥ ६० ॥ गद्यं ॥ इत्यतिवेलंप्रलपंतमेनंप्रतिजुगुप्सयामुखसाचीकरणेत्रपाहेतुकताम्भिनयंतीसाकुंतीस्नुषातृष्णा
 भिभूतेववचनमिदंकिंचिदुदंचयांचक्रे ॥ अयिभद्रजगदिदमारुद्रंशुद्रायितुमानिद्राणायशंवरद्रुहः शासनमुद्रणायद्रुह्यतिकोवाजनः
 किंतुइयानेवप्रस्तुतेविशेषः ॥ पद्यं ॥ स्त्रीपुंमयोर्भावनटौमिथोयौपूर्वस्तर्यौवीळतिरः पटेन ॥ चिरायतेस्पष्टयितुंस्वरूपंपरस्तुत
 न्नोत्सहतेनुमंतुं ॥ ६१ ॥ किंवहुना ॥ गीर्भिस्तवाद्यचतुराभिरुदस्यतेमेगंधर्वदंडनभयंत्यदवाप्तिविघ्नः ॥ तस्माद्भजस्वरतिसौ
 ख्यभरायरात्रौभीमेस्थितेनमसिनर्त्तनगेहमध्यं ॥ ६२ ॥ तथैवलीलांतनवानितत्रतत्पातुसीमानमुपेयुयस्ते ॥ भूयोयथांतःपुरिका
 जनानांवक्रंतपश्येनपुनस्पृशे ॥ ६३ ॥ गद्यं ॥ एवमृगाभ्यावचनमाक्षिकस्यक्षौद्रपटलीभूतकर्णपुटःप्रमोदार्णवजलमानुषायमा

स्त० ६

६०

नीतिशोणत्वमक्षिपुनरुक्तयतोरुषापि ॥ तस्याधरोष्ठमुदवेपतानिर्गमिष्यत्कूराक्षरावालिविमर्दनशंकयेव ॥ ५१ ॥ गदापिसातिष्ठ
तुमेगभीरानियुद्धमात्रमायिनिर्ममाणे ॥ क्रमेधवाहः क्रमरालवाहः क्रताक्ष्यवाहः क्रमहोक्षवाहः ॥ ५२ ॥ हिडिबकिमीरबृहद्र
यात्मभूबकादिहत्यातरतस्त्रपांबुधौ ॥ निमज्जनायेवभुजस्यमेऽधुनासृजस्यमुंकीचकसूदनोद्यमं ॥ ५३ ॥ तथाप्यौदास्यमेतस्मि
न्ननौपयिकमेवमे ॥ क्षोदीयानपिवध्योहिकुलस्त्रीधुङ्महीयसां ॥ ५४ ॥ अयेतन्विकिंबहुना ॥ तस्यासृजायावकितांग्रिमस्थनां
चूर्णेनकपूरमयांगरागां ॥ अकीर्तिमप्याथविलिप्तनेत्रामलंकारिष्येममवीरलक्ष्मीं ॥ ५५ ॥ वीरश्रियः शिल्पमिदंमयोक्तंयथार्थभा
वादनुभूयसद्यः ॥ सैरंधिकाचारविनोदनेऽपितवानुसारेक्षुमवोहिमांत्वं ॥ ५६ ॥ त्वयापुनः श्वः स्मितपूर्ववाचाप्रत्युत्पतंत्येवक
टाक्षजालैः ॥ क्रीडांविधातुंक्रियताममुष्यसंकेतभूस्तांडवमंडपोऽयं ॥ ५७ ॥ गद्यं ॥ इत्याश्वासितवनः पत्युरनुमत्यापुनरापत्यने
पथ्यमवनमधिशयालोरस्याश्चेतसः पलायमानस्यभयभरस्यसापिविभावरीसहचरीबभूव ॥ अन्येगुरेत्यचपलः पुनराश्वसंतोसुभ्रु

१. अनौपयिकं भयुक्तं.

च० भा०

रोरधिकेकुचेमांमुधाधिकंपाययचाधरोष्ठं ॥ ६७ ॥ इत्थंमसांत्ववचनोदयमर्धमंचमारोदुमानमितपूर्वतनोः सभामिः ॥ मुष्ट्याहाति
निटिलसीम्विचकारशत्रोरायुर्लिपिंशिथिलयनिवधात्दत्तां ॥ ६८ ॥ गंभीरचेताः सचकीचकोपिगंधर्वबुध्याप्रतिहंतुमेनं ॥ सद्योभ
वित्र्याः शवतादशायाः साधारणीमेववबंधमुष्टिं ॥ ६९ ॥ जवंभजंतौजयनर्षवंतौरुषंवहंतौरुधिरंकिरंतौ ॥ परस्परंतौपटुशब्ददंतौ
नियुद्धकेलिनिशिनिर्ममाते ॥ ७० ॥ अश्वेलितारावमवीरवादमवीक्षकश्लाघनचाटुगुंफं ॥ अनुच्चनिश्वासमहुंक्रियाकमभूतपूर्वतद
भून्नियुद्धं ॥ ७१ ॥ शिलीमुखैश्चित्तजचापजुष्टैर्दत्तानिरंध्राणिदधानिजागे ॥ मैर्मारजातेनमुधूनिनोपिमकीचकोनैवचुकूजकिं
चित् ॥ ७२ ॥ तस्मिन्हतेनिपतिनेवकवैरिमुष्ट्यारंगेणेननममकंपिचलत्पनाकं ॥ पार्थाञ्चिरेणपरिशालितमुत्तराद्यैः कन्याजनैर
भित्रिडंबयतेवनाटयं ॥ ७३ ॥ गद्यं ॥ तत्रमंडपेपिडनयाकृतंनस्यदस्योस्त्वंरमंतरसाविलोक्यप्रहर्षवत्यापार्षत्याश्लाघापूर्वमाघ्रातभु

स्त० ६

१ शिलीमुखैः भ्रमरैः बाणैश्च २ चित्तजचापजुष्टैः चित्तजचापः कामधनुः कुसुमच संवित् वैद्यैः ३ मभीरजातेन वायुनमूहेन भोमसेनेनच ४ की
चकः वेणुः विराटस्यालश्च ५ तरसं मांसं.

६१

णत्तदयःसदनमासाद्यसमालम्भनपूर्वेणसलिलावंगाहेनविरजीकृतांगोऽयमंतरिववहिरप्यवल्लिप्तः ॥ ततःपरंभगवतिर्निजननुजप्र-
जावतमिनोस्थसिद्धिसंपादयितुमिवकमलवधौचरमामिधौनिमज्जमानेनिरुध्यमानदिविषदध्वांतेध्वांतकदंबेसंभृतसंभोगसंविधा-
नः कीचकोनिवर्तितराजभोजनपरिवेषणकृत्येनपवमानमूनुनाप्रविष्टपूर्वतदेवनर्तनगेहमगाहत ॥ पद्यं ॥ कसौलभंजिकेवामि-
मालिनैस्त्वंभपार्श्वगा ॥ इत्यसौभीमतलपांतमाससादशनैःशनैः ॥ ६४ ॥ ततस्तंवल्लवोपित्वैणममुचितेनकंठस्वरेणमृदुलमेवंज-
गाद ॥ वधूशतमनादृत्यमामपेक्ष्यदागमः ॥ तत्त्वांवहिर्गतंप्राणंमन्यतेमेमनोऽधुना ॥ ६५ ॥ गद्यं ॥ एवमुक्तवनेवृकोदराय
कीचकः पुनरपिवाचंमृदुपदामुपदामाददे ॥ पद्यं ॥ गंधर्वानपिदायितास्तृणायमत्वामामेवंगतिविधयेप्रतीक्षमेयत् ॥ देवत्वाद-
पिसुतनुत्वयाऽधुनाभिमर्त्यत्वंजगतिमहत्तरंहिक्लृप्तं ॥ ६६ ॥ मुराधिकत्वेपिपदेवितीर्णमह्यंतवास्त्येवाहिकृत्यगेपः ॥ कुरुष्वमे-

१ अवलिप्तः गर्वितः चर्चितश्च २ निजननयः कर्णः तस्य प्रजावती भ्रातृजाया द्रौपदी ता ३ निरुध्यमानः दिविपदां देवानां अध्वमागः तस्य अंतः-
मध्यः येनतस्मिन् ४ सालभंजिका पुनलिका ५ मालिनीतिविशटनगरप्रसिद्धनाम ६ बहिर्गतप्राणं अन्यासकप्राण प्राणरहितं च.

शं० भा०

मोन्मीलनैः ॥ ध्वांतेगौरुडभित्तिभंगिपिशुनेप्योर्ध्वद्विधां धावितुं ज्येष्ठस्याध्वनिदिव्यदृष्टिमकरोद्गोर्दर्पासिद्धांजनैः ॥ ७६ ॥ निपा
तितान्स्वेन निरीक्ष्य तत्र मूतान्सवीरः मुमनायते स्म ॥ उत्पातमुद्रां दधतास्वपित्रातरूनि वारण्यतले विरुणान् ॥ ७७ ॥ गधर्वभी
रुषु जनेष्वितरेषु तत्र विष्वक्पलायनपरेषु विमुक्तबंधा ॥ कृष्णाचकीचकरिषु श्वरुतप्रशंसावन्योन्यमभ्येगमतां नगरं पुनस्त ॥ ७८ ॥
॥ गद्यं ॥ ततः क्षणादेव संध्या रुणिमकरं वितेनां वरमणिर्विवेन परिचुंब्यमाने शंवायुधहरिदंगणे पारितो रुधिरमुचापिशितापि न क
तानुपंगं रंगविहंबयति शुचानिरस्तैर्मौलिभिर्नैगलितवाग्भिर्नैष्पंदतनुभिर्नैः सिलैरपि पौर्णैर्नैः पतितानिलयद्वारां निविडमभूत् ॥ पद्यं ॥
वध्वस्तदामंडलशोनिविष्टारुंध्रिराशारुरुदुर्विलापैः ॥ महत्सुदुः खेष्वपि जृम्भिनेषु मालिन्युपालंभनमस्पृगाद्भिः ॥ ७९ ॥ तस्मि
न्दिने सान्निधिमागता सा कृष्णादृशं केकयराजपुत्र्याः ॥ मर्षाशलाकार्पणया विनापि मंदेतरामश्रुकणैरकार्षीत् ॥ ८० ॥ तावद्युधि
ष्ठिरमुखा अपि वा तं जातव्याधूतकीचककुलाकुलकोटिभागं ॥ निर्यत्प्रियानयनवारिः श्रीपरीतं संकेतं शैलमधिरुह्य निशश्वसुस्ते
१ गारुडः पाचेति ख्यातं २ मौलयः शिरोवेष्टनानि ३ वातजातः भीमः वातजातं वायुसमूहश्च ४ कीचककुलं कीचकस्य कुलं वंशः वेणु समूहश्च
५ संकेतं शैलं अज्ञातं वासं संवत्सरशपथं मेव चर्वतं

स्त० ६

६२

जः कुरुव्याघ्रोनिर्गत्ययथापुरमाविकृतमानसोमहानसोदरंप्राविश्यमुखेनाधिशिष्ये ॥ पद्यं ॥ निपात्यमालिन्यपितत्रगत्रुचक्रंद
भीत्येवचलाग्रपाणिः ॥ निशम्यतत्किंकिमितिव्रुवाणाः सर्वेपितस्यावरजाः समीयुः ॥ ७४ ॥ विलोक्यतंभ्रातरमात्तशोकामृत्युद्विप
स्येवपिधानापिंडं ॥ ज्यायानिवामीविदधुः स्थलीतामस्रेणगुल्फद्वयसींतिजेन ॥ ७५ ॥ गद्यं ॥ ततस्तेसोदरविपत्तिनिमित्तमियमेवेति
शेषरूपितचेतसो निवेशितशवपिंडभरस्यमूर्तेर्भीममुष्टिभिरिवनारिकेलफलैरूपवध्यमानस्यचरमविमानस्यस्तंभदारुणिसंदानि
तांकौतेयसीमंतिनींतिभिरमुदिरसौदामिनीभिः करदीपिकाभिर्दीयमानचक्रमायकागेनपथापितृवनमुपनीयस्वकीयविवेकसं
त्यासहचित्यामत्याक्षुः ॥ तावदेषाचक्रिनचकिताहाहानाथनाथजैगत्प्राणभूतविपत्तमयबंधोसंप्रतिकातारैवमतीपरिगृह्यमुग्धमि
मांकथंनगणयसीत्युच्चैररोदीत् ॥ पद्यं ॥ तत्रास्यारूढितस्वनैरथजवादाकारितोमारुतिः सक्थनोर्वातबलादलातमहस्यामीषत्प्र

१ अस्त्रेण रक्तेन बाष्पेणच २ गुल्फद्वयसीं गुल्फप्रमाणां ३ रूषितं गुंठित ४ संदानिता वद्धा ५ जगत्प्राणभूत जगत्प्राणः वायुः तस्मात् भूत जात
भीमसेन पक्षे जगत्प्राणेत्येकंपदं भूतावेव भूतानां जीवानां विपत् इत्यस्त्वचा भ्रेतबंधः ६ रसवती रमिकां पाकशलांच.

चं. भा.

कैराकिंचनैरेतैर्वचितः खलुवृद्धो विराट इत्यभिधाय मुयोधनो राधेयेन सह कृतहस्ततालोवग्गदुजशिखरमुच्चैर्जहास ॥ ततः ॥ पद्यं ॥
संक्षाभेन गरस्य मत्स्यनृपतेर्योद्धुं स्वयं निर्गतान् दृष्ट्वा तानवकीर्णिनो वितनुमोगच्छाधुना त्वं पुरः ॥ इत्युक्तः कुरुभूभुजा सदसि गौह
तुत्रिगर्तेश्वरस्तस्यैवापपुरीं दिनावधिरिवार्यम्णः प्रतीचीं दिशं ॥ ८५ ॥ गद्यं ॥ तत्र दक्षिणेन पुगं व्यग्रतरमैर्न्यपरिवृतेन तेन काव्य
मानं क्वचिदरुणतयानिमग्नजमदग्नि कुमारोष्णनिश्वासवेगाविलुलितवीचीप्रपंचमिव स्यमंतपंचकं क्वचिन्नीलनयामदकंदूलवेतंडशु
ढाविधूनि तविटपमालमिव नमालवनं क्वचिद्वलनयामंदरगिरिमंथनपरिक्षोभितफेनकूटमिव क्षीरोदमध्यमुन्नमितलांगूलमुद्रमि
तहुंकारमुल्ललितधूलीकमुद्दामघंटारवंगोधनं निशम्य सेनाकुंभिकुलगंभीरवृंहितारं भैर्मादिराग्रसिंहप्रैतिष्ठंदवंदमुखकंदरमौननिय
मं विभिंदन्ननुकूलपवमानपुरोनाटितपटैर्वैरिभटजीवितहरणाय वैवस्वतामिवावहयद्भिः केतनदंडैः परिमोदितगगननाटिनतिटवि
टपिवाटो विराटो पिरणप्रयाणारभटीमाटीकत ॥ पद्यं ॥ संख्याययाने पुममारुह्य कोलिस्पृशां कीचकवांधवानां ॥ अश्वप्रमंगे

स्त. ६

६३

१ अवकीर्णिनः क्षत्रवान् २ गाधेनूः किरणांश्च ३ अतिच्छेदः प्रतिमा ४ वाटः समूहः ५ संख्याय युदाय.

॥ ८१ ॥ तदनुविदितवार्त्ताधार्त्तराष्ट्रश्चरेभ्यः शुभगुणचारितेभ्यः सूतजानांशतस्य ॥ वसतिमरिजनानांमत्स्यभूपालपुर्ण्यात्तदय
मुकुरलग्रैर्हेतुभिर्निश्चिकाय ॥ ८२ ॥ अन्येद्युरंगेश्वरसौबलिभ्यामास्थायगोष्ठीमधिपः करूणां ॥ भीष्मादिमान्वंधुजनान् विलोक्यगं
भीरमेवांगिरमावभाषे ॥ ८३ ॥ गद्यं ॥ भोमोविदितांकिंभवतामसीदं ॥ संप्रतिखलुमात्स्यपुरेकामपिकामिनीकामयमानः कीच
कोनिशितस्याः पतिभिरदृश्यैः पंचभिर्गंधर्वैरनुहरसिस्वसंख्यापदाभिधेयमनीयत ॥ तस्यैपुनरपिद्रुयंतस्तदनुजाअपितथैवेति
काचिदियंकिंवदंतीकर्णात्कर्णमधिरोहति ॥ एवंचेदसंशयमाचतुष्पथमंडापिकास्त्रंभसालभंजिकेवमर्वजनकरपरामर्गभाजनंपां
चालमुता ॥ तेषिपुनरज्ञातवासिनः परेतपतिपवमानपाकशामनाश्विनांपारस्वैणेयास्तस्याः पतिविडंबकाः ॥ तेष्वपिद्वितीयेनै
वबाहुशालिनावधूद्गुहानिहंत्राभवितव्यं ॥ अहोमर्वत्राघेगृन्ममीपांदौःशिव्यं ॥ तथाहि ॥ पद्यं ॥ देशेजरासंधमुखैर्व्यहंधन्व
नोपकिर्मारहिडिंवमुख्यैः ॥ गूढेनिवासेपिचसूतपुत्रैः कनुस्थितास्तेकलहंविनान्यैः ॥ ८४ ॥ गद्यं ॥ अत्रैवस्थित्वावेपांतरकचु

१ किंवदंती वार्त्ता २ परेतपतिः यः

ष. भा. ॥ मोर्मध्यभागंकुरुर्विंदशिलेव ॥ ९३ ॥ संध्यावभौसासमरेभटौघोबिंबंविभिद्यादितिभीतिभारान् ॥ विवस्वताविद्रवताविसृष्टा ॥
 दिवस्यलेदीप्तिरिवाग्निदेया ॥ ९४ ॥ नभः पयोधेर्नवविद्रुमश्रोः क्रमेणसंध्याकृतिमानमागात् ॥ उद्यत्प्रकोपैरुभयैरनीकैर्विभ
 ६४ ॥ ज्यर्नतेवविलोचनान ॥ ९५ ॥ ध्वजिनीजनिंतरंजोधकारंत्वारितंवांधवकौतुकातिरेकान् ॥ परिरब्धुमिवांधकारसंघः परमार्थो
 णचत्वरंजगाहे ॥ ९६ ॥ संकोच्यपक्षानेकेषुसंविशत्स्वपिपैत्रिषु ॥ विस्तार्यपक्षानपरेविचेरुस्तत्रपत्रिणः ॥ ९७ ॥ शरवर्षभयेन
 तत्रयुद्धेसकलेकंककुलेगतेविदूरं ॥ प्रमदंदधदेकरवकंकः परिवभ्रामसभीमपक्षपातः ॥ ९८ ॥ अन्योन्यपट्टसविघट्टभवैः स्फु
 लिंगैराजिस्थलेरुधिरकर्दमभाजियोधाः ॥ आगामिनीषुमामितिष्वधिकंविधानुमासन्प्रतापनवबीजमिवावपंतः ॥ ९९ ॥ नलिनी
 शर्विषपथचारमलब्ध्वानभसिभ्रमत्सुनववीरसुरेषु ॥ करपल्लवौपरिनिपीडयमृगाभ्यः कलहायनक्तमशपंतसुराणां ॥ १०० ॥

१ परपार्थः सत्यः २ पत्रिषु पक्षिषु ज्ञाणेषुच ३ कंकः बकः कंकादयः धर्मः ४ अभीम पक्षपातः भीमस्य आसक्ति विशेषः पक्षे भयंकरः पक्षाणां पातः
 चलनं तेनसह.

प्यभिधीयमानोगंधर्वशब्दोगरलायतेस्म ॥ ८६ ॥ मभ्यैश्चमूदैश्चतुरंगिभिश्चगोपैश्चविज्ञापितवीर्यभूम्नः ॥ दंतानिवेद्रद्विरदः
सपार्थान्धरिः पुरोधायरुरोधशत्रुं ॥ ८७ ॥ तृणकल्पमपित्रिगैर्तभूपतंमुपेक्ष्यैवतदागवांकुलानि ॥ महदेवविलोकमात्रहर्षात्सह
सामात्स्यचमूसमीपमापुः ॥ ८८ ॥ मौर्वीकुशांकितकरावथवद्वपंकीमात्स्यात्रिगर्तवमुधाधिपयोरनीकौ ॥ आध्मातशंखनिनद
प्रणवप्रधानमायोधनाध्ययनमदुनमारभेतां ॥ ८९ ॥ मत्स्येन्द्रमांदिमहानसमभ्यवृन्दस्वल्लंदभक्षणरहस्यवदावदेन ॥ श्वेलारवे
णवललस्यतदारिपूणांचित्तनकेवलमकंपिदिशोदशापि ॥ ९० ॥ उदयेममरस्यनैनिकानामुभयेषाममिधेनवोववल्गुः ॥ निज
नामपरार्धवाच्यमेतन्निखिलंग्राहयितुंचरक्षितुंच ॥ ९१ ॥ तावदंवरपथाशमिगंतुस्तामनीकधरणीशमनस्य ॥ कासरादहर
धीशतुरंगः कांदिशिकइवदूरमयासीत् ॥ ९२ ॥ पाटलीकृतपयोधरपांक्तिः प्रादुरामशनकैरथसंध्या ॥ वासरस्यरजनेरपिसी

१ तृणकल्पं तृणवत् पक्षे तृणानां कल्पः कल्पवृक्षः बहुदातेत्यर्थः २ त्रिगर्तभूपं सुशर्मणं पक्षे गर्तत्रययुक्तं पर्वतं ३ शमनस्य यमस्य ४ कासरः
महिषः ५ कांदिशिकः भयपलायिवः.

च० भा०

डः ॥ सेनाक्षयात्धृतशमः स्वयमाजिरंगः कंकादिवापचरमाश्रमसंप्रदायं ॥ १०७ ॥ गद्यं ॥ तदनुमुहूर्तमुहुरविरलंबलमेव
केवलमवलोकमानाबलशासनदिशायामोजायमानेनचंद्रमसाप्रसृतैर्मदकरटिघटाविषाणार्कुरप्रतिफलनशतगुणितधवलमर्वा
चिभिर्मरीचिभिर्दलितरणविमर्दभटश्रमदुर्दशाविगटस्यचमूरपिप्रतिनिवर्तनवेगहर्षमाणगोधनपयः प्रस्रवणभारापातशीतलित
सिकतायांपदव्यापक्षमपंक्तिनिमीलनेनसमरभूरेणभारेणलोचनयोर्निमीलनशिल्पकल्पितबहुसाहाय्यकमुद्रया निद्रयातांयामिनीं
पाश्चात्यसीमानमत्यवावहत् ॥ ॥ इत्यनंतभट्टकविकृतौचंपूभारतेषष्ठस्तवकः ॥ आरूढेयामर्कविवेपरेद्युः साकंसैन्यैः
सार्वभौमः कुरूणां ॥ पार्थादेकांविभ्रदात्तृत्यगोत्रांमात्स्यादन्यांतत्पुरेहर्तुमागात् ॥ १ ॥ विदूरमार्गश्रमविह्वलांगीसेनासम
स्ताधृतराष्ट्रमूनोः ॥ आभीरवाटांतिकएवतस्थौमद्योनिरुद्धेवनदाज्यगंधैः ॥ २ ॥ गद्यं ॥ नावत्तस्यपादानंसर्वाभिसारेणगाहंगा
हंगवांत्रजंत्रजंगृहेजगृहे ॥ पद्यं ॥ दंडाघानेदीयमानेपियोधैर्दुग्धंभूयोदोहशेषंवहंत्यैः ॥ घोषाद्वायोनिः सरंतिस्मयन्नाद्रो

स्त० ६

६५

१ बललं भामं २ गोत्रां पृथ्वी गोसमूहचं ३ आभीरवाटः घोषवाटः

रराजहैमीरथकेतुराजीरज्यत्पटारक्तकणैः प्रकीर्णैः ॥ आकर्ण्ययुद्धाद्भुतमर्धमार्गाद्दृष्टुनिवृत्ताचरमेवसंध्या ॥ १०१ ॥ गद्यं ॥
 तत्रतावदरिशरानिकरानिकृत्तमत्तगजसप्तिकुलपत्तिनवरक्तसिक्तरणचत्वरमनुभूयभूयसारोपेणसर्वर्त्तसमवर्त्तिसममूर्त्तिर्द्विदिनर्त्तित
 धूर्त्तधार्त्तराष्ट्रशासनवार्त्तस्त्रिगर्त्तः कैवर्त्तइवमैत्स्यचक्रवार्त्तिनमाहर्त्तुमुहूर्त्तादुपावर्त्तत ॥ पद्यं ॥ मानिनामचरमोथमुशर्माभ्यवर्त्त
 नमनीकपयोधेः ॥ मंमुखोऽतिबिम्बमनैर्षीत्सज्ययारिपुमपत्रपयाच ॥ १०२ ॥ भूपेपराभवपदेयुधिधर्मसूनोर्भूवल्लिकंपकणिकामवतं
 सयन्सः ॥ मध्नन्बलानिरिपवेमरुतः कुमारोमात्स्यंविमुच्यविततारदशांतदीयां ॥ १०३ ॥ विराटसैन्येषुमिषत्सुयुद्धेत्रिगर्त्तनेतुर्दृढ
 बंधनाय ॥ कोदंडयुक्तोर्गुणएवतत्रकर्त्ताचजजेकरणचजजे ॥ १०४ ॥ तस्यांनिशायांतुतमः कदंबकंनिमीलनोन्मीलनयोर्दृशांयथा ॥
 युद्धंतयोर्मात्स्यसुशर्मणोस्तथासमानरूपंफलमेवसंदधौ ॥ १०५ ॥ विमानितोवायुभुवाविराटतोविमोचितोधर्मभुवादयालुना ॥
 तयारजन्येवसर्षामिशेषयासमंध्वजिन्यानिरगाद्यथागतं ॥ १०६ ॥ व्याकृतशर्पिकैरकोविमलस्थिदंतोरक्तहृदांशुकधरोरथकेतुदं

१ संवर्त्तसमवर्त्तप्रिलपकालिकोपमः २ मात्स्यचक्रवर्त्तिनं विराटं महामात्स्यं च ३ मिषः सु अवलोकयन्तु ४ गुणः सृदः भीमः मौर्वीच ५ सामिअर्ध
 ६ करकः कमंडलुः

सं० भा०

नंदनः ॥ नृपात्मजं पूजयितुं च मस्तकं नितं बिनीर्हासयितुं च कंचुकं ॥ ११ ॥ षंडोपितेजसा तत्र सारथ्यसदृशाकृतिः ॥ नकासांपरैरदृष्टिनांच कासामास फाल्गुनः ॥ १२ ॥ तं सारथिपदे कृत्वा सधा तारमिवेश्वरः ॥ परसेनां हसन्नेव प्रधक्ष्यामीत्यमन्यत ॥ १३ ॥ मालिनीतादृशः पत्युर्महांतं तं रणोद्यमं ॥ श्यामाकचरुनिर्वपंजजे सोमाय वाजिने ॥ १४ ॥ अरुत्रिमाण्यद्यवशे कुरूणां पांडुस्नुषाया वसनानि संति ॥ आलुट्य नस्तानि दिशो न कन्यास्तमभ्ययाचंत कुतूहलिन्यः ॥ १५ ॥ गद्यं ॥ तत्क्षणं यातायातसरभसराजलेखवाहमुखश्रुतवल्लभजलताबलावलेपवृत्तांतमोदमानसूदकुलं वीरपत्नी वीरजननी तियुगपत्प्रसिद्धे नैज ननो वासरोयमितिकौत्याय नीजनस्तूयमानमुधेष्णं मस्तकतलविन्यस्तहस्तपल्लवतल्लजवृद्धवल्लवयोपि दभ्ययाचनवचनप्रतिशब्ददानदक्षगवाक्षोपलक्षितं कुमारप्रयाणकालपरिहार्यमाणमानुलशतान्तः पुरवधूटीनवविलापघोषंतत्पुरमासीत् ॥ पद्यं ॥ लाजाभिर्वर्षाललनासमाजो राज्ञः कुमारारयं स्थिताय ॥ मुदाऽऽशिषं मूल्यमिव व्यतानीज्जिघृक्षितानां द्विषदंशुकानां ॥ १६ ॥ आलेख्य दत्तैः पुरुषैरुपेतामालो

स्त० ७

६६

१ सोमं वाजिने श्यामाकचरुनिर्वपणं द्वैव्यनाशकमिति श्रुत्वा भिप्रापेण रूपकं २ कात्यायनीजनः अर्धवृत्तस्त्रीजनः

भ्योघोषोयत्नलेशंविनैव ॥ ३ ॥ इतस्ततः संध्रममयिषणिंगोपांगनानांकुचदर्शनेन ॥ निषादपंक्तिर्निजहास्तिमस्तेसृणिंविधातुं
 स्त्रयपाणिरासीत् ॥ ४ ॥ भीमसेनभिषजाशमितोयोदक्षिणेक्षटितिनस्यपुरस्य ॥ उत्तरेष्युदभवत्सतुपार्श्वेपक्षघातइवकौरवबाधः
 ॥ ५ ॥ वृत्तंनिवेदयितुमेतदतीववेगादाधाव्यकश्चिदथगोपयुवाविषण्णः ॥ रिखत्पेदाः क्षितिपतेरिवघोषसीम्निस्वस्यापिगौवि
 मुमुचेनृपसूनुगोष्ठ्यां ॥ ६ ॥ औदास्यंकिमिदंकुमारकुरवोगृहंतिगास्तेखिलास्त्वद्दोष्णोः समयोयमाजिषुपरैर्दुष्प्रापमाप्नुय
 शः ॥ देवीकैकयनंदिनीकरुमहावीरप्रसूमूर्द्धमुद्रागारोहरथंगृहाणचधनुर्धत्स्वाभ्यर्भित्रीणतां ॥ ७ ॥ उक्तोज्यमित्थंपुरतोवधूना
 मुल्लासयन्श्मश्रुलवान्खाग्रैः ॥ किञ्चिन्मणिस्तंभवियोजितांगोगिरंदधेतः पुरमात्रधीरः ॥ ८ ॥ तथाभुजंविक्रमयेयमेतयंताय
 दिस्यादिहमेयुयुत्सोः ॥ षष्ठोप्ययंकश्चनपांडवोभूदितित्रमेयुः कुरवोयथाते ॥ ९ ॥ इदंनिशम्यस्मितलांछितोष्ठयातत्रोत्तराकेश
 कृताप्रणुना ॥ बृहन्ललांसारथिकृत्यदक्षांभ्रात्रेनिवेद्यानयनिस्मचैनां ॥ १० ॥ अवाप्यनामंसदमादृतः क्रमादवाग्बभारद्वयमिद्र

१ घोषः व्रजः शब्दश्च २ पदानि चरणाः शब्दाश्च ३ गाः धेनूः भाषणानि च ४ अभ्यभित्रीणतां एकाकिवेनजेतृत्वं.

शं० भा०

पुरंप्रतिपलायमानोऽयमुत्तरः पश्चादनुधाव्यकचेषुगृहीतवतेफल्गुनायफल्गुनाकंठरवेणप्राक्तनचित्रमिवप्रमुषितार्द्रवर्णवचनमेव
मवादीत् ॥ पद्यं ॥ किंवाचिकीर्षुरसिहंतवृहन्नलेत्वमक्षोर्नमांतिकुरुराजबलान्यमूनि ॥ सद्योनिवर्तयखंडं समरेच्छयाऽलनेष्या
म्यहंनिजगृहेष्ववशेषमायुः ॥ २३ ॥ गाः कालयंतुसहवत्सकुलैरशेषैर्घोषान्दहंतुकुरवः प्रहरंतुगोपान् ॥ मद्यंपलायनमहोत्स
वमेवदेहिप्राणेषुकिंचिदपिमेगुरुतांनवेत्सि ॥ २४ ॥ मानुर्मुखंममपुरः पुरएवतिष्ठत्युत्कंठितस्यनयतत्सविधंकृपालो ॥ यावंति
संतिममकोशगृहेसवित्रीतावद्भिरेवकनकैरभिषेभ्यनित्वां ॥ २५ ॥ चित्रेयुद्धं विलोक्याहंचापलादेत्यवंचितः ॥ तत्रासद्भिरिहोद्य
द्भिः स्वेलाहेषितबंधितैः ॥ २६ ॥ यथाऽहंभूतलंत्यत्कारथमारुक्षमुद्धितं ॥ तथात्तदंतरंत्यत्काकंठंप्राणोधिरोहति ॥ २७ ॥
॥ गद्यं ॥ इतिबहुधाविलप्यपादयोः प्रणिपतंतंतंनृपमुतमपरांगेकरपुटेनमुहुरास्फालयन्मस्मितंगिरममराधिपमुतोपिप्रवर्त्तयामा
स ॥ पद्यं ॥ उदितोऽसिविराटभूपतेरुदराद्भद्रकथंत्वमीदृशः ॥ प्रवयाअपियः कुतूहलात्परमैर्न्यैरधुनापियुध्यते ॥ २८ ॥ सार

१ वर्णं अक्षरं शुक्लादिवर्णश्च.

स्त० ७

६७

कयराजपयप्रतौली ॥ घोटानुदंतीसिरथेनिबद्धान्पोटांपुरस्कृत्यपुरात्प्रनस्थे ॥ १७ ॥ गद्यं ॥ तदनुदक्षिणदिङ्मुखादुदयमानः
 पबमानोवृंदारकवृंदमुक्तमंदारकुसुमवर्षमंदायितधूमगंधंवललचिकुरबंधमाघ्रायनिशितस्यजयोत्सवंविजयायविज्ञापयितुमवस
 रंविचिन्वन्निवविराटकुरुनंदनयोः स्यंदनसमीपेमंदमंदमस्पंदत ॥ पद्यं ॥ प्रस्वापितेभ्यः परभूपतिभ्यः सजातिवर्गः सुलभो
 रणेस्मिन् ॥ भविष्यतीतिप्रणनर्त्तदृष्टाशतांगशाटीशतमन्युमूनोः ॥ १८ ॥ जलेमत्स्यान्दधानोपिस्थलेमत्स्यान्विलोकितुं ॥ आ
 गतोऽब्धिरिवानीकः करूणाददृशेततः ॥ १९ ॥ मेहेजिष्णुर्नतत्रारिः सेनाधूलिविसृत्वरीं ॥ प्रायेणमानिनापुंसापैरागोनाहिमद्य
 ते ॥ २० ॥ तत्रारिसैन्यमवलोकितुरुत्तरस्यस्त्रीगोष्ठिकाऽजनिरणेनिजवेश्मनीव ॥ भीश्चित्तमश्रुलहरीनयनंविमूर्च्छाबुद्धिं प्रवेप
 थुरुजावपुरानशेयत् ॥ २१ ॥ व्यातन्वन्कुरवंगलेविरचयंस्तालुन्यपांशोपणंवृष्टीरक्षिणविवर्धयन्विपुलयन्वांधार्तराष्ट्रारवैः ॥
 सेवायांत्वरयन्धैर्नजयपदस्यांतर्बहिः कंपयन्त्रासोमात्स्यसुतेचकारचरितंपण्णामृतनांक्रमात् ॥ २२ ॥ गद्यं ॥ अथरथादवप्लुत्य

१ पोटां स्त्रीपुंसलक्षणां २ परागोधूलिः शत्रुरुतापराधश्च ३ कुरवं कुशब्दं कुरवकंच ४ धार्तराष्ट्राः दुर्योधनादयः हंसाश्च ५ धनंजयः अर्जुनः आग्नेश्च

बं. भा.

भवन्तीदृशं ॥ पार्वत्यानिजवस्त्रपट्टशकलस्नेहद्वयार्द्रस्वपैन्यस्यन्यस्यचिकित्सितव्रणशिरादेवोपि यं श्लाघते ॥ ३४ ॥ नभसि प्र
विसारि देवदत्तेन रदत्तध्वनितं ततो दधाने ॥ मुमुहुर्द्विरदामुमूर्चुरश्वारथिनश्चुक्षुभिरभटाश्च विभ्युः ॥ ३५ ॥ पर्यायेणास्यगांडिवः
पातिनज्यः प्रकोष्ठयोः ॥ गंधर्वयुद्धमारभ्य रुतं मौनं समापयत् ॥ ३६ ॥ गयं ॥ अथ करतलद्वयमंडपकृततांडवस्य गांडिवस्याव
स्फुरेण पार्थीयमिति निश्चित्य लीलानि स्तीर्णदुस्तरमंधासिंधुरयंपुनरपि निर्वधुमागत इत्यधृष्य यानि जेष्यारूक्षाविपक्षाः पूर्वपक्षाः
सिद्धांतमिव युद्धाय तं पर्यवारयन् ॥ पयं ॥ विजयस्य रथेन तोनिपेतुर्विमनानामिपवः परः सहस्राः ॥ जनमेजययागवेदिमध्ये जग
तांभीतिकरा इवाहिसंघाः ॥ ३७ ॥ जंभद्विषोपितनयोजगदेकवीरो जन्यं समाभनजृम्भयितुं स्ववीर्यं ॥ प्रत्यर्थिरक्ततटिनीस्नपनैः
शराणां भेत्स्य निवायपितृकाननवासदोषं ॥ ३८ ॥ चलदश्चरथद्विपोत्थरेणून् वरुणस्रद्धमधुभिः प्रणीय शांतिं ॥ सुखदृष्टरणायथाभ
वेयुः सुरवामांगगनेन थासमीयुः ॥ ३९ ॥ कौतेयकर्णद्वितयोपकंठमौहूर्त्तिकावेदिनजैत्रयात्रैः ॥ आशातशल्यैरुहधेज्यभल्लैराशा
१ छेदः तैलं प्रीतिश्च २ निर्वधुं निराधुं.

स्त. ७

६८

यौगतभयेऽपिरथीत्वंसंगरेयदिविभेषिपिपुभ्यः ॥ मत्स्यकेकयभुवांवलभाजांमानवर्जनमितोपिपुनः किं ॥ २९ ॥ विस्तीर्यसंसादि
 विशंखलवीरवादंयुद्धात्पलायितवतोऽद्यतवांगकंपः ॥ अंतः पुरेषुहमनामवत्याजनानामाचार्यएवभविताकुचवल्लितानां ॥ ३० ॥
 कियद्विषामंशुकमात्तृतंतेसहोदरेणेनिसखीभिरुक्ते ॥ मानोत्तरायाभृगुमुत्तरायाः किमुत्तरं ब्रूहितदुत्तरत्वं ॥ ३१ ॥ जरठोजनको
 ऽपिमातुलाः शतमप्यंतमगुस्त्वमेककः ॥ यदियामिनधैर्यमत्रनेनवशेगप्रमिदंभविष्यति ॥ ३२ ॥ तदिदंविजहीहिमाध्वसंकुरु
 पाणौतृणतांकुरुष्वपि ॥ तवमत्स्यपतेस्तुवाँहिनीमुखभागेखलुवल्गनक्षमं ॥ ३३ ॥ गद्यं ॥ इत्याश्वास्यपितृवनाटवीतटमुपेत्यश
 मीविटपिकोटिसमाटी कित किरीटशंखचापनिपंगोजयलक्ष्मीपरिणयनयोग्यतामंपादयितुमिवखंडितपंढभावोऽयमाखंडलमुतो
 निजतत्त्वव्याकरणाच्छतधापल्लवितधाष्ट्येनेतेनैवमुधेष्णापत्येनपरिकल्पितमारथिगिल्परथमारुह्यक्षणेनवारिनिधिपूरस्यवडवाव
 न्निहरिवसपत्नसैन्यस्यसंमुखीनोबभूव ॥ पद्यं ॥ संख्यातीतमवेक्ष्यकौरवबलंतत्सव्यसाचीपुनश्चापेनाटुगिकिचिदेषविदधेमाची

१ तृणतां धनुः तृणत्वंच २ मत्स्यपतेः मत्स्यदेश राजस्यपक्षे मुह्यमत्स्यस्य ३ वाँहिनी सेना नदीच.

धं० भा०

येगांधारनाथेपुनर्निर्गतुं धृतदिक्प्रमेविगलितच्छत्रेऽपिदुर्योधने ॥ द्रोणेऽपिक्षपितध्वजेरुतधनुर्भगेऽपितस्यात्मजेमूर्च्छालेसरितः
मुतेपियुधिसामम्लेकुरूणांचमूः ॥ ४८ ॥ वीणामुनीद्रोविजयस्ययुद्धं नीरंध्रभावेनानिरीक्षमाणः ॥ आनंदजैरश्रुभिरेवचक्रेहस्तापि
नैराहिककृत्यमध्रे ॥ ४९ ॥ विस्मयार्णवविभीवरीविभुंवीक्ष्यवीक्ष्यविजयस्यविक्रमं ॥ उत्तमांगमध्विलाप्सरोगणैरुर्वगनिभासि
साप्यकंपयत् ॥ ५० ॥ वपुरस्त्रसात्कृतवतांमुभटानांवरणस्रजेविवुधवारवधूभ्यः ॥ कुंमुमात्ययेसतिदलान्यपिदत्वाक्षुपतामवा
पकुलिशायुधशाखी ॥ ५१ ॥ बाव्होः प्रवृष्ट कुसुमस्यतनोनिर्लिपैः प्रस्वापनास्त्रमहिमाऽतिशयेनतस्य ॥ निद्रायनेस्मनिखिला
पृतनारिपूणायुद्धावतीर्णमपत्नेतुमिवश्रमंस्वं ॥ ५२ ॥ गवं ॥ ततः मवीवत्सुः परिपत्नमानातनिजवधूपरिभवानुरूपफलंप्रदित्सयेव
सारयिनाद्विषतामपहारितविविधपरिधानोगुरुप्रभृतिपुदिवास्वापोमाभूदितिरुपयामन्यमानइवपुनरपितदस्त्रंक्षणादेवसंजहार ॥
॥ पद्यं ॥ अथदृशः परिमृज्यकरांचलैररुणिताः परिमीलनमुद्रया ॥ प्रकाटितास्यविलैः परिजृम्भणात्प्रवुधेकुराजचमूचरैः ॥

स्त० ६

६९

१ विभावरीविभुं चंद्र वर्षकमित्यर्थः २ ध्रुवतां पुष्पपर्णं राहित्यं ३ नभस्वरूपफलं.

कुबेरस्यचवैरिणांच ॥ ४० ॥ उद्धारसंधिपरिमुक्तिपुमार्गणानामाद्येउभेअपितदानिमृपुक्रियासु ॥ सायुज्यमापतुरिवांतिमयासमोके
 चक्रीकृतेधनुषिशक्रमुतेनतेन ॥ ४१ ॥ युद्धसिन्धिभुजगर्विणां द्विषामुच्छितान्कटकनिःसृतांभसः ॥ तत्रलक्ष्यमकरोत्सकुंजरांस्त
 स्यतातइवशैलसंचयान् ॥ ४२ ॥ कांडैरपातयदधः करिमंडलानांगुंडाः प्रचंडतरदार्युधिपांडुमूनुः ॥ निद्रास्यतांनिखिलवैरिम
 हीपतीनामुत्पादयन्निवपृथूरूपधानपंक्तीः ॥ ४३ ॥ विगालरंध्रंविजयात्त्रदत्तंदेहस्यमध्येदधनोमहांतः ॥ स्कंदस्यगत्याक्षतमेख
 लस्यक्रौंचस्यलीलांकरिणोविवव्रुः ॥ ४४ ॥ आधोरणस्यशिरसापनतार्द्धमार्गेमंधानभार्जिदवमुत्पतितेकबंधे ॥ न्यस्यस्रजंमुरव
 धूरथबद्धमौनान्तस्माद्भयाद्विविपलायतदूरमेका ॥ ४५ ॥ तुंगागजाश्चजघनास्तुरगाश्चवीरायोधाश्चतेननिहताभुवमाशुजग्मुः ॥
 निद्रास्यतोनिबिडमत्रनरेद्रसंधान्प्रागेवसम्यगवकाशजिघृक्षयेव ॥ ४६ ॥ गंगांसितारविमुताममितांपिशंगींचक्रेतयोः सहच
 रींचपुराविरिचिः ॥ शोणाकृतानतटिनीतिकिलार्जुनेनवाणालिभिः शतमसृक्मरितांचितेने ॥ ४७ ॥ कर्णेक्रेतिगवेषणस्यविष

१ कटकः गजगंडः अद्रिनितंबश्च २ दोः बाहुः ३ न्यस्य नवसुरभ्रांत्याक्षित्वा.

॥ मा. र्याऽस्वरयेपटानां ॥ ५८ ॥ बधानधैर्यवदबंधुगोष्ठ्यामात्मानमेवारजियस्यहेतुं ॥ मातुः पितुर्वाधुरिमंत्रिणं वामौ तत्त्वगंधं मम सूच
येति ॥ ५९ ॥ गद्यं ॥ अथ तथेत्यभ्युपगम्य क्षतजपंकारुणितनेमिरेखैर्द्विषदौर्पातिकालातचक्रैरिव पारिभ्रमद्विश्वकैः संक्रीडता
७० शतांगेन परिगच्छन् ग्रेसरगोघटाखुरपुटकुट्टनत्रुटितधरणितलोच्चलितरजोभाराक्रमणविनम्रीभूतपक्ष्मणाऽपिकुरुभटजैत्रोऽयमिति
विस्मयबलविस्तारितेन चक्षुषा वृहन्नलामप्यनादृत्य मुहुर्मुहुरापि वद्विः पैरैरनुगम्यमानो यमुत्तरो नलकूबरोऽलकौ मिधस्वां पुरीं प्र
विश्य परस्परौपमदर्शनद्विगुणितबन्दिवादित्रघोषेण महताराजमार्गेण पितुः सभामभिजगाम ॥ पद्यं ॥ तान्येव पुष्पाणि तएव धूपास्ते केत
वस्ते मणितोरणांकाः ॥ पुत्रस्य तस्यापि पुरोपचारावभूवुरग्रेजयिनः पितुर्यै ॥ ६० ॥ तदावनींद्रः प्रणतंकुमारमस्रैर्द्वयैराद्रतनुत्रमाजौ ॥
दोभ्यां द्विषद्वंधनखेदभाग्यामपि प्रमोदादृढमालालिग ॥ ६१ ॥ पार्थोप्युपानीय रथस्य गर्भात्पार्श्वस्थितायै पितु रूत्तरायै ॥ दिदेश

१ पुष्पदस्मद्वाचकोत्रात्मशब्दः २ मा तत्त्वगंधं पक्षे माधतत्त्वगंधं ३ और्पातिकालातचक्रैः उपातसूचकोल्मुकचक्रैः ४ नलकूबरः कुबेरः
५ अलकां कुबेरपुरं.

स्त. ७

७०

॥ ५३ ॥ पूर्वप्रयोगमुदिताइवतस्यबाणानिद्राद्विपत्सुनिखिलाददुरेवदीर्घा ॥ पश्चात्प्रयुक्तममुनाऽहमिति विरोधात्प्रस्वापनंतु वि-
 ततारनतादृशीतां ॥ ५४ ॥ सतुवपुरनुशोच्यधार्तराष्ट्रः समिति विराटमुतापनीतचैलं ॥ कुलिशभृदनुजीविदत्तबंधांकुशलमम-
 न्यतघोषवाटयात्रां ॥ ५५ ॥ पराञ्चिकर्तुवदनान्यनीशाः पश्चाद्विमर्देन नभस्यमर्यः ॥ निरीक्ष्यनग्नान्पतीन्हियार्त्तानिमीलना-
 शंनयनंनिनिदुः ॥ ५६ ॥ इतिपरिभवलक्ष्म्यामभृतांभोगमुद्रांतनुभिरभिदधानास्थास्नुभिर्नग्नभावे ॥ ध्वजपटशकलाग्रैः कृतकौ-
 पीनकृत्याः सुबलदुहितृपुत्राः स्वांपुरिप्रत्यगच्छन् ॥ ५७ ॥ गद्यं ॥ तदनुहरिदंगणविशंखलाविश्रमितविजयशंखरवोनिजायुध-
 निक्षेपरक्षिपुभूतकुटुंबकेषुनवसमररुधिरांजलिपानपरितृप्तिकिलकिलितमनुभविनुकामइवपुनरपिपितृवनमेत्यतरुनिहितशस्त्रसं-
 भारः पुरात्सहायातेषुगुणेषुआवामेवतवरणाद्भुतदर्शनंप्रतिवांचिनेइतिउपालब्धुमिवभूयोपिह्यैव्यसारथ्याभ्यांकृतानुपंजनः कुरुकुं-
 जरोभूमिजयमेवंजगाद ॥ पद्यं ॥ कुमारकोशीकुरुकेशपाशंमुखेऽश्रुणोमार्जयपातमार्गं ॥ तूण्यासमंदोष्णिनिधेहिचापंराशेरुप-

१ निमीलनात् अनिमिषत्वात् निमीलनाशक्तं २ उपालब्धुं निदितुं.

च० भा०

मांपुरी ॥ ६९ ॥ गद्यं ॥ इतितादृशीतस्यवचनचातुरीनिशम्यदुरोदरप्रहारवेदनामप्यविगणय्यतरलितेन शिरसाश्लाघमानेयतीदृवा
सरविरामशंसिनंयामशंखरवमाकर्ण्ययथोचितंसभास्तारान्विमृज्यमेदिनीपतिर्मोदेनमुधेष्णाप्रासादमाससाद ॥ पद्यं ॥ सुताव
लोकेननेरेद्रसुभ्रुवश्च्युताखिलाश्रुष्वपिसोदरात्ययात् ॥ विलोचनंगेष्वतिवृष्टिमंपदेविभांडेकापत्यविजृम्णायितं ॥ ७० ॥
॥ गद्यं ॥ अन्येगुरात्मजमुखादमीषांयाथार्थमवगम्यचकितचकितः कुटुंबेनसहसचिवान्पुरस्कृत्यसभामागतोविराटोनामांतर
सीनधानादिवहायनमेकमनुपमपर्पद्भिः स्वैस्वैर्वैषैः प्रत्यामन्नेनसोदर्यजनेनसमुपास्यमानस्ययुधिष्ठिरस्यचरणनलिनयोः पलि
तंभावुकेनमैलिलनामरालयुवकेलिमुल्ललयांचकार ॥ पद्यं ॥ तदानुनोदस्मितपांडुरिम्णातपः सुनोऽक्षक्षतिहेतुमुग्रं ॥ महेंद्रसूनो
र्दृशिशीणिमानंमात्स्यस्यचित्तेपिचनीलिमानं ॥ ७१ ॥ मात्स्यस्ततः प्रमुदितोमहितेऽन्हिकन्यांशौरौसमेयुपिसहाखिलबंधुवर्गैः ॥
मृद्धींशिषिकुसुमादपिपार्थसूनोः सीमाशिलामननुतप्रथमाश्रमस्य ॥ ७२ ॥ तथोपचारांविदधेसुधेष्णाजानिः सपार्थपुसमाधवेपु ॥ त

१ विलोचनेऽङ्गदेशाः तेषु २ विभांडकापत्य ऋष्यशृंगः अंगदेशेषु ऋष्यशृंगागमनं वृष्टिजनकमासीदिति कथा प्रसिद्धा.

स्त० ७

७१

पट्टांशुकमात्मसूनोः पाणिग्रहार्थं किल मंत्रवासः ॥ ६२ ॥ आचेष्टमन्यमखिलं पटमामुधेऽङ्गमन्तः पुरायसाविभज्यददौ कुमारः ॥
 सैरंध्रयेन तु मलीमसवाससेपिसंचित्य तां बहुपटप्रभवावलम्बां ॥ ६३ ॥ विनार्जुनं पांडुमुत्तान्म माजे विस्मित्याविस्मित्याविलोकमा
 नं ॥ जिघ्रन्विराटश्चिकुरेषु सूनुं जगाद विन्यस्य निजासनार्थं ॥ ६४ ॥ निपात्य पार्थान्कांतारोनिः सपत्नत्वमीयुषां ॥ कंठे गल्लयसे
 वत्सकौरवाणां त्वमेककः ॥ ६५ ॥ नव्यं गुरुं भुवि न मार्गितुमुत्तरायाः संरक्ष्यसूतमापिताद्दशिसंप्रहारे ॥ जन्मर्क्षजीवदिनयोगफलं
 च दातुं कन्यासु वत्सकथमेत्यकुरुन्व्यजेष्ठाः ॥ ६६ ॥ गद्यं ॥ इति तत्र प्रमोदचंचलेन पाणिना परावृश्य चरमागं पुनः पुनरनुयुंजा
 नायतातायसौ धेष्णे योषित्रपाप्रवाहाभिमुखमवस्थातुमपारयन्निवविनम्रीभूतकंधरोगिरमेवं विज्ञापयामास ॥ पद्यं ॥ रोदः प्रसा
 रिष्वनितं मया चक्रे धुरिद्विषां ॥ यावान्मेवेगसन्नाहस्तावांस्तत्र प्रदर्शितः ॥ ६७ ॥ अहमेकोरणेतस्मिन्नपैरननुष्ठितां ॥ राधेसा
 रथिपत्तिव्त्वेरचयामि स्म कर्तृतां ॥ ६८ ॥ देवकिं बहुना ॥ अपार्थकर्ममेनामीदाहवेयदारातिषु ॥ पुरं विजयमाधाय पुनरागामि

१ जन्मनक्षत्रं गुरुवारश्च तयोर्योगफलं वस्त्रप्राप्ते २ रोदः प्रसारि द्यावापृथिवीव्यापकं ३ अपार्थं व्यर्थं अर्जुन रहितंच.

॥ मा ॥ दीयांयतित्वबुद्धिं त्वादि कुर्वतीनां ॥ गवाक्षमार्गैः कृतवक्षिणानां स्त्रीणां मुखेदोः स्मितचंद्रिकाभूत् ॥ ६ ॥ दीवारिकैस्तत्र सद-
 त्तमार्गानि द्रायमाणस्यानिकेतमध्ये ॥ गौरैरुपायाच्चरणोपधानंतत्स्यंदिंसिधुच्युतकूर्मशोभं ॥ ७ ॥ यस्याधिमौलिसविधं प्रथमं समे-
 त्यतिष्ठन्कुरुद्वहसुतोयुधिसाक्षमर्थी ॥ रेजेपरीक्षितुमिवोत्सुकतां दधानस्तत्कुंतले निजमनस्यपिवाक्रियणं ॥ ८ ॥ निमीलनालि-
 गितनेत्रयुग्मो निष्पंददेहो नितरां वभौयः ॥ स्वध्यानशैलीमुखमास्थितानां तपास्विनां संधमिदानु कुर्वन् ॥ ९ ॥ देवकिचाद्विहरुचे-
 धुसृणेन कृप्तः सक्तः कपोलफलके मकरोयदीये ॥ मीनध्वजारिजयिने विजयाय सिद्धिं विश्राणयेति निगदन्निवकर्णमूले ॥ १० ॥
 पाश्चात्यपायोनिधिपार्श्वभागे संपूर्यकुक्षिसलिलस्य पूरैः ॥ मजाति यूथा ह्युनिमाश्रितस्य क्रमं दधौ योधनशावकस्य ॥ ११ ॥ गद्यं ॥ नतः
 प्रबुद्धेन तेन देवेन तयोः प्रथमागमनदर्शनाभ्यां कृत्यसाम्यं तद्विदित्यरणांगणे गृहीतहेतीनां नवकोटिसंख्यावतां गोपकुमाराणां कदं-
 बेन केनाचिदंशेन केवलसन्निधानेन स्वेनापिकेनचिदंशेन परिपूरितमनोरथौ मुयोधनधनं जयौ स्वावासकटकभुवमासेदनुः ॥ पद्य ॥

१ धुसृणेन काश्मीरजन्मना केशरेति प्रसिद्धं.

स्त. ६

७२

मेवगांधारपतिं यथा ते जानयि रत्यंतं कृतोपकारं ॥ ७३ ॥ अथोल्लास्य कुरूनेतान् हरिर्मात्स्यपुरादयौ ॥ मंदारप्रमुखान् कल्पान्वसंतं इवनं
 दनात् ॥ ७४ ॥ ॥ इत्यनं भट्टकविकृतौ चं पूभारते सप्तमस्तवकः ॥ ॥ नावत्पांडुमुतेन कौतुकवता कर्तुं प्रकोष्ठांगणे ज्यामेकां यु
 धिनर्तकीं भुजभुवि स्थास्नुं चिरस्यापरां ॥ आहूताः क्षितिपाविराटनगरि सैन्याद्विपैरुन्मदैः प्रावृड्वासरसंचया इव घनैः प्रापुर्महा
 द्वेस्तटी ॥ १ ॥ सेनानां यावतीः पार्थोयुद्धायाक्षौहिणीर्दधौ ॥ धार्तराष्ट्रश्च तसृभिस्तावतरिधिकाः पुनः ॥ २ ॥ उक्ताध्ववृत्तांतमु
 वाचशल्यं पार्थस्ततो भानुसुतस्य युद्धे ॥ आक्षेपवाचात् दयं वितक्षन् न्वैर्यतामाचरमानुलेनि ॥ ३ ॥ अथ भागिनेयवत्सलतया सत्य
 संगरस्तथेति प्रतिश्रुत्य ॥ भद्राय तव मां विद्विनिद्रामुचमिति ब्रुवन् ॥ मद्राधिपोययौ पार्थात्सद्रागदुर्योधनानिकं ॥ ४ ॥ ततः ॥
 साहाययुद्धे सरसीरुहाक्षं वरीतुकामस्य बलारिसूनुः ॥ अजातशत्रो रवतंसयन् गानुं गध्वजां द्वारवतीमयासीत् ॥ ५ ॥ गद्यं ॥
 तत्र चिरदृष्टस्य कुंजरकुमारकोमलचक्रमविलासस्य तरयविलोकनाय वीथीवीथीपुजनाः संघीवभूनुः ॥ ५ ॥ हेतुं सुभद्राहरणे त

१ ज्यां मौर्वी पृथिवी च २ अन्वर्थतां शल्येति.

ॐ • मा •

त्रमेतत् ॥ १६ ॥ गलत्समीरैर्गजकर्णतालैर्नटत्पटेभ्योनगरध्वजेभ्यः ॥ तनूरिदानींममर्तान्कांतिराकंपनाम्नायमसावधीते ॥ १७ ॥

आनंदयित्रीमखिलस्यजंतोरंतः क्षेमां स्वामपहायमोहात् ॥ बंधुप्रणाशाद्बहुदुः खदोग्ध्यैबहिः क्षमायैस्पृहयामिधिङ्मां ॥ १८ ॥

७३

गतिर्नमेऽन्यागरुहध्वजत्वयाविनाधुनास्याविपदोविधूतये ॥ वनानलार्चिर्वलयावृत्तिस्थितेर्बलौहकात्किंशरणंमृगीशिशोः ॥

॥ १९ ॥ बहुभिः किमिहापरैः प्रलपिर्वहिरंतश्चवदामितुल्यभावः ॥ कुंकुराधिपबंधुभिर्ममस्वैः कुरुसंधिकुरुवंशभूतयेत्वं ॥ २० ॥

इतिब्रुवंतंयदुनायकोऽब्रवीत्युधिष्ठिरंयोगिविचिंत्यवैभवः ॥ महीपतेयद्भवतासमीरितंमहात्मनांयुक्तमिदंभवादृशां ॥ २१ ॥

सरिदात्मजशासितोपिसन्मदुरध्वंनजहातिकौरवः ॥ इतिचित्तयतोममाधुनात्वादिसिद्धिः खलुसंशयेशया ॥ २२ ॥ प्रयतेतथा

पिनृपसंधिमिद्वयेप्रयतेद्वियैर्भुविपणौयितस्यते ॥ फलतिक्कचिन्नफलतिक्कचिक्रियाप्रविधातुरेपनहिदोषसीकरः ॥ २३ ॥ इत्यानि

गद्यमधुरस्मितमीक्षमाणोभीमस्यवक्त्रमपिदारुकनीतमग्रे ॥ आरुह्यरत्नरथमाश्रितरक्षलीलकूलंर्कपोहरिरगालुराजधानी

१ तांता म्लाना २ क्षमां शांतिं पृथिवीं च ३ बलाद्भक्तात् मेघात् ४ कुंकुराः यादवाः ५ पणायितस्य स्तुतस्य ६ कूलकषः पूर्णः.

स्त • ८

७३

सेनागजेन्द्रमदसौरभवीचिवेगनिर्धूतगोग्रहजसंयुगपूतिगंधं ॥ संवीक्ष्यमत्स्यवसुधेन्द्रपुरोपकंठशौरिश्चशक्रतनयश्चननंदतुस्तौ
 ॥ १२ ॥ दृष्ट्वानिवृत्यवदतयुधिपांडवानामुत्साहमुग्रमथसंजयतोनिशम्य ॥ वातैर्विनापिमणिसौधतलेनिवासंकुर्वन्नकंपतभृशं
 कुरुवंशकेतुः ॥ १३ ॥ पांडोः सुतायवसुधांप्रविभज्यदित्सोः प्रज्ञादृशोरहसिसात्वपथोपदिष्टं ॥ दुर्योधनस्तुवचनंनचकारकर्णे
 कर्णस्वमेववचनंमधुरंचकार ॥ १४ ॥ गद्यं ॥ तदनुदिनेदिनेसमुपचीयमाननानाविधनरपतिकुलचतुरंगबलकलकलानप्यभि
 भवद्भिः कंककाकसौलावृकजंबूककदंबकरटितैः कटूकृतनिकटयोः कुरुविराट्पुटभेदनयोः कतिपयैर्दिनैरेवपंचखलुवीराः पौरव
 साभ्याम्यलक्ष्मीमभिवीक्ष्यस्थातुमवशिष्येरन्नितिकिवदंत्यांप्रवहंत्यांसत्याक्षितिपतिः क्षीणधैर्योदीनाक्षरः सहोदरसमक्षंसरोरुहा
 क्षमेवंव्याचचक्षे ॥ पद्यं ॥ एतावतोबंधुजनान्निहत्यकिलब्धयारुष्णभुवाऽधुनामे ॥ सकंदमूलानिसनिर्क्षराणिनकिंममाद्यापि
 वनानितानि ॥ १५ ॥ संतापकालेसतिघर्ममंभः पतत्यधस्तादितिहिप्रसिद्धिः ॥ जिह्वांविहायाद्यजलंमुहुर्मेदृष्टिसमारोहतिचि

१ सालावृकाः श्वानः.

५० भा०

नगरमुवः स्पर्शनं परिहर्तुमिव सविनयमुपागतेन दारुकेण संयोजितमणिपादुकः किञ्चिदेव नमितपूर्वकायेण विदुरेणावितीर्यमाणह
स्तावलंबो गुरुठपमुखैर्ब्रह्मसंघैः प्रतिपाद्यमानां जया शिखं शिरसा प्रतिगृह्णानः कुशलप्रश्नकोर कितमो दाभ्यां कुरु राजदेव व्रता
भ्यां सदनाभिगमनाय संप्रार्थ्यमानश्चिरमवसरं प्रतिपालयतामक्षौहिणीपतीनामंजलिवनजावलिमवलो कनेन संभावयमानो मु
कुंदो वंदिवंदपरिपठ्यमानकंसादिवधविहदावलिप्रबंधबंधुरेण मंगलकुसुमगंधसंपदंधीकृतपुष्पंधयसंकारसहचरवादित्रघोषेण
मेघवर्जमुन्मिषंतीभिः सौदामिनीभिरिव कनकवेत्रलताभिराकुलितेन महाराजपथेन सुयोधनादिभिश्चतुर्भिरध्यासितपूर्वसभामंड
पंशनैः शनैरवजगाहे ॥ पद्यं ॥ तत्रातिनुं गेतरसोपनीतेरत्नासनेयं रचितोपवेशः ॥ पुरोहितैरग्रभुविप्रदत्तां पूजामुपादत्तपुमान्पुराणः
॥ २९ ॥ सभांतरे तत्र समग्रकांतिसंवीक्ष्य संवीक्ष्य सरोरुहाक्षं ॥ नरेन्द्रवर्जनगरीजनेपुनकस्य वाभून्नयनप्रमोदः ॥ ३० ॥ भद्रासनादवनतं
पदपल्लवाग्रं संवाहयत्युपगते विदुरे दयार्द्रः ॥ सामाजिके बुधजने सति दत्तकर्णे प्रज्ञादृशंगिरमभाषत पद्मनाभः ॥ ३१ ॥ अल्पैरहोभिरधि

१ नरेन्द्रवर्जं धृतराष्ट्रवर्जं अंधत्वात् तस्यैव केवलं नेत्रानंदो न वभूवति भावः.

स्त० ६

७४

॥ २४ ॥ अवलोकयन्तथपुरप्रतोलिकामनिमेषंपौरर्जनतानिरंतरां ॥ मृदुरानतेषुसदुरासदः परैर्यदुराजएषाविंदुरालयंययौ ॥ २५ ॥
 तैमसांकुलानिसकलानिदर्शनेसतिसद्यएवशमयन्महामहाः ॥ सविवेशतत्रविदुरस्यमंदिरंचरमाद्रिकंदरमभीषुमानपि ॥ २६ ॥
 कंसवैरिणिसमेयुषिगेहंक्षंतुरातिशयितंमदनृत्यं ॥ संक्षयंगमयतिस्मपुरोरः सांध्यनांडवविधेरवलेपं ॥ २७ ॥ विरतेरुचितंविशुद्धम
 न्होविधिमाधायपितृष्वमुः सकाशे ॥ वसतोऽस्यनिशैवसासमाभोद्वसुदेवात्मभुवः कथानतास्ताः ॥ २८ ॥ गद्यं ॥ अपरेद्यु रखिलम
 हरारंभक्त्यमवसाय्यबालातपेनबलाहकइवधुमृणमसृणितेनपटीरपंकेनचर्चितकलेवरः पंकेरुहशांकिनीभिरंचलललितराजहंस
 राजिभिरवरुण्यमाणेनेवपीतां वरभागेनपरिचुंबितप्रपदपल्लवो निजोदरांतरानवकाशतयाबहिर्निर्गतैर्जगदंडशिशुभिरिवमुक्ताफ
 लैः प्रत्युप्तमेखलामुखभागोवर्षाहेमंतसमययोरप्यविनश्वरंलक्ष्मीलीलाकमलमुपश्लोकयितुमागतेनदिनमणिबिंबेनेवकौस्तुभेनदे
 दीप्यमानमुजांतरोदनु जपरिषदौत्पातिकरक्तपरिवेषेणवपद्मरागकेयूरेणपरिमंडितबाहुदंडोद्धारिर्निर्गत्यसुयोधनदुर्वासितायाः
 १ जनता जनसमूहः २ तमसां पापानां अंधकाराणांच ३ क्षतुः विदुरस्य ४ पितृष्वमुः कुंत्याः

७५ भ. मा. मेव ॥ ३९ ॥ गद्यं ॥ इतिसिद्धांतवतिबद्धांजलौराजनिनिजासनाद्धविनिवेशितकरतलतयाकिंचिदुन्ममितवामभुजाशिखरेणगंस्त. ६
 हमंडलेनिमज्जितमकरकुंडलंकटितटचलनकंदालितकांचनपटमर्मरमिषत्कंधरांविनिवर्त्य ॥ पद्यं ॥ कृष्णस्मितंरविभुवाकृतह
 स्तनालंदुः ग्रामनेनधुरिदूषितसांधिपक्षं ॥ कर्णोपकंठचलिताधरमातुलास्यंकौरव्यमाहकुरुसंसदिकंसवैरी ॥ ४० ॥ पृथासुतेभ्यः
 पृथिवीतदीयांपुनर्दिशेतिब्रुवतोगुरोर्गा ॥ अशृण्वत् कौरवतेकथंवासंभूतिरेषाशशिनोन्ववाये ॥ ४१ ॥ तत्तादृशंशृणुमहत्तववं
 शवृत्तंपूरुर्ददौनववयः पितुरात्तजीर्णः ॥ त्यक्त्वाश्रमंपितृमुदेतृणवद्वितीयं देवव्रतोऽयमिहतिष्ठतिधीरधीरः ॥ ४२ ॥ कितवोकिभिः
 किंसलितश्चकर्णयोः सफलोभवेत्तवतदामनोरथः ॥ हरिनंदनेनयुधिपातितंधनुर्हरमस्तकाल्पुनरुन्ममज्जचेत् ॥ ४३ ॥ वंश
 कुरूणांमहितोयमस्मिन्धर्तुकलंकंचतुरौखलुद्वौ ॥ एकत्रकोटौरजनेरधीशः परत्रमन्येषुरूपोभवांश्च ॥ ४४ ॥ गद्यं ॥ इतिगादि
 तवतिभगवतिक्लोधनः मुयोधनोपिगिरमिमामुज्जगार ॥ अरेनंदनैदनकेवलंविराटतनयाश्रयलाभेनकृतकृत्यमन्यानांकुंतीभुवां

१ आसाजीर्णं जरायेन २ कितवः अश्रविदानिपुणः शकुनिः ३ किंसलितः संजातपलवः उत्पन्न इत्यर्थः.

पुद्गमवेक्ष्यनस्थञ्चाद्रंकुलंतवसुतैः सहपांडवानां ॥ संधिविधातुमधुनासमयेविधेयंप्राप्तोऽहमास्मिभरतर्षभतेसकाशं ॥ ३२ ॥
 शतेनसंधत्स्वतनूभवानांकुंतीकुमाराङ्कुशलोदयाय ॥ कल्लोलजालेनकलिंदजायागंगातरंगानिवगेयकीर्त्त ॥ ३३ ॥ पादारावि-
 देप्रणतीः शिरोभिः शतशतंसादरमर्पयंतः ॥ पांडोः कुमाराश्वभवंतमेवंविज्ञापयंतिस्मविनीतपूर्वं ॥ ३४ ॥ जातावनेवयममीभ-
 वदंकभूमौवृद्धिगताः शिरसिशासनमादधानाः ॥ निस्तीर्णसंगरपयोनिधयस्त्वयाद्यस्थाप्यायथांशमवनेरवनेवनेवा ॥ ३५ ॥
 बाल्येवनांतजनुपांममपांडवानामेकाऽपिरक्षणविधौनवभूवर्धात्री ॥ इत्येवशोकमनिशंतदयेदधानस्तस्यास्तुनार्द्धमपिसंप्रतिदि-
 त्ससित्वं ॥ ३६ ॥ इत्यंब्रुवाणंयदुवीरमेनंनिश्चस्यदीर्घनृपतिर्वभाषे ॥ व्यरंसिषंव्यध्वममुंविमुंचविमुंचवत्सेत्यनुशास्यशौरे-
 ॥ ३७ ॥ मधुमथननिमीलितामुनीद्रेममजननीखलुपुत्रवत्सलासा ॥ मुखमहमनवेक्ष्यमूर्खसूनोर्मुदमधिकामधुनाययादधामि-
 ॥ ३८ ॥ स्वयमपिनविबुध्यतेसुतोऽयंसुमतिजनस्यशृणोतिनापिवाचं ॥ कुरुकुलकुशलांकुराभिवृत्त्यैगुणगणवौरिनिधेगतिस्त्व-

१ धात्री उपमाया पृथ्वी २ व्यञ्जं दुष्टमार्गं ३ अंकुराभिवृत्त्यैः वारिनिधेर्भवतीति भावः.

ध० भा० किधंटापथे ॥ ४९ ॥ तस्मिन्नुपमात्रेनवडवमुकुरेवीस्थसर्वप्रपंचसंस्मरेः सिद्धविद्याधरमुरसदसः पुष्पवाष्टिव्यमुचन् ॥ सांद्रं स्त० २
 मोहांधकारंसकलमुनिजनः संमदाश्रूणिभीष्मः क्षत्ताश्रुणोः पक्ष्मकंपंकरिपुरजनताप्रेमदुर्योधनेऽपि ॥ ५० ॥ अस्याष्टहासध्व
 निरादिपुंसोविशंखलंव्योम्निविजृम्भमाणः ॥ दिग्पालमौधावलिजालकानामध्यापकत्वंविभरांवभूव ॥ ५१ ॥ संस्तूयमानचरित
 स्यजनैस्त्रिलोकीसाधारणीकृतकृपस्यहरेः प्रसादात् ॥ चक्षुष्मतांसमधिरुह्यधुरंमुहूर्त्तभूयस्ततोप्यवतैतारसभूमिपालः ॥ ५२ ॥
 ओजस्तवेदमुपसंहरमाधवेतिघुष्यत्सुतत्सुगुरुभीष्मपुरोगमेपु ॥ घोरंविहायनिमिषेणकुशेशयाक्षोगोपीदृशांकुतुकहेतुमवापरूपं
 ॥ ५३ ॥ गद्यं ॥ ततस्तादृशंनिरूपमानंतस्यमहिमानमनुभूयचरितार्थोमुनिमौर्यः समुपमृत्युशांतमूर्त्तितमेवमस्तौषीत् ॥ भगव
 न्महात्मभिरपियोगिभिरविदितप्रभावायतस्मैप्रभवतेभवनेभगवतेनमः ॥ पद्यं ॥ दुग्धांबुराशितनयानयनद्वयेनतुल्याकृतित्वम
 हिमानमिवोपगंतुं ॥ मत्स्यत्वमेत्यभुवियः सुरवैरिनीतामध्यममुद्रमनैवीनगवीर्वचिक्थे ॥ ५४ ॥ मंथानशीलमपिमार्गरुधंहि

१ चोरवार्थः कृतार्थः २ सार्यः समूहः ३ अनवीनगवीः प्राचीनवाचः वेदः

चबहुभिरक्षौहिणिपतिभिरनुक्षणमावेद्यमानांजलिधोरणीमवलोकितुमप्यलब्धावसराणामस्माकंचकिंवासंधानंकिंवातवदूतकृत्यं
 किंवाभयादेयमीदृग्विधंमुधायासमवधूयभवतायथागतं गंतव्यमिति ॥ पद्यं ॥ आकर्ण्यतच्चकितचेतसिनम्रवक्त्रेकर्णौपिधायनृपतौक
 रसंपुटाभ्यां ॥ मत्वातृणायमधुवैरिणमप्यलंध्यंगोष्ठयाजवेननिरगात्कुरुराजमूनुः ॥ ४५ ॥ गद्यं ॥ तदनुदनुजारातिरेषरोषस्मित
 लेशरूषिताधरस्तादृशेतस्यावलेपवचनेनभियार्विहस्तान्मुदानिरस्तान्समस्तानपिसभास्तारान्पुरस्तान्निरीक्ष्यपुनरपिवाचमेवं
 व्याजहार ॥ पद्यं ॥ धराभुजाकिंतटिनीभुवाकिमयाधुनाकिंवमतापिदूत्ये ॥ पार्थायदातुंप्रभवेद्वरित्रींगदैवसागंधवहस्यसूनोः ॥ ४६ ॥
 शौरेस्तांवाचमाकर्ण्यसाध्वसाक्रांतचेतसः ॥ जोषंभावंसभास्तारायुगपद्वधुरुत्तरं ॥ ४७ ॥ बहिः ससंमंत्र्यबलावल्लिप्तैस्त्रिभिः सहा
 यैर्धृतराष्ट्रसूनुः ॥ गंधर्वराजेनरुतांदशांस्वांगंदाग्रजन्मानमियेषनेतुं ॥ ४८ ॥ श्रुत्वातत्कुपितोहरिः स्वयमसावेकोपिसर्वात्मक
 स्ताराभिर्नवभिर्ग्रहैर्नैविडितांशैर्लैर्वनैः सागरैः ॥ पेटिभूषणमंजरीमिवधृतांकुक्षौजगन्मंडलींजंघालामतनोत्सभाजिरजुषांदृक्पं

१ विहस्तान् व्याकुलान् २ जोषंभावं तूष्णींभावं ३ गदाग्रजन्मानं रूपां ४ जंघालां सत्वरं गोचरा मित्यर्थः.

चं० भा० यस्माद्भियाभिरपिकंपमकंपमागाद्यत्पत्रिणोविधेसंस्वाविभीषणोभूत् ॥ ६० ॥ हन्यामहंयुधिरिपूनहमेवहन्यामित्येवयन्मुसलस्त० ६
 लांगल्लयोर्विवादः ॥ यस्यांबरंनिजरुचिप्रतिमल्लवर्णयत्षष्ठसंस्करणमासवपानमाहुः ॥ ६१ ॥ यः स्तन्यपानसमयेसतिपूतनायाः
 ७७ प्राणानपिप्रविदधेपरमोर्षदंशं ॥ नाकाधिपस्यवनभूरपियेनसद्योनारिमुदेपदनस्वंपचधूलिरासीत् ॥ ६२ ॥ वार्यस्तपोधनवरेण्य
 मनः खलीनैस्तृण्यामुहुः कवलयन्जगदार्तिरूपां ॥ नीचान्विधातुमसुरान्निजशृंगतुंब्यान्कोपादुदेष्यातिचयः कुहनातुरंगः ॥
 ॥ ६३ ॥ इतिदशावताररहस्यं ॥ एतैः स्तवैर्त्तृष्टमनायथार्थैर्मदस्मितश्रीमधुराधरोष्ठः ॥ पीठादुदस्यादथपीतवासाभेरोर्नितंबा
 दिवमेधशमवः ॥ ६४ ॥ आस्थानाद्बहिरेत्यकैठभरिपुर्गागेयमालिङ्ग्यतंपश्चाद्धैपरिमृश्यभूपमितरानापृच्छसर्वाङ्कुरुन् ॥ आग्रा
 यातिचिरेणमूर्ध्निविदुरंयुकंशतांगंहयैरारूढोऽभिययौविराटनगरीमंतः स्मरन्पांडवान् ॥ ६५ ॥ श्रुत्वाततः परमतंपुरुषोऽस्मात्ते

१ अर्कपे अचलं २ विधसः भोजनशेष ३ उपदंशं उपरबाद्यं ४ पारिजातकस्यच्छायाविरहात् नंदनवने अश्वत्थवत्तधूलिरासीत् ५ निजशृंगतुंब्यान्
 अभाषयतइत्यर्थः.

मांशोर्वीचीकणैः सदृशमंगविषक्तिभाग्भिः ॥ कांयेवभारचरमेकमठाकृतिर्योजीवातुमुद्रमयितुंजलधेः सुराणां ॥ ५५ ॥ दंष्ट्राग्र
वर्त्तिकिटिवेषधरस्ययस्यश्मामंडलंकुंवलयांकुरकोमलाभं ॥ ऊर्ध्वप्रसृत्वरवकावलिंकावलीदप्रावृट्पयोदवलयस्यबभारलीलां
॥ ५६ ॥ इंद्रद्विषन्मदगजस्यहिरण्यनाम्नोभेदंरसस्यपिशितस्तवकावलीनां ॥ जिज्ञासमानइवयोधृतसिंहभावः स्तंभादुपेत्यन
खरैस्तमुरस्यभांक्षीत् ॥ ५७ ॥ याच्ञाप्रतारणवशादधियज्ञवाटंयोवामनत्वमवलंब्यबलिंनिगृह्णन् ॥ दुःखंसतांस्वमिवस्वर्वतमं
सुसंचस्वीयंपदक्रममिवोन्नतमाततान ॥ ५८ ॥ सृष्टौपुरामुखंभुजोरुपदेमुरारेरंगंद्वितीयमभजत्किमुवंध्यभावं ॥ इत्येवसंशय
मशेषजनस्यचक्रेयस्याहवेषुकरतांडवितः कुठारः ॥ ५९ ॥ श्वश्रूमुनेरजनियस्यपदाब्जधूलिर्यत्कृष्टभीशधनुरापशरव्यकृत्यं ॥

१ जीवातु जीवनीषधं अमृतं २ किति वराहः ३ कुवलयंकुरः नीलकमलपत्रवद्वा आभायस्य ४ मुखंच भुजश्च ऊरुश्च पदंच एतेषां समाहारः
तस्मिन् ५ द्वितीयं अंगंभुजा तत्सत्रियाणां जन्मस्थानं ६ रघुवरचङ्गाधूलिसंसर्गात् अहल्यायाः दिव्यदेहप्राप्तिः भवः सामुनेः श्वश्रूरित्यर्थः.

शं. भा.

॥ गयं ॥ इतिदशनकिरणव्याजादंतश्चिरकालरक्षितंतदंशस्तन्यंप्रकाशयंत्याइवकुंत्यानिदेशंकर्णः कर्णदेशाध्वनीनिविधायसा
कमंजलिनासमुचितमुत्तरंबबंध ॥ पयं ॥ भोजान्वयोयोभुवनप्रतीतः कुलंकुरूणांचतयाद्वयेऽस्मिन् ॥ तवांबजन्मोपयमोत्सवौ
चेक्ष्येवजागर्त्युचितज्ञभावः ॥ ७४ ॥ अंगद्वयंमेपरिपालनीयंकर्णत्वयाशूरजनाग्रगेण ॥ एवंवशेमेविततानयस्तत्तस्यापिसख्यं
किमुपेक्षणीयं ॥ ७५ ॥ परस्यलोकस्यगतेर्हिविघ्नंरुतघ्नतामेववदंतिमंतः ॥ सानस्पृशेन्मामधुनायथोत्वंतथाप्रसीदांबरुपाद्भूचि
त्ते ॥ ७६ ॥ इतिवादिनोरविमुतस्यमानसंननिवर्त्ततेस्मधृतराष्ट्रनंदनात् ॥ अपितुस्वकीयतनयान्महाभुजादनवाप्यकामामिय
मेवकेवलं ॥ ७७ ॥ ॥ इत्यनंभट्टकविरुतौचंपूभारतेष्टमस्तबकः ॥ ॥ अथोभयेतेकुरवोरणायस्वनामधेयोपपदप्रसि
द्धं ॥ क्षेत्रंव्यगाहंतनिरुद्धपार्श्वाः शतांगमातंगतुरंगयोधैः ॥ १ ॥ हिरण्वत्यास्तत्रात्रिदशविनुनायास्तटरुहप्रसूनानांगंधैर्भयित
पथिखेदाः करिषटाः ॥ रुतज्ञत्वेनेवस्वयमपिमदांभोलहरिभिर्दुस्तस्यैबह्वीरितिसुराभिगंधोः प्रियसखीः ॥ २ ॥ अस्मज्जन्मभुवः

१ अंगद्वयं शरीरं अंगदेशाश्च.

स्त. ८

७८

केनावमानरणसन्नहनाब्धिपूराः ॥ आराधयन्विधिवदस्त्रगणंस्मशानेपीतां वमंतमिव कांतिमिषेणधूम्यां ॥ ६६ ॥ अत्रांतरे ॥ ततः
 परंजन्हुकुमारिकायास्तटीवनेकृत्यविदां पुरोगा ॥ पृथातपस्यंतमवापकर्णकर्णप्रवृत्तिस्तुनकिंचिदस्याः ॥ ६७ ॥ कमनीययशोभ
 रेतनूजेकवचोत्कर्त्तनजर्जरांगकेऽपि ॥ नलिनान्मृदुलंनरेंद्रपुत्र्यानयनंतत्रचिरेणसंचचार ॥ ६८ ॥ सतत्रपृतः सवनाभिषेकैस्त
 षोवसानेतपनस्यसूनुः ॥ श्रोत्रेवितेनेशुचिमक्षमालानेत्रेचराज्ञानिकटप्रपन्ना ॥ ६९ ॥ विनतेः पदयोरननराविहिताशीः परिर
 भ्यतंसुतं ॥ परिहर्तुमुवाचपंचतामुभर्याधर्मसुतादिसूनुषु ॥ ७० ॥ अयिवत्सरवेरनुग्रहादजनिष्ठामयिभाग्यमर्थिनां ॥ तनुरक्षण
 मात्रकारिणौतवराधातिरथौनजन्मभूः ॥ ७१ ॥ जहीहिराधातनयत्वबुद्धिसहैवदुर्योधनसौत्तदेन ॥ गृहाणवाण्यासहधर्म्ययामे
 सहोदरान्धर्मतनूजमुख्यान् ॥ ७२ ॥ यस्मैकस्मैचनत्वंसहजकवचदः प्रार्थनातुल्यकालंमातुः साक्षान्निदेशेममसुकरतमेमाकृ
 यामंदभावं ॥ पाराङ्मुख्यंविधत्तेगुरुजनवचनानुष्ठितौयस्यचेतोधिकशब्दस्याभिधेयंजगदिदमखिलंदोग्धितस्मैसुखेन ॥ ७३ ॥

॥ मा० ॥

७९

वान्विनिहंतुं पतनाधिपत्यलक्ष्मीमुपयच्छस्वेति विज्ञापितस्यापितामहस्यचरणनालियोः प्रणिपपात ॥ पद्यं ॥ दुर्योधने विशातिमौलिमु-
वापदंस्वशूराणां चरमः सुरसिंधुमूनः ॥ अर्द्धक्षणादरिभटांस्त्रिदिवे विधास्यन्नध्यक्षतापदमविक्षदनीकिनीनां ॥ ७ ॥ पार्थाश्रुते
द्रुपदनंदनमाशुचक्रुः सेनान्यमुद्धतविरोधिवनानिदग्धुं ॥ वन्हिप्रतापकपटान्निजजन्मकाले सकंभुजे वहतियः सततज्वलंतं ॥
॥ ८ ॥ गद्यं ॥ अथ सदसिमहारथपरिगणनकथायामर्द्धरथोऽयमिति जान्हवीयेन निन्दुतपौरुषतयारौषचिन्हितवदनरोचिरन्हांप-
तिसूनुरन्हाय युधितस्यावधिमेव निजहेतरे धारणस्यापि साधारणं प्रतिजज्ञे ॥ इदं प्रतिपद्य खिद्यमानं मानधनं सुयोधनं वत्समाभैषीर्महा-
भुजानपिरिपुमहीभुजः संख्येस्वरतरविशिखमुखेन स्वादिव्यामीति पितामहः प्रसादयामास ॥ तदनंतरं ॥ पद्यं ॥ अभ्रापगातन-
यपार्षतनंदनाभ्यामग्रावनीतिलकिताधृत्कार्मुकाभ्यां ॥ उच्चावचं निजनिजंबिरुदं वहतो युद्धाय तस्थुरुभयेपिकुरुप्रवीराः ॥ ९ ॥
जेतापुरामिव पुरा जलजातयोनिपक्षी श्वराग्रजमिव प्रथमो ग्रहाणां ॥ अग्रे निधाय यदुनायकं मात्ततोऽप्यार्यो रथी प्रधनभूमिमवाप वीरः ॥

१ भोष्मं मरणोत्तरं मेव शस्त्रं यद्वहं करिष्यामीति प्रविज्ञाः

स्त. ९

७९

समानभिधयासप्तापिसिंधूनिमान्नेष्यामोत्रयंमद्यशोषणमितिस्फीताभ्यमृयाडव ॥ सेनासैधवपंकयः खुरपुटैर्दीप्रक्षुरप्रोपमैर्भूमेरुलि
 खितात्स्थलादजनयन्भूयोरजोमंडलं ॥ ३ ॥ तेषांकुरूणांकलहोदयात्प्राग्रथस्वनानांकगिर्वृंहितानां ॥ आशामशेषांस्ववशोवि
 धातुमन्योन्यमासीत्कलहोमहीयान् ॥ ४ ॥ नाम्नावोनवमग्रहस्यसमतांसोढास्महेऽमीवयंतुंगत्वंनसहेमहीत्यतिरूषासन्नाहधूर्या
 इव ॥ उहंडाअपिकेतवोददृशिरेस्थानंग्रहणामतिक्रम्यस्यंदनवृंदमौलिकलितामध्येनभस्वत्पदं ॥ ५ ॥ महीपतीनांपटमंदिरा
 णिमार्गसुराणांलिलिहुः शिरोभिः ॥ वयंहिर्दूष्याणिशुचीभवेमेत्यभ्रापगावारिमिमक्षयेव ॥ ६ ॥ गद्यं ॥ नतः क्षणादेवविशाल
 विनिर्मितवीथीसहस्रविराजमानविशंकटविपणिविस्तारितविविधपण्याहरणविमर्द्दासहक्रयिकलोकंविटकुलानुसार्यमाणविच्छा
 सिनीजननिबिडितवेशवाटंविशिखरूपाणकुंतशक्तिप्रासतोमरप्रमुखविविधायुधसंस्कारपरवशयोधसंबाधंतत्फुरुक्षेत्रंकुरुनगर
 मित्रंवभूव ॥ तत्रतावद्दुःशासनाग्रजोभगवन्नस्मिन्नुपतस्थुषिवीरभुजविनोदकालेत्वंविहितविवाहविमुखोपिमदर्थप्रत्यर्थिपार्थि

६ दूष्याणि दोषयुक्तानि पटमंडपाश्च.

६० भा० किनीबिंदूनामपिसैन्यसिंधुरषटाशुंढासमुत्थायिनां ॥ दानांभः पृषतामपिस्फुटशक्तागलानिस्पाद्विनाभेदं ग्राहयितुं शशाकगगनेभू ॥ स्त० ९
 गानुरोधक्रमः ॥ १८ ॥ आसाद्यद्विपमाहवेरदपयेनारुह्यतीक्ष्णासिनायंतारं विनिपात्य साष्टहमितं स्कंधे विधाय स्थितिं ॥ कुंभास्फा
 ८० लनकारिणं रिपुभटं दृष्ट्वा दिवौ कस्त्रियः कस्याश्चित्कुचकुंभयोः कठिनयोः कंदूरखंडाभवन् ॥ १९ ॥ कश्चिद्रजः प्रतिभटेन करे वि
 लूनेप्यामूलभागमसिनानमिताग्रकायः ॥ क्षिप्रं प्रगृह्य रदनेन निषादिहस्तात्स्वस्तं सृणिं पुनरदात्कुशलोयतस्मै ॥ २० ॥ मसितले
 पसितौ करिणावुभौ युधि परस्परदत्तरदौ मुखे ॥ हरिरेक्ष्य वहत्यपि वाहने सरभसं निदधे सकलादृशः ॥ २१ ॥ भग्नैकदंतमुसलः प्र
 तिदंतिघातात्कुंभाग्रलक्ष्यकुटिलांकुशचंद्ररेखः ॥ कश्चिद्विरीशसमनांकलयन् करीन्द्रः सारूप्यभागिवगणाधिपतेर्विरेजे ॥ २२ ॥
 कश्चिन्निर्गत्य वेगादरिं पतिबले पातयन् स्वामिनं स्वतंत्रस्कंधाधिरूढं विमतमपि तथाऽधत्तनीत्वा स्वसैन्यं ॥ इत्थंदुः साधरोधोयु ॥ ८०
 धिकरिकलभोदूरधूतांकुशः सन्विजं मन्यं निषादिद्वयमपि विदधे हासपात्रं जनानां ॥ २३ ॥ हस्तेन हस्तमथ दंतयुगेन दंतौ कर्णौ च
 १ गिरिशः पर्वतः शिवश्च.

॥ १० ॥ संचित्यभीष्ममुखबंधुजनस्यहानैसनंतापिनः समरसीमनिशक्रसूनोः ॥ बाष्पांबुचक्षुरधिकंश्वसितंमुखेदुर्धैर्यमनः करत
लंचमुमोचचापं ॥ ११ ॥ वलारिसूनुंवसुदेवसूनुर्वचोभिराश्वास्यचिरेणतैस्तैः ॥ असासहिपावकजाठराग्रेरग्राहयत्तत्रपुनः शरा
सं ॥ १२ ॥ देवव्रतस्यजयकेतनचिन्हतालश्यामप्रभावलिखितदूरदीर्घा ॥ मख्याः सुतस्यसमरेभुजवीर्यलक्ष्मीसंबीक्षितुरवि
सुतेवनभोघिरूढा ॥ १३ ॥ युद्धारंभमटार्भटीपिशुनतामुद्दामयंतस्तदान्निः साणादिमजैत्रवाद्यनिनदानिर्द्धृतशब्दांतराः ॥ श्रान्ति
क्षेप्तुमिवातिदूरपदवीसंपादितामंबुधेर्वेलाशैलमहागुहासुविविशुर्व्याप्तामुधाराधरैः ॥ १४ ॥ संग्रामदुंदुभिरवश्रवणेनदेवाः सर्वे
कपाटघटितानिगृहाणिरुत्वा ॥ आदायनंदनवनादभिषेक्तुमाजौवीरान्प्रसूनचयमप्यभजन्विहायः ॥ १५ ॥ सतिर्षर्षजलेमिथो
विमर्द्वात्सकलंत पनेतुमंगकेभ्यः ॥ मघवत्प्रमुखाः सुरावभूवुर्मरुतोपिस्वयमात्ततालवृताः ॥ १६ ॥ तत्रतौरिपुगणौशनैः शनैः
संगतौसधनुषौसुगार्जितौ ॥ पूर्वपाश्चिममरुत्प्रचोदितौपुष्करेनवघनाघनाविव ॥ १७ ॥ धावत्स्यंदनकेतनांशुकमरुदाधूतमंदा

१ भटार्भटी भटानांषोधानांआर्भटी शौर्यव्यापारः २ मरुतो देवावायवश्च ३ पुष्कर आकाशे कुरुक्षेत्रेच.

५०॥ गादासिमृतमसिमान्कुंतिनकुंतधारीचक्रास्त्रचक्रहेतिर्गदिनमपिगदापाणिरन्योन्यमेत्य ॥ स्वस्वास्त्राणांप्रयोगेदृढपरिचितयोहं स्त० ९
 तृवष्यत्वशैलीसाधारण्येप्रतिष्ठामथाविदधुरमद्विंद्वयोधाग्रगण्याः ॥ ३१ ॥ ततः धृष्टद्युम्नोत्कृत्तवर्माणमग्रेदृष्ट्वाहाहाशब्ददीनां
 ८१ स्वसेनां ॥ कोदंढ्यामामृशन्धोरघोषांकोपाद्भीष्मः प्राविशत्पार्थसैन्यं ॥ ३२ ॥ ससिंहनादेसरितः कुमारेचापंसमारुण्यशरैर्वि
 मुक्तैः ॥ परान्परीतुंप्रथमंप्रवृत्तेवरान्वरीतुंववलेऽप्सरोग्भिः ॥ ३३ ॥ पृथासुनानांपृतनांतरालेपृथक्पृथक्तेस्यपृषत्कवर्याः ॥ द्विपा
 न्सहस्रंतुरगान्सहस्रंमटान्सहस्रंपतितानकार्पुः ॥ ३४ ॥ सिंधोः सुतस्यविशिखैर्जमदग्निसूनोः प्राणान्विलिह्यधिगितिप्रविमुक्त
 वाङ्मिः ॥ रुत्तान्यमुंचतविरोधिकुलानिकश्चित्कश्चिज्जवेनजगृहेयुधिर्भूतवर्गः ॥ ३५ ॥ देवप्रतेदलितवैरिणिदृष्टमात्रेसारथ्यमा
 त्रकरणेरुतसंगरोपि ॥ मूलेनकेवलमसौमुरभिद्रथस्यमध्येपिचक्रमतिविभ्रमयांचकार ॥ ३६ ॥ अरिमंडलखंडनैः पृषत्कैरवदी
 र्णारुधिरापगावलीनां ॥ अवनीपतयोरुषानिजानामधिविर्नौजननीममुष्यचक्रुः ॥ ३७ ॥ गद्यं ॥ तदनुसमरसंमुखीनवैरिभट

१ भूवर्गः पृथिव्यादिः पिशाचादिः २ अधिक्किंसां. सपत्नीः.

कर्णयुगुलेनपदौचपद्भ्याम् ॥ बालेनवालमभिहत्यचवारणौद्वौतुल्यांगयुद्धमतिशिक्षितमादधाते ॥ २४ ॥ निषादिनोदंतिशिरस्य
धोमुखंनिषातितांगालगुडस्यताडनैः ॥ व्यथापनोदायमदस्यसौरभंविनम्यजिघ्रंतइवालुलोकिरे ॥ २५ ॥ तीक्ष्णैः प्रत्यर्थिभक्षैरप
त्हतशिरसांहंस्तिपानांशरीरादुक्तांताः प्राणवाताः करिमदपयसांसौरभीमुद्वहंतः ॥ पायंपायंक पोलस्थलकुचकलशस्वेदवारिप्र
वाहंचक्रुः संमर्द्दभाजादिविसुरमुदृशानालवृतस्यकृत्यं ॥ २६ ॥ अश्वानुभौतस्थतुरग्रपादावुत्क्षिप्ययुद्धाभिमुखीभवंतौ ॥ परस्पर
स्योपरिहेतिपातात्स्वसादिनौत्रातुमिवोर्ध्वकायौ ॥ २७ ॥ एकैववैरिगटखड्गवरस्यधाराधारासुपंचमुमतीष्वपिकंचिदश्वं ॥
स्कंधेविभिद्यतदसूनितरैर्दुरापान्जग्राहनाल्पमपितत्क्षतजांबुलेशं ॥ २८ ॥ समरभुविबभारंसेसादिनोभूषणानांमरकतमणिभासां
मध्यगः कश्चिदश्वः ॥ सकलभटविर्महैश्चंचलाद्विंबभेदेनिपतितइवरथ्यो नेतुरन्हांशतांगात् ॥ २९ ॥ आयोधनांगणजुषाममृगा
नामावर्त्तगर्त्तपतिताः कुणपाहयानां ॥ संबभ्रमुर्विहितपूर्वमुपाददानाः शिक्षाविशेषमिवमंडलचंच्र मेषु ॥ ३० ॥ धन्वीधानुष्कमा

१ धारासुपंचाश्वगतिविशेषेषु.

शं. भा.

८२

दारोहतिभगवतिविवस्व तिसमरवर्षासमय शिखंडिनागां डीविनापुच्छतं शिखंडिनं समीक्ष्य स्त्रीपूर्वोयममुना सहनयो द्वयमिति
निषिध्य हस्ततलनिरस्तधनुर्लस्तकः प्रधमंस्वदूरापसरणकुपितयेव सिंजिन्यापश्चाद्दूरानेष्कासितैर्विजयविपाठैरादिवसावसानमं
वदारितकलेवरतयानितांततांतः शांतनवः शांतमनाः स्वांतनिहितरमाकांतः सुभटलोकसमुचितांशरशय्यां क्रमादधिशिश्ये ॥
॥ पद्यं ॥ पार्थेनाक्षिति विनिखातपुंखकानां वाणानामुपरिपितामहः शयानः ॥ वभ्राजे व्रणविलवांतरक्तबिंदुधाराणां घनइव शक्र
गोपवर्षा ॥ ४१ ॥ संवीक्ष्य तत्र तामिमं शयितं शरेषु सांक्रामिकं गुणमिव प्रतिपद्यमानः ॥ भास्वानापि स्वयमुपात्तकरोष्मशांतिः पाश्चा
त्यसागरशरेषु शयालुरासीत् ॥ ४२ ॥ जगति विनुतर्कतौ जामदग्न्यस्याशिष्येकवलितरिपुवर्गे कालधर्मप्रपन्ने ॥ बहुसुरवरलाभा
द्ब्रह्मकामोत्सवानां श्वशुरमरणदुःखं स्वर्वधूनां बभूव ॥ ४३ ॥ पतिते युधिवाहिनीमुते पतदश्रुद्विविधापि वाहिनी ॥ प्रथमं परिताप
मुद्धितं पटवेशं मानिययौ ततः परं ॥ ४४ ॥ ॥ इत्यनंतभट्टकविकृतौ चंपुभारतेन वमंस्तवदः ॥ ॥ अपरेह निकौरव

स्त. ९

८२

१ शिखंडिना मयूरेण युत्थयिष्येत्यर्थः २ लस्तकः धनुर्मध्यं ३ शक्रगोपाख्याः रक्तकोटाः ४ शरेषु वाणेषु जलेषु च ५ वाहिनीसेना.

प्राणपरिमोषणोन्मुखशिलीमुखप्रस्थानसमयसमापृच्छनपात्रीकृतकर्णपुटैर्बलवैरिनगरवास्तव्यवारवनिताजनतापाणिपंकेरुहप
 रिगलितपारिजातप्रसवसहापतितचंचरीकपुंजमंजुकूजितव्यंजितभेदचिकुरबंधैर्वेगादापतितविशिखविघट्टनविपर्यस्तविकटमु
 कुटविशंकटविप्रकीर्णमुक्ताफलशंकावदान्यरणश्रमवारिशिकरनिकरकोरकितनिटिलमागैरोषातिरेकव्यतिकरितदशनावलि
 दंशनपुनरुत्तरक्तिमाधरैर्युतेनराज्ञांशिरोभिः कल्पांतरुद्रबंधुः सुरसिंधुमूनुरयंवसुंधराबंधुरयांचकार ॥ पद्यं ॥ नद्याः सुतेनज
 नितैर्मवेदेववर्गैः सांद्रेस्वधाम्निसतिसंकुचितस्थितीनां ॥ स्वर्गौकसामजनिमास्वयमेवकाम्याकूलंकपाकुशिकनंदनकोपमु
 द्रा ॥ ३८ ॥ भीष्मस्यकन्याजनपाणिपीडांपितुर्मुदेत्यक्तवतोपितस्य ॥ संघात्पुराणांसतिपुष्पवर्षेसंतानलाभोऽजनितद्विचित्रं
 ॥ ३९ ॥ इत्थंविधायदिनमेकमसौसमीकंपाश्चात्यभूधरमुपेयुषिपद्मबंधौ ॥ प्रत्यर्थिनामिवचकारबलापहारंस्वस्यापिचापाशिख
 रादवरोपितज्यः ॥ ४० ॥ गद्यं ॥ इतिनवादिनानिनवनवानिभुजलताविलसितानिप्रकाश्यदशमेन्हिनिजध्वजचिन्हमात्रंविय

१ व्यंजितः प्रदर्शितः २ संतानलाभः पुत्रप्राप्तिः पक्षेकल्पवृक्षपुष्पप्राप्तिः ३ बलंशक्तिः सेनाच.

चं० प्रा० विजंभमिदोऽवकाशंतस्थेऽभितस्त्रिदशकिन्नरयक्षसिद्धैः ॥ ९ ॥ गद्यं ॥ तस्मिन्नेतरेषां पिनेन्द्रावसुधातलनिहितवामजानुभागाः श्वोलि स्त० १०

८३ तमं भ्रमुदीर्यतूणीरपेटकसमुत्थापितान्जीवौर्ध्वं नसमुपजातत्वरान्परुषभीषणविषदिग्धान्विनतातनयनिबद्धस्पृष्टाभरांस्तक्षकमु-
खान्वाणपन्नगान्भोभुविचिरं नर्तयंतः परस्परपरिपंथिनां प्राणपवमानमपीप्यन् ॥ पद्यं ॥ कलशितनयेऽथकार्मुकं स्वं वलयीकुर्व-
तिवैरिधन्वियूनां ॥ युधिकेवलमेवचापदंढाधृतजीवाजनदृक्पथेऽवतिष्ठन् ॥ १० ॥ विधानमृष्टिं विपरितरूपां विधातुमुद्युक्त इवै-
षवीरः ॥ शराभिवर्षेण चकार राज्ञामूर्ध्वकवंधानिशिरांस्यधस्तात् ॥ ११ ॥ तावद्धोटैर्वलक्षैर्वलयितसविधेतस्थिवांसंशतांगेभार-
द्वाजोजिघृक्षुर्नृपतिमभिययौ भल्लवृष्टीर्विमुंचन् ॥ दंष्ट्रारोचिः शलाकास्तुमुलमवकिरन्दिक्षु सर्वासुघोरः शीतांशुं मध्यसीमिस्थि-
तमिव परिधेः सिंहिकायाः कुमारः ॥ १२ ॥ गद्यं ॥ तदनुतदीयमार्गगणाभिघातनिवर्तितमुखैर्निजशिलीमुखैः सह दूरमुपया-
तान्मातरि श्ववैश्वानराश्विनेयतनयप्रभृतीन्क्षितिपतिरथरक्षिणः प्रवीरानभिवीक्ष्य क्षणेन माधवध्वाव्यमाननुरगेण प्लवंगकेतनो नगे

१ नरेन्द्राः राजानः विषवैद्याश्च २ जीवाः मौर्व्यः प्राणाश्च ३ विनवातनयः गरुडः

श्वमूनामधिपत्वेपरिकल्प्यकुंभयोनि ॥ पुरतोनिजगादभीष्मपातादुदितोच्छूनदृशानराधिपानां ॥ १ ॥ कुंभोत्पत्त्याप्रासिद्धोमुनि
 वृषभइवक्ष्माधरंविध्यसंज्ञंलोकेतादृग्विधस्त्वंयुधिनिजमहसाभूतंस्तंभयित्वा ॥ जीवग्राहं गृहीत्वाविनमितवदनंलज्जयाधर्मसू
 नुपद्भ्यामेवप्रचारंविदधतमधुनालीलयामेर्षयेति ॥ २ ॥ उदितंतदिदंनिशम्यगोष्ठयामुचितज्ञः करमुन्नमय्यकिंचित् ॥ गुहस
 निभविक्रमस्तदानींगुरुरेषोपिकुरुद्वहंबभाषे ॥ ३ ॥ कर्तुंहिशक्यमाखिलंनृपकाक्षितंतेधर्मात्मजेपरिवृतेपिधराधिनाथैः ॥ शौरि
 प्रणुनहयहेषितशब्दमिश्रोणश्रूयतेयादिनरस्यशरामघोषः ॥ ४ ॥ सर्वास्त्रविद्यासहवाससौख्यसंकेतभूमेरपितस्यवाचं ॥ प्रत्युद्य
 यैतांपरिषद्रतानांतिर्यक्प्रचारः शिरसोनृपाणां ॥ ५ ॥ अथद्रुपदजद्रोणौरथद्विपहयावृतौ ॥ वद्धायतमहोत्साहैयुद्धायानिरगच्छ
 तां ॥ ६ ॥ नामाक्षरांकितनदीसुतबाणपूर्णरंगेऽवतेरतुरुभावापिराजवर्गौ ॥ मध्वेलितौसविरुदौसमदादृहासौसस्फालनांसशि
 खरौसहवल्गनौतौ ॥ ७ ॥ अक्षौहिणीरवनिवल्गभवाहिनीनामेकत्रगाढामिलिताः सुतरामसोढ्वा ॥ सायुद्धभूमिरुपरिवसमुत्पतंती
 सांद्रारजः पटलिकासमदृश्यताम्रे ॥ ८ ॥ भेरीरवेगगनशायिनिबाहुलीलांद्रोणस्यवीक्षितुमनोभिरदृष्टपूर्वा ॥ मध्येविसृज्यदि

६० भा०

तनाकुक्षिमाविक्षदेकः ॥ १७ ॥ युध्वाचिरेणयुगमात्रमपास्यरथ्यानिर्धूनितेनसरूषागुरुणानिरुक्तं ॥ तस्याथरंगभुविसत्याजितो
वरांगंवाष्पांबुभिः सहपपातयुधिष्ठिरस्य ॥ १८ ॥ उच्चयात्वरयातस्मिन्नुपकंठंसमागते ॥ पार्थस्यपश्यतोऽग्रेतंप्राणाअपितयाऽ
चरन् ॥ १९ ॥ तस्याथद्वेष्टृसेनाजलधिकवलनात्कुंभयोनित्वकीर्तिस्पर्ष्टीकर्तुंस्वकीयामिवकुतुकवतः पार्श्वमभ्येत्यकोपात् ॥
भीमोरथ्यानमध्नाद्द्रुपदतनुभवः सूदयामासमूतंकोदंडंकेतुदंडंद्वयमपिदलयांचक्रतुर्दक्षपुत्रौ ॥ २० ॥ गद्यं ॥ ततस्तादृशंकुंभसं
भवस्याभिषंगमभिर्वाभ्यक्रोधनतयाकर्णतालसमीरणसमृद्धिपरिणनचक्रवातगर्भपरिभ्रमद्रथकेतुपताकापटसहस्रसंपादितसमरसा
गरावर्त्तवशंवदफेनकूटशोभानिसकलदिङ्मुखघंटापथजाधिकघंटाभरणरणितबधिरीकृताष्टलोकपालपुरजनानिनिबिडसुरसमा
जसमाक्रांतगगनमंडपसंधिवंधस्थिरीकरणायदत्तानिंद्रनीलस्तंभानिवगुंडादंडानूर्ध्वमुन्नमय्यमानानिसमस्तानिहास्तिकानिपुर
स्ताद्विस्तार्चरणमत्तोभगदत्तः सुप्रतीकमधिरूढोहटाद्रीममभिदुद्राव ॥ पद्यं ॥ घोरेऽभियातेसतिसुप्रतीकेदूरेससर्पद्विषतांबलौ

स्त० १०

८४

१ निर्धूनितेन सत्याजिता कंपप्रापितेन २ अभिषंगं पराभव ३ सुप्रतीकं भगदत्तहारितनं

द्रोणदीप्रवाहमिवदुर्निरोधस्यचर्यमाचार्यमुपंरुहो ॥ पद्यं ॥ शिवयुद्धकृतस्तस्यद्रोणैर्युद्धेप्यभून्मनः ॥ सर्वापिजनताश्रेयः कांक्ष
तिषुचसेत्तरं ॥ १३ ॥ दातागृहीतापिधनंजयावित्युद्दामशब्दोभुवनेषुयस्य ॥ विस्फारघोषोधमुषोऽस्यभूयान्विजृम्भतेस्मद्विषताम
सह्यः ॥ १४ ॥ नामैषामेज्यायसः पुण्यकीर्त्तैरासीदिष्टमात्स्यपुर्यामिति ॥ गांडीवोत्थैरेषबाणैर्हतानांकंकान्क्रव्यैर्विद्विषांपर्यता
प्सीत् ॥ १५ ॥ गद्यं ॥ तदनुसव्यसाचिशरवीचीनीचीकृतभुजदंभविजृम्भः कुंभसंभवः समरायपरिगृहीतेषुसंविधानेषुतूणीमात्र
मेवप्रतिभटाभिमुखंविदधानैर्योधैः साकंचंडभानुश्चरमगिरेग्विस्वयमपिस्वकटकस्यसीमानमासीदत् ॥ पद्यं ॥ अन्येद्युर्द्रोणसं
चोदितनृपवचनेतस्थिवद्भिस्त्रिगर्तैराहूतेऽन्यत्रयोद्भुगतवतिविजयेकृष्णकृष्णप्रशंसे ॥ प्रातस्तेधार्तराष्ट्राः परबलमभजन्वीतिभीकै
रनीकैर्दावज्वालेनशून्यंवनमिवचमरावल्गवद्भिः स्वयूथैः ॥ १६ ॥ भारद्वाजोपितस्मिन्नहनि कुरूपतेवीलितार्थविधास्यन्ध्रा
न्वैषैकतानोरथमथनिकैषास्थापितेधर्मसूनोः ॥ कृष्णाभ्यांरक्षणायप्रथितभुजमदेसत्यजित्युत्स्फुल्लिगंदृष्टोर्युग्मंनिरवायप्रतिभटपृ

१ शिवः शंकरः शिवं मानपात्रविशेषः २ द्रोणः द्रोणाचार्यः द्रोणं मानपात्र विशेषः ३ विस्फारः विशेषेणस्फारः तारः ४ संविधानेषु साधनेषु ५ निकषा समीपः

॥ २६ ॥ अथ तेन हरेः मुतायमुक्तं तद्वदिकृत्य स्वयमात्मदैवमस्त्रं ॥ स्त० १०

८५ तदिदं वनमालयामुकंदः सहवास्तव्यकुटुंबितामनैषीत् ॥ २७ ॥ सफल्युनस्तत्र चकार वाणैश्चिकीर्षुमंत्याक्षरैर्वर्जितं स्वं ॥ क्रौंचा
चलात्पीवरमप्यरातेः करेणुमाद्याक्षरयोगैर्गूढं ॥ २८ ॥ मदपंकललामगंधिभालं मघवत्सूनुररेर्निपात्य शीर्षं ॥ पृथुलां मुदमाददेत्
तोसौ पृथिवीगंधवतीति गौतमोक्तेः ॥ २९ ॥ भगदत्ते वधं याते महमत्तेन हास्तेना ॥ सत्यजित्नाशशोकार्तिमत्यजन्पार्थसैनिकाः
॥ ३० ॥ गद्यं ॥ तदनुनाम्नारुणे तेजमिमं ध्ययाऽपितादृशे कलशयोनिः स्वयं नाम्नागुरपिव्यथयाऽपितादृग्विधस्त्रिभिरेवांगैर्विरलि
तेन बलेनानुगम्यमानस्तादात्मिकमनोरथमिव दूष्यतामुपगतमावामंशनैः शनैराववृते ॥ पद्यं ॥ शिविरमेत्यत दैवसुयोधनः शि
तशरव्रणमोचितकंचुकं ॥ मृदुलमंचगतं कलशोद्भवं विरचितांजलिरेव मभाषत ॥ ३१ ॥ महारथत्वं मम वाञ्छितद्रुं फलेग्रहिं न प्रतनो
षियस्मात् ॥ कृपेति शब्दोपिव भूवनूनं हस्वस्त्वयि श्याल इव त्वदीये ॥ ३२ ॥ गद्यं ॥ भगवन्भवदभिधामिदानीं स्मरणपथमारो

१ नागस्य हस्तिनः सर्पस्य च २ फल्गुतुच्छमित्यर्थः ३ रेणुं धूलिं संहारमित्यर्थः ४ तादात्मिकः तात्कालिकः ५ दूष्यता दुष्टत्वं पटगृहत्वं च.

वः ॥ परमधाम्निपतितेबुपूराः पत्युर्नदीनामिवपश्चिमस्य ॥ २१ ॥ केतून्पातयतोरथान्श्लथयतोदंतावलान्कृततोघोटान्पाटयतो
 विभिद्यगदयाभीमोद्विपान्विद्विषां ॥ संग्रामांगणरक्तवारिलहरीसंलक्ष्यमाणस्वकच्छायाःमात्रसहायमेवविदधेतंसुप्रतीकक्षणात्
 ॥ २२ ॥ पादाग्रहस्तरदनप्रनिघातलीलाभग्नारिरक्तममृणोभगदत्तदंती ॥ आलक्ष्यतक्षितिभृतस्तटवप्रकर्मण्यालिप्तगात्रइवगौरि
 ककर्दमेन ॥ २३ ॥ तदनुकरटिमल्लंतत्रवीक्ष्यापतंतंदलितपरवलंतंदंतकुंतंवहंतं ॥ चकितहृदयवृत्तेर्धावतोवायुमूनोर्जनकगुणस
 मृद्धिर्जघयोराविरासीत् ॥ २४ ॥ गद्यं ॥ इतिमुप्रतीकसंधुभितनिजध्वजिनीचरकोलाहलसमाकर्णनसमाकुलमानमोवासवसू
 नुर्महेषुनिषूदितावशेषसंसप्तकगणदूरनिरासप्रयुज्यमानवायव्यास्त्रवेगाद्धैविभज्य निजरथायवितीर्णवानिवतूर्णमामाद्यनिर्वेलभु
 जगर्वदुर्विलसितौकुंभजातकिरातराजौनिरुध्यचिरेणयोधयामास ॥ पद्यं ॥ मनश्चपार्थस्यरथंचभक्तुमदावलेंद्रस्यकरेप्रवृत्ते ॥
 सारथ्यचतुर्यवशेनशौरैर्भग्नः सतस्यैवमनोरथोभूत् ॥ २५ ॥ पार्थस्यतस्यतदनुप्रहितावधायभंगंययौपथिशरैर्भगदत्तशक्तिः ॥

च० भा० ॥ ३७ ॥ समयेप्रतिपद्यवैरिवृत्तंतपसः सूनुरभाषताभिमन्युं ॥ अयिवत्सपितान्यतोधुनातेतवभारोऽजनि सर्वसैन्यरक्षा ॥ ३८ ॥ स्त० १०

८६ कवचंप्रतिमुंचधत्स्वचापंभजधैर्यपरितोविधेहियोधान् ॥ अधिरोहशतांगमाविशत्वंकमलव्यूहमरीन्निपूदयस्व ॥ ३९ ॥ गद्यं ॥
इतिराज्ञोनिदेशंमौलिदेशोनिवेश्ययोद्धुंप्रतिष्ठमानेजयनिः साणभेरीपटहपणवाद्यैर्वाद्यैर्गगनशायिनेगुणायसौखशायिनिकायमा
नेलीलयापद्मव्यूहगर्भमवगाह्यवालेपिस्वयमेकाकिनिनिजकोदंडचंडिमसंपदाकौरवचमूंक्षोभयमाणेसौभद्रेसिंधुपतिर्व्यूहमुखं पि
धायस्मरहरवरलाभदर्पणतदनुधाविर्नीपांडववाहिर्नीकुधारुरुधे ॥ पद्यं ॥ उवाद्रिर्युद्धं गादपिमुखनितापुष्पवर्षात्पताद्रिवैगाल
ग्रैः परागैर्दृढतरघटितेचक्षुषांपश्मयुग्मे ॥ स्थित्वामध्येतरिक्षंविजयसुतभुजागर्वलीलायितानिद्रष्टृणांखेचराणांभृशमनिमिषतात
त्क्षणंभंगुरासीत् ॥ ४० ॥ शरशायितैर्द्विरदशैलमंडलैर्विपुलैर्विधायविपमांवमुंघरां ॥ पृथुचक्रवर्तिपृथुयत्नवैभवंवितथीचकारवि
जयस्यजंदनः ॥ ४१ ॥ पार्थात्मजोभानुसुतस्यसामिच्छित्वाशतांगंसितभल्लवृष्ट्या ॥ पितामहोक्तंकुरुसजगोष्टयंतथ्यंचकारार्द्धर
१ सामिबधं.

पयचेतसासावधानेन ॥ पयं ॥ पितामहः सोपिपृषत्कतल्लेवपुर्निजंमाधवमंतरंगे ॥ तवैवहस्तेममकार्यसिद्धिं कृत्वाचधामस्वामि
 येषगंतुं ॥ ३३ ॥ तमेतंदयमानेनसमेतंशोकसंपदा ॥ ऊचेऽथगुरुणातेननीचेतरगुणाब्धिना ॥ ३४ ॥ वाष्पातिवृष्टावपिपांडवा
 नांपयोरुहव्यूहवितीर्णमोदान् ॥ प्रातः श्वएवाखिलधोर्त्तराष्ट्रान्संचारयेयंयुधिर्वाहिनीषु ॥ ३५ ॥ गयं ॥ इतिगिरातमाश्वास्य
 राजानंसदनायविसृष्टवतोमुहुर्मुहुरर्जुनस्यमव्यसाचित्वशैलीमनुविचिंत्यत्तदिरण्यनिकामनणीयसींविभ्राणस्यद्रोणस्यसकाशा
 द्विनिर्गतानिद्रासखीविचेतुमिवसानिशापितरसानिरगात् ॥ पयं ॥ अपरेद्युरसौवृतोबलोधैरथभेरीनिनदैर्नभोविभिदन् ॥ कव
 चीविशिखीरथीशरासीकलशीसूनुरवापयुद्धरंगं ॥ ३६ ॥ आश्चर्यस्थूललक्ष्यंतदनुदिविपदामंतरिक्षस्थितानांक्षोद्राणारिपूणामसु
 मृगहरणेकूटयत्रायमाणं ॥ गंधर्वैः केसराढ्यैर्मदमधुभिरिभैः केतुपत्रैः शतांगैः पद्मव्यूहंव्यतानीत्प्रधनभुविगुसांयुगीनांग्रग
 १ पयोरुहव्यूहः कमलसमुदायः कमलाकार सेनारचनाच २ धार्तराष्ट्रान्हंसान् दुर्योधनादींश्च ३ वाहिनीषुनदीषु सेनामुच ४ रणरणिकांचितां ५
 स्थूललक्ष्यं दातारं.

श्व० भा० परस्परसाह्यवन्तौचक्रेरुतांतपुरवल् नेगंतुमग्रे ॥ ५० ॥ अथकर्णमुखामहारथास्तेमिलिताः कैतवमेत्ययौगपद्यात् ॥ मुरनायक स्त० १०

८७

पौत्रमेनमस्त्रैः स्वयशोभिः सहपातयांवभूवुः ॥ ५१ ॥ गद्यं ॥ तदनुतत्रतयोः मेनयोः श्वेलितरुदितेअपिस्पद्वाजनितयापरस्पर
विजिगीषुतयेवव्योमसीमानमुदलंघयतां ॥ तदानींखलु ॥ जगतिनियमिवृद्धपरिषदूर्ध्वविक्षिप्तकरपुटजलांजलिक्षालनादिव
व्यपेतमहोष्मणिपूषणिनौद्वावपिवलौघौनिजस्कंधावारानुसंधानायनिरगच्छतां ॥ पद्यं ॥ अथत्रिगर्तान्पितान्क्षुरप्रैः सहस्रगर्ता
न्विरचय्यगात्रे ॥ विनैवहेतुंव्यथमानचेनाविडौजसोपिन्यवृतत्कुमारः ॥ ५२ ॥ बाष्पायतेदृष्टियुगंकराग्राञ्चापोगलत्यंतरुदेति
तापः ॥ फलंकिमेतस्यभविष्यतीतिविचिंतयन्धामविवेशराज्ञः ॥ ५३ ॥ तदाश्रुनेत्रानयसर्वबंधून्निशाम्यमूनोश्चनिशाम्यवार्त्ता ॥
तापापदेशेनधनंजयस्यचित्तंचुचुंवस्वसंनामतेजः ॥ ५४ ॥ वीरंतनूजमनुचित्यविलापभाजंधारालदृषियुगुलंधरणौलुठंतं ॥
वाग्भिश्चिरेणवसुधाधिपसंयुतस्तंविश्वंभरोर्जुनमपिव्यदधादशोकं ॥ ५५ ॥ इंद्रात्मजस्तदनुबाहुमुदस्यकोपात्सिधूद्वहस्यसमरे

१ स्कंधावारः पटग्रहं २ निशाम्यदृष्ट्वा ३ स्तुसनामतेजः अर्जुननामधनंजयोति तत्समानं नामयस्यतत्तेजः अभिः

यत्त्वमस्य ॥ ४२ ॥ अथोभिमन्युर्धृतभूरिमन्युर्द्रौणितदेर्ष्यास्मितकांनिलक्ष्यात् ॥ बाल्येनिपीतानिवपिष्टमारानुग्रैः शरैरुद्रम
 यांश्चकार ॥ ४३ ॥ सुतस्यशौर्यात्सुरराजसूनोरुदीर्णदिग्भ्रातिरुदारभीतिः ॥ कृपस्वमुर्मगलतंतुनैवसाकंचकंपेसगुर्मुहूर्त ॥
 ॥ ४४ ॥ विशिखंमुमुक्षुमथगौतमात्मजेविबुधेद्रपौत्रमभिवीक्ष्यभीषणं ॥ जननेविपद्यापिनारणांगणेशरएवहेतुरितितस्यमेनिरे ॥
 ॥ ४५ ॥ आश्चर्यकर्मसुकृतेष्वपिहर्षभारान्मोक्तुंमुहुर्मुहुरमुष्यशिरोजवंधे ॥ दृष्टास्तदामुमनसोदिविकर्तृभूतानाकेद्रनंदनवनेननुक
 र्ममूताः ॥ ४६ ॥ अमुष्यकोदंडमखंडयद्रवेः सुनोरथाश्चान्प्रममाथकुंभजः ॥ कृपः कृणातिस्मश्रेणमारथिव्यपाटयत्केतुपटान्गु
 रोः सुतः ॥ ४७ ॥ एकाकिनः परिभवायवहून्प्रवृत्तानेतानवेक्ष्यनिखिलोपिनिर्लिपवर्गः ॥ मंदारशाखिकुसुमानियथाभिमन्यौ
 निंदारवान्रिपुषुतस्यतथाभ्यवर्षत् ॥ ४८ ॥ रथादवपुत्यगदासखस्तदाविदार्यबालोविजयात्मसंभवः ॥ चकारमंदौक्षभृतोनेकेव
 लंस्थानमीषांयुधितानपिक्षणात् ॥ ४९ ॥ बालौततः कृतरणौधृतराष्ट्रपौत्रौभीरूपृथग्गमनकर्मणिमन्यमानः ॥ पार्यात्मजः सनु

१ शरः कुशः बाणश्च २ देवाः पुष्पाणिच ३ मंदोक्षं लज्जा पक्षे मंदं अक्षरयावयवं.

॥ पद्यं ॥ संसप्तकासुरपलायनवेगभंगीतत्तादृशमिभिनयान्विशौरिनुजः ॥ वेगेनविस्मयकरेणविरोधिसैन्येविष्वक्चचारविजयस्त.१.
 स्यशतांगवर्यः ॥ ५८ ॥ तत्रनिन्दुतदिनेश्वरदीप्तौजृम्भितेतमसिधूलिमिषेण ॥ खिद्यतिस्मयुधिपाण्डवमेनात्तृप्यतिस्मसहसाकुर
 सेना ॥ ५९ ॥ गांडीवमेतेनधनुर्विकृष्टं हस्वंचदीर्घचवभूवयुद्धे ॥ तुलामिवर्णेनतदाधिरोढुंस्वनामधेयस्थितिशालिनेव ॥ ६० ॥
 अस्तंगतश्चेदरविदंबधुर्वध्याभवेत्सापिमदीयसंधा ॥ इतीवसंक्रंदननंदनोसौतदीयमार्गंरुद्धेशरोधैः ॥ ६१ ॥ मृतसंगतेनौष्ठपुटे
 नभूभुक्संबंधितांस्पष्टमिवब्रुवाणैः ॥ धनंजयोसौशितभल्लरुक्तैः शिरोभिराच्छादयतिस्मधात्री ॥ ६२ ॥ वंगंकंककुलामिषंधृतवि
 पल्लिगंकलिगंपुनर्भोजंभाजनमापदायमपुरीसीमारुधंमागधं ॥ चोलंदुःखनिचोलचित्तमिपुभिः कुर्वन्मुपवर्धाधिभूपुत्रस्तत्रादेनाव
 सानसमयेरुधेस्मसिंधूद्वहं ॥ ६३ ॥ तत्रांतरे ॥ भूपन्तूतपमानधीर्भयभराज्जिज्ञामुरिद्रात्मभूवार्त्तामात्यकिमारुतीरिपुचमूव्यूहंप्राति
 प्राहिणोत् ॥ जित्वातौगुरुमात्तसिंहनिनदौसंवीक्ष्यभूरिश्रवाराधेयश्चहठादुभौरुद्धधनुः संक्षोभयंतौकुरुन् ॥ ६४ ॥ अथसोमेदत्त
 १ इवर्णेनहस्व दीर्घकारेण.

द्विषतांसमक्षं ॥ हेत्यांश्चएवयदितस्यशिरोनैकुर्यात्स्यांविशेयमहमित्यकरोत्प्रतिज्ञां ॥ ५६ ॥ अथवृत्तमेतदवकर्ण्यभीरवोविततान
 सिंधुपतयेप्रतिश्रवं ॥ तवगुप्तियुग्ममपिमेभरोर्जुनात्समरेष्वभीरितिगभीरधीर्गुरुः ॥ ५७ ॥ गद्यं ॥ अन्येद्युरवलंबितप्रथमशिखारिसा
 नौभानौस्कंधावारयुगवसुंधराधिपतियुद्धसन्नाहपैशुन्यलंपटपटहध्वानतरलेसिंधुराजयुगलेशरणागतभरणालंकर्माणेनभगवता
 पाणिमित्रतोत्रेणपद्मनेत्रेणसौभद्रवधशोकातिरेकपरिगलितशूरजनबाष्पपूरपंकिलेद्वारतलेसमानीतंसौवीरनायकगोपनस्थलदि
 दृक्षयेवतुंगतरकेतुशृंगमधिरूढेनकपिपरिवृढेनपरिमंडितमानसमार्गणगरुडगंधवहबांधवैराहितबंधनंस्यंदनमधिरुह्यसंक्रुदन्नं
 दनः समरोचितवेषसंपदविकलेननिजबलेनसहप्रतिष्ठमानोनिरुद्धवियत्पथैरथैर्मदबंधुरैः सिंधुरैर्विविधगतिनाटकैर्घोटकैःरुतर
 णासंतिभिः पांतिभिश्चविरचितपरिपंथिजनमोहस्यपद्मव्यूहस्यपृष्ठभागेजयद्रथंप्रतिष्ठाप्यस्वयमापिपुरोभागंपरिष्कुर्वाणस्यद्रोणस्य
 चरणयोर्वाणाभ्यांप्रणिहितप्रणिपातस्तेनदीयमानमार्गावकाशश्चंडमारुतइवमेघमंडलंतमेवव्यूहंक्षणादेवक्षोभयामास॥तदनंतरं॥

१ हेत्यांश्चएवयदितस्यशिरोनैकुर्यात्स्यांविशेयमहमित्यकरोत्प्रतिज्ञां २ गुप्तिः गोपनं रक्षणंच ३ सिंधुराजः जयद्रथः समुद्रश्च ४ आसत्तिः अत्यंतसंबंधः ५ परिष्कुर्वाणस्य अलंकृतवतः

६० मा० विवस्वतः सुतं विदधाति स्म वृकोदरः क्षणात् ॥ ७१ ॥ अथान्यमासाद्य रथं क्षणेन कर्णः कुरूणां धुरिकार्मुकस्य ॥ पूर्वगुणेनाशुग
 जातमेकं पश्चादटन्याप्य परं निरास्थत् ॥ ७२ ॥ मारुतिस्तदनुसोमदत्तभूपादपांसुपरिधूसरोरसा ॥ कंसमर्दनकनीयसासमंशक्रनं
 ८९ दनसमीपमापसः ॥ ७३ ॥ गद्यं ॥ तदनुदनुजपरिपंथिनिशरपुंजेन कुरूकुंजरान् भंजयंतं धनं जयंतं सुतवधेन कृतमंतुरिपुमादिश्यानि
 हंतुं दलितदैत्यचक्रेण निजचक्रेण चंडकरमंडलं पिधाने गभस्तिमानस्तमास्तोतिसमस्तनिजबलकोलाहले माकर्ण्य दुः शलाजानि
 भुंदासहनिजवदनमुदास ॥ पद्यं ॥ तदा प्रकाशस्य दिवाकरस्य तिरोहितस्यापि जयद्रथस्य ॥ अदर्शनायापि च दर्शनाय सुदर्शनं
 हेतुरभून्मुरारेः ॥ ७४ ॥ सकलमपि जगंति चैक्रयूथं सवितुरदर्शनतः सखेदमाहुः ॥ समरभुविकथं नु शौरिचक्रंतपनातिरो भवनंतदा
 चकाक्षे ॥ ७५ ॥ तावत्किरीटीतरुणे दुर्मौलेर्वदान्यता कीर्तिवदावदेन ॥ अस्त्रेण शत्रोरलुनीत शीर्षसाकं प्रमोदेन सकौरवाणां ॥ ८९
 ॥ ७६ ॥ वृद्धक्षत्रांजलौ सायं नालं मर्ध्याय कं धृतं ॥ इतीवासिंधुराजस्य जिष्णुस्तस्मिन् नपातं यत् ॥ ७७ ॥ एतत्किमित्ययमपास्य
 १ आशुगजातं बाणसमूहं भीमं च २ चकाश्चक्रवाकाः ३ कंउदकं शिरश्च ४ सिंधुराजस्य जयद्रथस्य पथे समुद्रस्य

तनुजोरमापतेरनुजोपिभग्नरथसूतकामुकौ ॥ परिगृह्यपट्टसलतांपरस्परंप्रवहनंभगानकमुभौवितेनतुः ॥ ६५ ॥ अथशानितनयानि
 पात्यभूम्यामुरसिधृतासिरसौतुसौमदात्तिः ॥ गलयितुमिवगर्वसारमंतर्निजचरणेननिपीड्यांबभूव ॥ ६६ ॥ तदाहरिर्दूरगतोपि
 नाक्षंव्यापारयामासरथेऽर्जुनस्य ॥ निजानुजातोरसिदत्तपादेभूरिश्रवस्येवमहारथेऽस्मिन् ॥ ६७ ॥ चोदितस्यहरिणाकिरीटिनो
 मार्गणेनत्हतहस्तपल्लवः ॥ सोमदत्ततनयोनिकेवलंकौरवाअपिर्विहस्ततांगयुः ॥ ६८ ॥ भूरिश्रवास्तदनुपुत्रममुंबलारेभूयोविगर्ह्यपु
 रुषोत्तमसन्निधाने ॥ आचम्यपावनमसौकुशमेकमन्यदास्तीर्ययुद्धभुवितत्रशयालुरासीत् ॥ ६९ ॥ गयं ॥ तदनुहिडिंबवैरीदिननाय
 कतनयसाहाय्यकेनभयानकसायकनिकायवर्षिणाममर्षिणांदर्पणगरीयसांदुःशासनयवीयसामुज्जामायितुंदलिताविमतमदांनिज
 गदामष्टाभिः काष्ठाभिःशमंभ्रामयामास ॥ पयं ॥ गांधारजाजठरसीम्निपुराश्मदत्तांदत्वादशांयुधिगदापवमानसूनोः ॥ दुःशासनानु
 जकुलायहियौगपद्याञ्चक्रेमिथोष्टनवातिंत्रिदशीस्तुर्यातृः ॥ ७० ॥ विहयंविरथंविसारथिविशरासंविपताकिकापटं ॥ विशिखेन

१ अक्षं रयावयवं नेत्रं च २ विहस्तः हस्तरहितः व्याकुलश्च ३ कुशं उदकं दध्मं च ४ यातुः भ्रातृ जायाः परस्परं यातरः ताः.

१०. भा. अमीषु युद्धदिवसेष्वयमेवाहिकामुकः ॥ रणोत्सवं विभज्यार्धरात्रयेपि ददौ यतः ॥ ८२ ॥ ततः क्षणादेव धटोत्कचो मौसंग्रामसीमो
परिजृम्भमाणः ॥ तमीमिमांसां द्रुतमांतमोभिर्दृष्ट्वा प्रभाभिर्दिवसं वितेने ॥ ८३ ॥ निष्ठद्रोणमुयोधनद्रुततरं धावस्वदुः शासनत्वां मुं
९० चामिकिमद्यभोः कृपकृपालेशोपिन त्वत्कृते ॥ गांधाराधिपकाकथानवरणे दुर्मेधसामग्रणीः कर्णः क्केति धटोत्कचः कटुरवो व्यभ्रा
म्यदभ्रांतरे ॥ ८४ ॥ हैहिरवेयममुं निजा दृष्ट्वा हसितैः क्षुब्धदृशाशामुखं दंष्ट्रां कूरकरालमात्तपरशुं दृष्ट्वैव केचिद्रटाः ॥ विभ्युश्च कुशुरामि
मीलुरवनौ पेतुर्मूर्च्छुर्जहुः प्राणानां रुहुर्विमानममरीः प्रापुः प्रमोदं दधुः ॥ ८५ ॥ नभसितमभिर्वीक्ष्य घोररूपां दिशि दिशि तत्र प
लायिते नृपौ धे ॥ मरणसमयमुष्टिलग्रशस्त्रस्तदभिमुखः प्रययौ कंबध एव ॥ ८६ ॥ पितुश्च पुत्रस्य च वेदवाक्यैर्यदुक्तमैकात्म्यमिदं
हि दृष्टं ॥ भीमात्मजोऽपि स्वयमेव युद्धे भीमो यदासीदारे सैनिकानां ॥ ८७ ॥ भिदीपालैस्तोमरैः शूलजालैर्वर्षैर्ह्रैश्चोभयेषां नैगानां ॥ ९०
दृष्टः कापि काप्यदृष्टो रसैन्यं व्योम्नि छित्त्वानामशेषं सचक्रे ॥ ८८ ॥ स्वस्वक्षयं नागमदद्य रात्रौ दुर्योधनस्य ध्वजिनीति मत्वा ॥

१ कंबधः अपमूर्ध कलेवरं २ नगानां पर्वतानां वृक्षाणां च ३ क्षयं निवासं नाशं च.

सुतस्पर्शार्थिर्षयिन्स्वमूर्द्धनिवरेणशशांकमौलेः ॥ क्षोण्यामवाङ्मुखतयानिपपातवेगादाघ्रातुकामइवतत्सुतवत्सलत्वात् ॥ ७८ ॥
 ॥ गद्यं ॥ अयतस्मिन्वासवसूनौवासरविरामेशिबिरमेत्ययथावृत्तरणकथाविज्ञाप्यत्दृष्टरोमाणंराजानमुपतिष्ठमानेसुयोधनस्तुक्रोध
 नतयाभगिनीजानिहानिनिदानतयासर्वामपिशर्वरीनियोजुक्कामः सन्गंभीरंयुद्धारंभभेरीनिध्वानमुज्जृम्भयामास ॥ एतदाकर्ण्य
 समरवैज्ञानिकंस्मरणमात्ररुतसन्निधानंनिशिदशगुणितभुजबलावलंबं हिडिंबभागिनेयंपृथक्प्रस्थाप्यस्वयमपिसकलान्यपिनिज
 बलानिसन्नाह्यसंयुगाययुगायतबाहवः शक्रसुतादयोनिश्चक्रमुः ॥ पद्यं ॥ यातौरकामेसततंविहृतांविभ्रतीमाइतिबद्धरोषं ॥
 सर्वेन्द्रियेसत्यपिसैनिकानांमार्गदृशामेवतमोरुरोध ॥ ७९ ॥ शर्वर्याश्चिकुरेमनोजशिखिनोधूमेनभोरण्यभूजंबूशाखिनिपेचैकांज
 दृशामालोकसिद्धांजने ॥ चेलैकालहलायुधस्यतमसामुज्जृम्भणेतादृशेप्यन्हीवाहवाशिल्पमद्भुततमंचक्रुर्द्वयेसैनिकाः ॥ ८० ॥
 प्रधनेद्भुतेपिनिशिनारददृष्टेः प्रथमेतराव्यलसदीतिरूदग्रा ॥ वनिताअपित्रिदशनाथनगर्यावरणस्रजंचिकुरएवबबंधुः ॥ ८१ ॥

१ वैज्ञानिकं कुशलं २ तारका अक्षयः कनीनिका नक्षत्रं ३ पेचकाः उलूकाः ४ द्वितीया ईतिरनावृष्टिः रात्रौ युद्धदर्शनाभावात्.

४० मा०

बद्धतनुमातेनतुः ॥ पद्यं ॥ तस्यार्द्धमग्नानाराचास्तन्वांतद्विक्रमश्रियः ॥ रोचंतेस्मप्रत्हप्यंत्यारोमांचानामिवांकुराः ॥ ९३ ॥ आग्नि
वेश्येननिक्षिप्तमथोभौद्रोणर्पाषतौ ॥ कोदंडविद्यासर्वस्वंकुर्वातेस्मप्रकाशितं ॥ ९४ ॥ गद्यं ॥ ततः शरसंभवभगिनीजानेश्चापच
९१ तुर्मुखोतिवृद्धत्वविश्राणितविकृतवेषयोरेपिविशिखविमोचनसृष्टिशिल्पेनविलोभनीयविग्रहीकृतयोर्विराटपांचालयोरहंपूर्विक
यावरणोत्सवयौगपद्येविबुधपुरवारविलासिनीनांबिडौजसः कुटुंबिन्याअपिदुः समाधेयंविवादमाप्नदयामास ॥ अथतत्रशर्व
रीचरभुजगर्वनिर्वीतपर्वतशृंगशिलाविभंगविपाटितशरीरेवसंध्यारागमिषेणरुधिरधारामुत्सृजंतसितानिशापिनाशदशामाशुसमा
विवेश ॥ तदनुकोककुटुंबिनीनान्ग्रंकरणेमहसिसमारूढविहायसिक्रोधनिद्रानिरोधसाधारणीभवदरुणिमदृक्प्रतिफलनैरायोध
नधरणीरुधिरधुनीषुपंकेरुहाण्यंकूरयंतोघटोत्कचविराटपांचालपंचताप्रपंचितवैरभारतयागुरोरायुर्हेतुमल्लिकाक्षरंपरिमार्ष्टुमल्ली
कंवचनमेकंप्रयुज्यतामितिधर्मजातमनुकूलयंतोवसुदेववायुवासवकुमारादयः प्रघनसंनिष्ठष्टष्टद्युम्नवरूथिनीविमाथिनीवार
१ विलोभनीयः प्रार्थनीयः पक्षेवीनां पाक्षिणां लोभनीयः गृध्रभक्ष्यइत्यर्थः २ अलिकं ललाटं.

स्त० १०

९१

पितृव्यभक्त्येवसभीमसूनुस्तत्रैवतस्याः क्षयमातंतान ॥ ८९ ॥ तत्रांतरे ॥ वाहिन्याएवमेनार्द्धमोदिन्या आपिनंक्ष्यति ॥ क्षणंयुत्थ्ये
 त्वचेदेषइतिमेनेसुयोधनः ॥ ९० ॥ गद्यं ॥ इत्थंनितांतर्चितासंतानार्दितस्यसंप्रार्थनगुणनिकयासंभृतसर्वाभिसारोमिहिरकुमारो
 वज्रधारयामहेद्रोमहीध्रमिवतेनदत्तयावलक्षाश्वक्षपणदक्षेयमितिचिररक्षितयामहत्याशक्त्यावक्षसिनिर्भक्षणेनतंक्षणदाचरंक्षि
 तौन्यक्षिपत् ॥ पद्यं ॥ पौत्रस्यतस्यप्रबलप्रसिद्धेःप्रहारपीडांप्रतियोधदत्तां ॥ अपारयन्द्रष्टुमिवातिघोरामंतस्थितोवायुरगाह्वहिष्ठात् ॥
 ॥ ९१ ॥ सापिशक्तिरभिहत्यनराशंसांयुगनिजनसंनुतशौर्यं ॥ वायुसूनुपरिधादिवभीतावासवस्यसविधंप्रतिषेदे ॥ ९२ ॥ गद्यं ॥
 तदानींतत्रतेषांकौरवकौतेयसैन्यानांवाष्पलहरीमुत्पादयितुंमोदविषादयोरहमिहमिकयास्पृष्टासमवर्द्धत ॥ अथजयद्रथघटौत्क
 चनिघनशोकातिरेकगुरुन्द्वयानपिकुरूनाश्वासयितुमिवकुरुकूटस्थेकुमुदबांधवेकुलिशायुधदिशमेत्यकाशनिकाशैरभीशुभिरा
 काशंदशदिशावकाशंव्याकोचमानेसतिकोपेनकुटिलीकृतचापौद्रुपदविराटभूपौद्रुतमनीचैर्नाराचैराचार्यशल्लैः शललमिवानि

१. सांयुगीनाः पुद्गलमर्थाः.

सं० भा० • तोपिगेहमागाद्दिनदीपांकुरदीनदीनदीप्तिः ॥ शकलीकृतबाहुकर्णनासैः सहयोधैः सघटोत्कचाश्मवर्षात् ॥ ९९ ॥ इत्यस्त० ११

नंतभट्टकविरुतौचंपुभारतेदशमस्तवकः ॥ ॥ अन्येद्युरब्धिमिलितैरमृगापगानापूरैरिवोदयतिपूषणिशोणितांग ॥ सेना

९२ धिपत्यसरणौधृतराष्ट्रसूनुः कर्णमुवर्णघटवारिभिरभ्यपिचत् ॥ १ ॥ आभात्तदानीमभिपेककालेतस्योपरिष्ठात्तपनीयकुंभः ॥ आप्रातु

मात्मप्रभवोत्तमांगंसमीपयातोवैसरोजबंधुः ॥ २ ॥ दिङ्मूलशैलकुहरेशयकेसरींद्रसौखप्रसुप्तिकमहापेटहारवेण ॥ कर्णोबलेनक

रनर्तितकालेपृष्ठोजन्यस्थलीमथरथेनजवाज्जगाहे ॥ ३ ॥ तावत्परेषांध्वजिनीश्वरोपिपदंव्यधत्तप्रधनप्रदेशे ॥ परिस्फुरत्पट्टस

खेटशक्तिशरासतूणीरशैर्वलौघैः ॥ ४ ॥ चमूद्वयीसातदनुप्रगल्भाप्रसृत्वरैर्व्योमनिपांसुपुंजैः ॥ प्रागेवशुद्धामपिसिद्धसिंधुविचित्र

मेतद्यतनोदैपापां ॥ ५ ॥ पादात्तपादातरंध्यांरंध्याचहास्तिकंगजता ॥ आश्वंचाश्वीयंद्रागभिदुद्रावप्रकंपितमहीकं ॥ ६ ॥ विरो

धिसेनामभिवीक्ष्यकोपाद्विस्फारिताद्भानुसुतेनचापात् ॥ विजृम्भमाणंतरसागुणंस्वंवियत्समस्तंनशशाकवोढुं ॥ ७ ॥ कुरुचमूष

१ व इव २ कालपृष्ठं कर्णधनुः ३ अपापां निर्जलां पापरहितानि च.

णधोरणीप्रचेतसमिवपयोधरपरंपरांपुरोधायंभृशंखस्यगुणंशंखस्यपरिपूरणेनदुर्वहंकुर्वतंकुरुसेनाधिपतिमभिजग्मुः ॥ पयं ॥ कोपे
 नतावत्कुटिलः समीमः कुंभानभाक्षीद्रदयागजानां ॥ नामैकदेशोपिचकुंभयोनेरैर्धृतोभूदितिमत्सरवि ॥ ९५ ॥ गद्यं ॥ इ
 तितत्रकरिघटांपाटयताघटोत्कचजनकेन्द्रोणमुतस्यसनाग्निहस्तिनिनिपातितेसतिप्रचुरतरमदः स्ववैशानुवर्तीशुभतरमणिदेदी
 प्यमानमस्तकोऽयमश्वत्थामाहतइतिधर्मतनयगदितंकर्णारुंतुदमभ्यर्णमाकर्ण्यवैवर्ण्यभरितवदनंसुतनाशशोकमोहपरित्यक्तचाप
 शर्यंस्थडिलेशयंभारद्वार्जमवलोक्यत्दृष्टतरधीर्धृष्टद्युम्नोपिनिजपितृबंधनवधस्मृतिजनुपारूपासत्वरमेत्यहंतुमुदयुक्त ॥ पयं ॥
 एकेनखड्गंद्रुपदस्यसूनुः करेणचान्येनकचेगृहीत्वा ॥ विलूयशीर्षिगुरुमप्यमुद्रांगंतेवसंतंकलयांचकार ॥ ९६ ॥ तंतादृशंतदनु
 तातवधंनिशम्यकोपातिरेककलुषः कृपभागिनेयः ॥ आग्नेयमस्त्रममुचत्परसैनिकानामक्षौहिणीशलभतांलभतेस्मयस्मिन् ॥ ९७ ॥
 ततः सुराधीश्वरसूनुमुक्तब्रह्मास्त्रभासाभृशधिकृतेन ॥ अस्त्रेणसार्द्धंगुरुनंदनस्यमंदायमानद्युतिरासमानुः ॥ ९८ ॥ धृतराष्ट्रसु

१ वशाकरिणी २ शयः इत्यः ३ अंतेवसंतं शिष्यं आयुर्हीनंच.

चं० भा० कालबुभुक्षितैः पिशाचैरधिकं मांसमिवाहवा दुपात्तं ॥ १६ ॥ अवरोपितज्यमथकर्णकार्मुकं विरतौ दिनस्याविजहौ विनम्रतां ॥ स्त० ११

९३

अवलोकनाय हरिदन्तरेभयादूवतामरातिधरणीभुजामिव ॥ १७ ॥ अप्राप्तनूतनशरक्षतिभिः स्वसैन्यैरस्पन्ददृष्टिभिरनुक्षणमीक्ष्य
माणः ॥ दुर्योधनाग्रकरसंवलितांगुलीकः प्राविक्षदात्मकटकंसतुभानुमूनुः ॥ १८ ॥ गद्यं ॥ अपरेद्युः परिस्फुरत्कमलचक्रव्यूहे प्र
काशमानपत्रिकुलसंचारे प्रकाटितधनजयनेजोर्वर्द्धने भाविनिप्रधनइव प्रभातसमये प्रादुर्भवतिसति मधुमथनसारथेर्मधवत्कुमारस्य
वधकृतेशल्यसारथ्यमेव साधनमवधारयताराधातनयेन कृतबोधनः सुयोधनो मानधनभाजं मद्राजमुपगम्य स्वागमननिदानपरि
ज्ञानेन विमनायमानमपितं तैस्तैर्मधुररचनैर्वचनैः कोपगिरेरधित्यकाप्रदेशात्कथंचिदवरोप्य कर्णरथने पृथ्यं सारथ्यमधिरोपयामास
॥ पद्यं ॥ अथ मद्रनायकनिबद्धसैधवं रथमारुरोहरविभूः पराक्रमी ॥ प्रमदश्चकौरवचमूचरान्क्षणादतिसाध्वसंचपरयोधमंडलं ॥
॥ १९ ॥ ततः क्षणादेवरथेन तेन संग्रामसीमानमुपेत्य वीरः ॥ शंखंतदंत्याक्षरवाच्यमेतदद्वयं निनादिरपुपूरदेषः ॥ २० ॥ गद्यं ॥

१ कमलचक्रव्यूहः कमलाकारव्यूहः चक्राकारव्यूहश्च पक्षे कमलानां चक्रवाकानां चव्यूहः समूहः २ वर्धनंवृद्धिः छेदनंच ३ नेपथ्यमलंकारः

तिबाणविदारितादुदपतन्मणयः करिमस्तकात् ॥ सुतवितीर्णनिजास्पददुर्दशांशुमणयेविनिवेदयितुंकिल ॥ ८ ॥ अनेकधादत्त
बिलास्यबाणैररातिखेटावलिबाभासे ॥ भीम्रीडखेदावकराद्रहीतुं पृथक्तयाऽसून्यमचालनीव ॥ ९ ॥ तदनुबाणगणैर्धुमणेः सु
तोषृतविपत्तिसपत्तिकदंबकं ॥ अतिविषादिनिषादिकुलंव्यधायमपुरीपथिकान् रथिकानपि ॥ १० ॥ अग्रेसरः कर्णहतेषुकाश्चिद्
टः प्रविष्टोरविरंध्रमार्गं ॥ निलिपचाटुस्तुतिपुष्टदेहोनिर्गतुमष्टिस्मना किंचिदुच्चैः ॥ ११ ॥ पुष्पप्रदानेन सुरद्रुवर्गेश्रांतेऽमराणां प्रथमं
वृत्तानां ॥ हठेन कंठादपल्लत्यमालामवृण्वताभ्यग्रसुरानमर्यः ॥ १२ ॥ तं तादृशंतरणिभूभुजचंडिमानसं वीक्ष्य सर्वारिपुटक्षुचभीति
भाक्षु ॥ आसीत्प्रमोदपरिमेदुरमेकमेव सव्येतरं रणतलेर्वनमालिनेत्रं ॥ १३ ॥ रिक्तेपुष्पैः सिद्धगंधर्वमुख्ये मुक्त्वा मुक्त्वामूर्ध्नि वीरस्य
तस्य ॥ द्वावेवाभ्रेद्योसदांगोष्ठिमध्येषूपाचंद्रौ पुष्पवंतावभूतां ॥ १४ ॥ वियत्प्रदेशाद्विशिखैः कठोरैर्दुद्रावदूरंध्रुवमब्जबंधुः ॥
अमुष्यनोचेदचिराद्भजेरन्पादाः कथं पाटलिमातिरेकं ॥ १५ ॥ तरणेः किरणैस्तदारुणानां पटलं व्योम्नि पयोमुचांबभासे ॥ चिर

१ वनमालिनेत्रं सूर्यः २ पुष्पवंतौ पुष्पयुक्तौ पक्षे पुष्पवंताविति सूर्याचंद्रमसो रेकतंत्रेणोक्तिः ३ पादाः चरणाः किरणाश्च.

चं० भा०

हृः ॥ भवानभूत्पार्थशरप्रयोगात्कर्णोपिभूत्वाकथमात्तर्गंधः ॥ २४ ॥ इंद्रात्मजातेनसतेनगंतुमीष्टेतुलामीश्वरएकएव ॥ तृणाय
मत्वानिजजीवनंयोन्युद्धाययेनस्पृहयन्नुदस्थात् ॥ २५ ॥ गद्यं ॥ इतितस्यमद्राध्यक्षस्यतादृक्षमृभुक्षकुमारेपक्षपातंसमीक्ष्यकर्मसा
क्षिनंदनोऽपिरौक्ष्यवर्जपदाविभागचमत्कृतिमुभगंभावुकं वचनमेवमभाषीत् ॥ पद्यं ॥ अयिभागिनेयश्चशसांसुभगंकरणत्वमद्यभु
विमद्रपते ॥ मममातुलेतिबहुधावदताविजयेनशंभुमपिमातुलय ॥ २६ ॥ इत्युक्तवतएतस्यसौरेर्दंतपटाविव ॥ जवांदुभावनी
कौतौजघटातेपरस्परं ॥ २७ ॥ सर्वतोऽपिभुविसैन्यपरागैः शोषितेषुसजलेषुसरस्सु ॥ केवलंगगनएवतदानीमप्सरः कुलमदृ
श्यतलोकैः ॥ २८ ॥ गद्यं ॥ तत्रसेनयोरुभयोरपिपरस्परघट्टनजनितस्फुलिंगव्याजेननिपीतपूर्वान् रुधिरशीकरनिकरानजीर्णशं
कयावमंतीभिरिवपट्टसवल्लरीभिश्चकैबन्धोत्पादनसृष्टिपाटवंसंग्रामदेशदेशिकसंदेशादभ्यसितुमवनीतिलमवतीर्णैः पयोधरपटलै
रिवखेटकवलंयैर्युगपदेवबहुविधवीरयोधजनप्रवेशसौकर्यायतरणिरंध्रसरणिमतिविशालंयितुमिव वियत्तलेदूरंदूरमुच्चलिताभिः

स्त० ११

१४

१ आत्तर्गंधः गृहीतर्गंधः पक्षे पराभूतः २ अप्तरः कुलं सोदक सरसां देवांगनानांचसमूहः ३ कबंधं मस्तकरहितं शरीरं जलंच ४ सदेशात् साजिष्यात्

तदनंतरं ॥ प्रचंडतरदोर्दंडश्चंडकरसूनुर्निजयंतारंमद्रनेतारंप्रतिवचनमित्थमुत्थापयामास ॥ इदानीमयिशब्दतवसारथ्यकौशलं
 निशम्यविजयसारथेर्वदनंलज्जापयोधौसहमज्जनकृतेनाभिकमलवास्तव्यस्यनयनायुधसारथेश्चत्वार्यपिमुखानिसमाव्हयितुमि
 वभृशमवनतमास्ते ॥ अपिच ॥ पद्यं ॥ मेरुत्कदंबैरुपलाल्यमानंमद्रेंद्रदीप्ताखिलेहैतिजालं ॥ शैराभिवर्षेणघनंजयंतर्मिगालये
 षमुजः क्षणेन ॥ २१ ॥ गद्यं ॥ ततस्तांश्रवणपुटक्रकचंवाचमाकर्ण्यपार्थेनपुराप्रार्थितमर्थंत्वादि कृत्यसमद्रभूपतिरवार्यसूर्यतनय
 धैर्यगगनकुमुमसोदर्यविधातुमेवमुत्तरमुत्तरंगयामास ॥ पद्यं ॥ पुराविराटस्यपुरोपकंठेरणांगणसारथिनार्जुनस्य ॥ उत्पाटयमा
 नोपरियेणनेत्रेनिद्राकथंतेत्तदयंगमासीत् ॥ २२ ॥ आयासलेशरहितंवनसीम्निपूर्वसंदानितेसुत्तदितेसुरवांशिकेन ॥ कुत्रापिगू
 ढवसतिस्त्वमहोनिकुंजंकिंनविभेः सविधकचिकरंध्रगानात् ॥ २३ ॥ पांचालिकायाः परिणीतिकालेसंधीभवाद्भिः सहधार्तरा

१ नयनायुध सारथेः शिवसारथेः ब्रह्मणः नदुः खंपंचभिः सहेत्युक्तत्वात् २ मरुतः वायवः देवाश्च ३ हेतयः शस्त्राणि ज्वालाश्च ४ शराः बाणाः
 शरमुदकं ५ नेत्रेलोचने वस्त्रेच.

च० भा० वशादिविविधानिरेचकमंडलानिवितन्वनिजास्पदभेदकोभीमः क्वासमागच्छतीतिवीक्षितुमुन्नतप्रदेशमधिरूढाभ्यांत्वंदंतरस्त० ११

९५

रुधिरबुद्बुदाभ्यामिवरोषलोहिताभ्यांलोचनाभ्यांसाध्वसदानशौडः करतलवंभ्रम्यमाणघनतरपरिघविघट्टनविपाटितभटघोटक
करटिघटाक्षतजप्रवाहैः समरसीमांकंठद्वयसीविदधानः सुयोधनानुजोवियदध्वनिविजृंभितध्वनिर्वृकोदरदृगध्वनीनोऽभूत् ॥

॥ पद्यं ॥ बद्धकच्छावपिद्वौतावैभीकौभीमकौरवौ ॥ गदागदिरणंघोरंकुर्वातेस्मपरस्परं ॥ ३१ ॥ निपातितस्यद्विषतः सभूमौसम
क्षमक्ष्णांकुरुभूपतीनां ॥ गंडेकराभ्यामुदरेपदाभ्यांसंताडनंसाधुसमाचचार ॥ ३२ ॥ निजप्रियाकैश्यरुषोऽस्यशत्रोर्निर्भयवक्षः
पिबतोऽसृगंभः ॥ समीरमूनोश्चपिशाचिकानांसैपीतिकेल्यांकलहोवभूव ॥ ३३ ॥ एणद्विशः स्वकीयायावेणीतैरेवशोणितैः ॥
क्षोणीभृतांद्विषामेषशोणीचक्रेसहाक्षिभिः ॥ ३४ ॥ तदनंतरं ॥ रिपुंकुरुक्षेत्रतलेचरंतेतृणायमत्वावृषसेनमुग्रं ॥ किरीटिगोपः पैर

९५

१ कंठप्रमाणां २ अभीकौ कामुकौ भीतिराहितौच ३ सपीतिः सहपानं ४ कुरुक्षेत्रं कुरूणां केदारंच ५ परधेनुकाः रिपुशस्त्राणि अंतयतीति पक्षे अन्येषां
उल्लुष्टानांवा गवांकांतं.

शक्तिमिश्रप्रतिक्षणक्षपितविपक्षकुलवृत्तांतंमुहुर्महुरटनीमुखेनकथयितुमिवधानुष्ककर्णमभ्यागतैः कोदंडदंडैश्चविचित्रतरचक्र
 चक्रमणमिषेणपदात्पदमपिनगंतव्यमिति विमतनिरोधकुंडलनामिवकुर्वद्विरर्वद्विश्चयुद्धविलोकनबद्धकौतुकसिद्धयौवतकुचमंड
 लनिजकुंभतारतम्यपरिचिक्षिप्येवदूरंदूरंनभसिकरान्प्रविसारयद्भिः शुंडालमंडलैश्चवेगसंभ्रमसंविदार्यमाणधरणीरंध्रनिर्गत्वरफ
 णींद्रफणासहस्रमणिकिरणधोरणीमसृणितैरिवशोणितपंकशोणितैश्चक्रैः संक्राडाद्भिः शतांगैश्चभयानकंसकलसुरजनतनूरुहसौख्यै
 शायनिकंसमिकमभूत् ॥ तदनंतरं ॥ पद्यं ॥ दुःशासनोनयनजृम्भितकोपवन्निभित्येवफालतलमूर्ध्वमुपाश्रिताभ्यां ॥ भ्रूभ्यांभया
 नकमुखोरिपुभूमिपानप्यारब्धयोर्धयितुमेतदतीवाचित्रं ॥ २९ ॥ सकुंतलाल्यंबरधूतिधुर्यः स्वसिंहनादैर्विदधेदुरापं ॥ पराभवं
 सोमैकलस्यहेतौपांचालिकायामिवपार्थचम्वां ॥ ३० ॥ गद्यं ॥ ततोयाज्ञसेनीकटितटपटापहारसमयचक्रचक्रमणवासनानुवृत्ति

१ यौवतं युवतीनां समूहः २ सौखशायनिकं सुखशयनं पृच्छतीति ३ योधयितुं युद्धं कर्तुं पक्षेयोधान् कर्तुं ४ कुंतलानां कुंतधारिणां आल्याः पंक्तेः अंबरे
 आकाशेयाधूतिः उत्क्षेपणं तस्याधुर्यः समर्थः पक्षे केशपंक्तिः वस्त्रंचतयोः आकर्षणे अप्रगण्यः ५ सोमकला चंद्रकला आस्य हेतुर्मुख हेतुर्पस्यास्तस्यां पक्षे
 सोमकानां वस्त्रं केशां नृत्यहेतौ.

चं० भा० कर्ण्यशरासवल्लिघोषं सुतयोस्तत्र सहस्रदृष्टिघृष्टयोः ॥ दिविवैणिकतापसस्यचित्रं महतीप्रीतिरभूच्चनैवचाभूत् ॥ ४४ ॥ उल्लोलकस्त० १॥
 लोलितदोर्विलासावुपेन्द्रमद्रेष्वरसारथीतौ ॥ परस्परं भल्लकुलैरभूतां रूपाभिलीढावरूपापिलीढौ ॥ ४५ ॥ कर्णामरेन्द्रसुतकार्मुकव
 ९६ छिवांतैर्नारं ध्रुमं वरतले निविडे पृषत्कैः ॥ अभ्यागतानमरभावमुपेत्य यो धान्पप्रच्छ वैणिकमुनिः प्रधनप्रकारान् ॥ ४६ ॥ पाणिना
 तदनुभानुनंदने पन्नगास्त्रमचिरेण गृण्हति ॥ पूर्वमेव निखिलाप्सरः कुलात्सादधौ वरणमाल्यमुर्वशी ॥ ४७ ॥ सव्यसाचिहनना
 यशरासे संहिते रविभुवाभुजगास्त्रे ॥ नंदनद्वितीयवत्त्वममंस्तस्वस्य कल्पकवनेन सहेन्द्रः ॥ ४८ ॥ रावितनयविमुक्तमस्त्रमेतद्विविर
 सनायुगलंबहिर्वितन्वत् ॥ अहमरिमधुना द्विधा करोमीत्यभिनयकेलिमिवादधद्वभासे ॥ ४९ ॥ द्विधा विधातुं विजयं शिरोधावथा
 पतंतं ससरीसृपंतं ॥ निरीक्ष्य भारेणानिजेन शार्ङ्गानिमज्जयामास शतांगमुर्व्या ॥ ५० ॥ आनेमिमग्रस्य हरेरुपायात्तदा शतांगस्य कि
 ९६ रीटिनोस्य ॥ गर्भेव काशं किल बांधवेन शंभोः शतांगो धराणिर्व्यतानीत् ॥ ५१ ॥ ततः कुरूणामिव पुष्करांतैस्त्वेदार्भटीं जृम्भयतानि

१ मइती अतिशयिता नारदवीणाच्च २ अरुषाव्रणेन ३ संहिते योजिते.

धेनुकांतनिनायकां डैर्यमलोकगोष्ठीं ॥ ३५ ॥ अवकर्ण्यकिरीटिभग्नमाजावभिमन्योरधिकं सुतंसकर्णः ॥ रिपुरंकुतरक्षुरष्टदिक्षु
 ज्वलयन्चक्षुरभूदरीन्दिधक्षुः ॥ ३६ ॥ कुंडलीरुतकोदंडश्चंडभानुतनूभुवः ॥ तांडवंविदधेपाणिः पांडवानांबलांतरे ॥ ३७ ॥
 युद्धेहतोयोधसमूहएषाविंशपितुर्मेवतमेत्स्यतीति ॥ मत्वेवपत्युर्महसांकुमारः संच्छादयामासदिवंशरौघैः ॥ ३८ ॥ करिंद्रमंडलेपेतुः
 कर्णमुक्ताः शरव्रजाः ॥ सदानांबुकरंयातिस्थूललक्ष्यंहिमार्गणाः ॥ ३९ ॥ प्रकाश्यकर्णयुधिकौलपृष्ठंभयंकराभिचलतिप्रवीरे ॥
 तदीयभल्लैर्दलिताः परेऽपिप्रकाश्यचेलुर्बतरक्तपृष्ठं ॥ ४० ॥ तत्रतत्रयुधिसंचरमाणः शल्यसाराधिमतासरथेन ॥ चूषितास्मिदपा
 णितयासौसूर्यसूनुरपिचंडकरोऽभूत् ॥ ४१ ॥ रवेः कुमारस्यरथंनिरीक्ष्यरमाप्रियस्यापितदासमीके ॥ धैर्यवृद्धः स्वेदजलंशरीरा
 ज्जगालतोत्रंचजवेनहस्तात् ॥ ४२ ॥ गद्यं ॥ तदनंतरममर्त्यचक्रवर्तिविकर्तनतनयौपरस्परंसमरंप्रावर्त्तयितुमारभेतां ॥ पद्यं ॥
 राधाकुंतीपुत्रयोः शौर्यभाजोश्चक्रीभूतौचापदंडौज्वलंतौ ॥ मध्यस्थायारंगभूदेवतायास्ताटकाभामादधातेस्मतत्र ॥ ४३ ॥ अं व

१ कांडैः बाणैः लगुडैश्च २ स्थूललक्ष्यं दातारं स्थूलं शरव्यंच ३ कालपृष्ठं कर्णधनुः पक्षे नील पृष्ठभागं.

ग० बलात्मजं क्षणादवगम्य प्रियपाशकं मृधे ॥ यमदापितपाशकं व्यधाद्यैमयोः प्राथमिकः पराक्रमी ॥ ३ ॥ अथयुद्धतपर्त्तुदुः सहश्री स्त० १९
 ह्रिदभ्यन्तरधावदात्मघोषं ॥ सहतेस्मन किंचिदप्युलूकं सह देवस्य भुजप्रतापभानुः ॥ ४ ॥ ज्वालां निषक्तमिव दानविधौ कृशानोः
 दधच्च मरवालमुदस्य चापं ॥ पार्थे निहन्तरि रिपून् थकां दिशीकाद्रोणात्मभूरुपमुखाः सहसा बभूवुः ॥ ५ ॥ गद्यं ॥ इत्थं सोद-
 दद्यादव रूथिनीनां रणक्षितौ परिक्षयमभिवीक्ष्य महीयसा साध्वसेन मनमिविरचितप्रथमप्रवेशः कचनरचितगूढावस्थितिरेव मह-
 तीममायुष्टो मेष्टिरित्यालोच्य श्वाटितिघटितकवचावगुंठनः पन्नगकेतनः स्यमन्तपंचकसामन्तं सागरगंभीरं स्वरितनामानं कंचनम-
 हान् हृदमासाद्य मद्भुजेन चिरधार्यमाणां क्षोणीं त्वय्येव समर्पयिष्यामीति पातालवासिनः पन्नगाधिपतेर्द्विसहस्रलोचने पुरहसि वचना-
 निनिवेदयितुमिव दूरंदूरं निमज्ज्य स्वविद्यया सर्वमप्यंभस्तंभयामास ॥ पद्यं ॥ वकहन्ता पुरावामौ धार्तराष्ट्रवधोद्यतः ॥ इति भीतस्य राज्ञो
 ऽस्य युक्तं कासारमज्जनं ॥ ६ ॥ दरीषु वाशिखरिसरिश्चरीषु वापुरीषु वा धननववल्लरीषु वा ॥ तिरोभवेदयमिति तंसमार्गितुं रणस्थला-

१ आत्मघोषाः स्वशब्दाः पक्षे काकाः २ पन्नग केतनः दुर्पोधनः

जांच ॥ उग्राहिनातस्यकिरीटशृंगमग्राहिनाकैद्रभयेनसाकं ॥ ५२ ॥ ततः स्नेहरसार्द्रस्तंपक्षपातीभुजंगमं ॥ तक्षकः किलपा
 र्थस्यवर्द्धयामाससायकः ॥ ५३ ॥ दंतींद्रपादांतरथाश्वभेदीकुंतीकुमारः सहरेर्निदेशात् ॥ राधेयकायेविविधास्त्रजालमाधेयमेव
 न्याधितक्षणेन ॥ ५४ ॥ सर्वेषुयाचकजनेषुबहुप्रदत्वात्खर्वेनरोद्धतिरयंस्वमणेः कुमारः ॥ पार्थस्यमार्गणगणपतितंशरीरेसार्थव्यधा
 दभिमतंसवितीर्यजीवं ॥ ५५ ॥ कर्णेपिकर्णेद्रियमात्रपात्रेदुर्योधनः शोकग्सेममज्ज ॥ अभ्यासभूमानमिवाधिरोढुमनागतस्य
 हृदमज्जनस्य ॥ ५६ ॥ ततः स्वकीयस्यतनूभवस्यवधादपस्नातुमनाइवद्राक् ॥ मंदायमानद्युतिभारमालीमरीचिमालीचमम
 चसिंघौ ॥ ५७ ॥ ॥ इत्यनंतभट्टकविरुतौचंपूभारतेएकादशस्तवकः समाप्तः ॥ ॥ अत्यंततः परमरातिकुलस्यचि

यांदिशंतमनिशंरमणः कुरूणां ॥ कैल्यंरणेषुपृतनाधिपातिंविधायतुल्यंत्रिविष्ट्रपपतेः स्वममन्यतासौ ॥ १ ॥ तंतादृशंतदनुबाहुम
 र्दनशत्रूनाकंपयंतममरावलिमस्तकेन ॥ शक्तयानिहत्ययुधिशल्यमजातशत्रोः पाणिर्दधौप्रथमतः परहिंसकत्वं ॥ २ ॥ अथतंसु

१ वर्धयामास वृद्धिप्रापयामास छेदयामासच २ कल्यं चतुरं.

भा० पूर्णाचकारगदयाश्वसनस्यसूनुः ॥ १२ ॥ तत्राथतारकमिवाद्रिसुताकुमारोजित्वासुयोधनमसौशिविरांदिनांते ॥ वर्गः पृथातनुभु
 स्त० १३
 वामधुभित्समेतः षड्भिर्मुखैर्जनितशंखरवोजगाहे ॥ १३ ॥ भूयोपिसायमनलायमहः प्रदानेभासांप्रभोरिवकराद्विशिविप्रकीर्णैः ॥
 ग्यैरिवाक्षिपथरोधिभिरंधकरैः प्रापेकुरुक्षितिभृतांपटमंडपौघः ॥ १४ ॥ तस्मिन्कालेविचिंत्यक्षितिपतिमसुभिर्युक्तमासाद्यरंगे
 तराश्वास्यलापैर्नैजमपिसमरेभाविक्त्यंनिवेद्य ॥ मुक्तस्तेनार्द्धमार्गेहरवरमुदितोद्रोणभूश्चापमौव्याधृष्टबुध्ननिकृत्यस्वसुरपि
 तनयानस्यचिच्छेदशूरान् ॥ १५ ॥ गद्यं ॥ इत्थंनिशीथेभयानकनिजसायकशतधाशकलितद्विषदनीकात्कुरनायकपटनिकेतना
 त्स्वभुजाभ्यामिवप्राविष्टकटकाभ्यां कृपकृतवर्मभ्यां सहपुनरपिसरस्तीरमागत्यदुष्करंस्ववृत्तांतंकथयंतमश्वत्थामानमयिसखेसंप्र
 तिममप्रीतिरेतावतीत्यभिनेतुमिवतिर्यक्प्रसारितेनबाहुयुगलेनयत्नादाश्लिष्यत्वमेवखलुममप्राणोभवसीत्यौपचारिकवचनंप्रयुं
 जानंतंराजानंकोपादिवतदीयाः प्राणास्तदानामित्याक्षुः ॥ पद्यं ॥ कृपस्ततः कुरुपुरीकृतवर्माकुशस्थली ॥ प्रययौद्रोणसूनुश्चपा
 राशर्यतपौवंतीं ॥ १६ ॥ अथदीप्तिभिरात्मनोविजेतुर्विमतद्रौणिशिरोमणेर्भवित्री ॥ सहजास्पदमंगमानहानिंसविताद्रष्टुमिवोद

त्यक्त्वा सुतोयनिर्ययी ॥ ७ ॥ अपरैरपिसोदरैस्तदानीमनुजातस्य जयार्थसिद्धयेऽस्य ॥ शतमन्युभुवः पुरेवदिष्ट्याशबरः कश्चन सन्य
 धाद्वनंति ॥ ८ ॥ गद्यं ॥ अथ तेन कृतांजलिना सविनयं निवेदितायां सार्वभौमलक्षणोपेतायां पदपंकौलक्ष्यमाणैः सलिलमाहर्तुं वनदेव
 ताभिरानीतैरिव कलशैरंकितादवतारपथात्संगरंगप्रयुक्तवि विधायुधसविधाधीतैश्च न्यानीव परुषाणि मारुतिवचना निनिशम्य
 विशालैः क्रोधनिश्चासैरुपरिकोरकितबुद्बुदकलकलोदयात्तस्माज्जलाशयादुत्तीर्यमानि नामग्रणीः सुयोधनोधीरमनास्तादृशेन
 भीमेन सह भयानकं गदागदिकलहायितुं सरभसमुपचक्रमे ॥ पद्यं ॥ आजगाम ससरस्वती तटादाजि सीम्नि बलवान्बलस्तदा ॥
 गायते खलु यदा ख्ययानि शंभद्रदेवपदयोः समागमः ॥ ९ ॥ तत्र विस्मयकरं गदाहवं पश्यतोऽस्य सहसंमदाश्रुभिः ॥ पुष्पवृष्टिरुभ
 नारुपांतयोः पुष्करात्सुरभिगंधिरापतत् ॥ १० ॥ प्रविवेदकुलालचक्रवत् भ्रमतोस्तत्र तयोर्द्वयोर्भिदां ॥ नबलो न हरिर्न पांडवानसुरा
 नाश्वमुखानचारणाः ॥ ११ ॥ मन्नामधारिमृदुलं वसनं प्रमृद्वात्येतत्सदेत्यतिरूपे वयदूद्वहस्य ॥ नेत्रेण सूचितमरेरथ सक्थियुग्मं चू

१ नेत्रं बद्धे पिकथ्यत इति.

तस्वजनमुखेदुस्मरणमात्रादुल्लोलितशोकासिंधुभिर्बधुभिः सहनगरान्निर्गतोभवत्समेषुगतेष्वपियूयमद्यापिनानिर्गताइतिरोषेणप्रा
 गान्वहिरुत्सारयितुमिवत्त्वादिपुनः पुनर्विरचितकरास्फालनाभिः सविधमागम्यमज्जन्मभूसौंदर्यप्रातिभटवमियमाचरंतीत्यस
 न्नुतयेवकपोलमकरिकामुन्मूलयंतंवाष्पप्रवाहंनयनैरुत्सृजंतीभिरनवरतमस्मान्कुसुमैरामोदभरितान्विदधानाः सुयोधनादयः
 कपतिताइतिगवेषयितुमिवभुवितूर्णमवतीर्णैश्चिकुरहस्तैरुपलक्षिताभिः पवनसुतपरिघोपालंभनपूरितार्थैः परिदेवनरवैर्दिगंतरं
 निरंतरयंतीभिः स्नुषाभिः परिवार्यमाणयागांधारसुतयाशनैः शनैरनुगम्यमानः संग्रामभुवमवगाह्यपंक्तिशोनिपतितेषुपरिशी
 लितदीर्घनिद्रेषुपाकशासनपरिमुक्तपारिजातप्रसवपरिमलितकचबंधेषुप्रवीरेषुतनयेषु निपत्यपरितोपिपरिलुंठन्सकुरुभूपश्चिर
 मरोदीत् ॥ पद्यं ॥ रुष्टं पितृव्यममुमागतमाजिभूमौद्रष्टुंभयाकुलाधियाध्ययुधिष्ठिरेण ॥ अभ्यर्थितौहरिपराशरनंदनौद्रागाजग्मतु
 स्तमपनीतरुषंविधातुं ॥ २२ ॥ तंव्यासरुष्णावधतप्यमानंशोकेनशांतं सुतरांव्यधत्तां ॥ नैभोनभस्याविवदाववृक्षंदंदह्यमानंदव

१ वज्रजन्मभूः ममप्रवाहस्य जन्मभूरूपति स्थानं नेत्रं २ चिकुर हस्तैः केशपाशैः ३ नभोनभस्यौ श्रावणः भाद्रपदश्च.

दयादिमागात् ॥ १७ ॥ गद्यं ॥ ततः मरमात्मसोदरसूतमुखाच्छ्रवणकालकूटमपत्यात्ययमाधिगम्यविषीदंत्यायाज्ञसेन्यामू
 र्छाधकारंरत्नदीपालोकेनदूरमुत्सारयितुमुत्सुकइवगुरुभुतचूडामणेरहरणायशतांगमधिरुह्यमौर्वीविस्फारयद्भिर्मधवत्कुमारादि
 भिर्मसलितपार्श्वभागोमारुतिस्तपस्यतस्तस्यैवाश्रमपदंप्रतस्थे ॥ पद्यं ॥ तत्रागतेषुयुधितेषुतपोधनोयमेकोपिधीरतरधीरिषुव
 र्धकेषु ॥ निष्पांडवाऽस्तुवसुधेतिनिजव्रतेनसाकंव्यमुंचदभिमांज्यजवादिषीकां ॥ १८ ॥ अथब्रह्मशिरोस्त्रस्यप्रहितस्यकिरीटिना ॥
 योगात्तूलपदस्येवह्रस्वभावंजगामसा ॥ १९ ॥ अथात्हतोमारुतिनाहठेनभग्नस्यशर्पिर्दुह्नंदवस्य ॥ दत्तोमणिः पार्षतनंदनायाः
 गोकाग्निदाहप्रतिबंधकोभूत् ॥ २० ॥ गद्यं ॥ ततः संवर्त्तसमयसच्छात्रेतादृशिकुरूणामुभयेपामपिसंप्रहारेकृष्णावेणीबंधायुषास
 समाप्ते ॥ पद्यं ॥ स्वंदुःशलाशेषमपत्यवर्गपांडोश्चविज्ञायसमस्तशेषं ॥ दृशासदांधोजरठोमहीपश्चिरंतदाऽचेतनयाविजिग्ये
 ११ ॥ गद्यं ॥ तदानींविदुरसंजयाभ्यांव्यजनादिभिरुपचारैर्विश्राणितसंज्ञोहामुयोधनदुःशासनेतिबहुधाविलपन्नुत्थायरणनिह

१ इष्टक्रेषीकामाला नामिति सूत्रेण इषीकाया स्तूल पदस्य योगात् ह्रस्वत्वं तद्वदित्यर्थः

भा • द्विपमौपवाह्यमधिरूढः शशिमंडलेनशरद्राकाशर्वरीप्रथमयामइवधवल्गातपत्रेणपरिष्क्रियमाणोपरिभागोलालनवशेनपार्श्वयोरास्त ० १९
 गम्यप्रमोदतरलपक्षपुटाभ्यांमरालदंपतिभ्यांचतुर्मुखइवचामराभ्यामुपवीज्यमानोहर्म्यशिखरावलंबिनीनांनितंबिनीनांकपोल
 खलनदूरविप्रकीर्णैरानंदबाष्पाबिंदुमुकुलैरिवलाजांजलिभिरवकीर्यमाणः पुरः सरविविधमंलवाद्यगुरुजनाशिष्यायमाणगवाक्ष
 रातांपुरीप्रदक्षिणीकृत्यद्वारभुवमवतीर्णो निजमणितिलकप्रतिविंबानीवदीपांकुराणिकनकपात्रमध्येवहंतीभिर्वारसीमंतिनी
 भिर्विरचिताचैक्यमंगलः पांडुसूनुर्निविडवितानमाल्यधूपपरिमलसुरभितेमंडपेकुरुकुलक्रमादागतंसर्वतोभद्रंनामसिंहासनम
 ध्यवात्सीत् ॥ पद्यं ॥ सौधंकदाचिदधिरूढसमंसुत्तद्विभूषश्चिराद्विरहितस्यपुरस्यतस्य ॥ वापीषुवीथिषुवनीषुचतुष्पथेषुनृत्याल
 येषुचानिमज्जयतिस्मदृष्टिं ॥ २८ ॥ तदानींखलु ॥ क्षोणींकोशगृहाणिगोधनततिघोटान्स्थान्कुंजरानन्यांसंपदमप्यदात्षणमि
 षादस्माकमीशाययः ॥ तादृक्षः शकुनेः करोविजयतामित्यालपंतीः शुकीरुथानेथनिशम्यधर्मतनयोमंदंजहासानुजैः ॥ २९ ॥

१. दुर्घोषनाथ.

पावकेन ॥ २३ ॥ गद्यं ॥ अथसहजैः संममाहवभुवमागम्यस्वामिन्नेकविधापराधकरणेनतवशापपात्रमयंजनआगतइतिचर
 णयोः पतंतमात्मानं प्रथमतोमृदुलमालिङ्गितवंतंपश्चाद्भावज्ञेनमुकुंदेनपुरः स्थापितेनलोहभीमसेनेनसहनिजवैरमपिचूर्णीकृतवंतं
 प्रज्ञादृशंपुरस्कृत्यस्मृतबहुलकरणीयजातयुधिष्ठिरः पुरामगीरस्थइवप्रेतभूयंगतायसर्वस्मैज्ञातिजनायनिर्मलैर्निलिपानिम्नगासालि
 लैर्निवापांजलिनिर्वापणंविधिवदेवानिर्वर्तयामास ॥ पद्यं ॥ सुधाब्धिर्वीचीरिवतोरणावलीस्ततोवहंतीततवायनिस्वनां ॥ हरि
 पुरोघ्रायसमंसहोदरैराविक्षदात्मीयपुरंयुधिष्ठिरः ॥ २४ ॥ बलग्रसूतैर्द्रुपदात्मजायावितानितेधाम्निसतत्रचेलैः ॥ स्थित्वापितृव्य
 स्यदिनंतदेकंपरेऽन्हिपार्थः प्रययौस्वगेहं ॥ २५ ॥ ततः ॥ राज्याभिषेकसलिलादिवसंगतंद्रागावर्त्तमुद्वहतिमूर्धनिधर्मसूनोः ॥
 कृष्णादयः शुभगुणेकृतिनोमुहूर्तेहैमन्यधुर्मुकुटमुज्ज्वलरत्नजालं ॥ २६ ॥ द्विजप्रणामेषुनृपस्यलग्नभूरेणुराजिर्भुजसीमिरेजे ॥
 एकाधिकद्वादशहायनेषुक्षितिः कृशांगीविरहादिवास्य ॥ २७ ॥ गद्यं ॥ तदानीमेवपराशरसुतविदुरसंजयैः सहसंभाषमाणंरमा
 रमणमग्रतोविधायसविनयंबीभत्सुनादीयमानहस्तावलंबोभूभारलघुकरणोपकारेणप्रीयमाणैर्दिग्ग्वारणैः प्रेषितमिवमहांतंकंचित्

कृत्यज्ञः पांडवोऽसौमु... रतरत्यंतमार्त्तभक्त्यासार्कपितृ- तोदिनमनुजैरग्रतः स्थापयित्वा ॥ कृत्वाधस्तात्कुशाग्रं वि-
 जितमिवधियाप्रांजलिः सर्वधर्मान्भीष्माद्वर्णाश्रमाणामविकलमशृणोत्स्वास्पदं गंतुमिच्छोः ॥ ३० ॥ आलंकायास्तदनुसहजैरा-
 हिमाद्रेर्जितश्रीः शौरेर्दोष्णाघटितनिजदोर्धर्मभूर्वेदिपार्श्वे ॥ साहस्रीणा- पखटशांसंदधानोभ्यसूयामन्यादृक्षानियमपरधराज-
 हाराश्वमेधं ॥ ३१ ॥ राज्ञांमौलिपरंपरांचरणयोः पाणौप्रदानश्रियंबुद्धौराज- इयं त्वादिहृषांसत्यंचाजिह्वांचले ॥ बाहौसागरमे-
 खलांवसुमतीमस्तेकिरीटमुदाकुर्वन्धर्मतनूभवाश्चिरमसौगोपायतिस्मप्रजा- ३२ ॥ ॥ इत्यनंतभट्टकविकृतौचंपुभारते
 रादशस्तबकः ॥ ॥ दिगंतरलुठत्कीर्त्तिरनंतकविकुंजरः ॥ प्राणैस्तु- स्वत्याः प्राणैषीच्चंपुभारतं ॥ १ ॥ उन्मीलदंबु-
 कदंबकसौरभीणामुनृत्यदीशमुकुटीतटिनीसखीनां ॥ आचांतवैरियशस- गोर्मिलानांवाचामनंतसुकवेर्वसुधाप्यमूल्यं ॥
 विचंपुभारतकाव्यंसमाप्तं ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
 ॥ इंदुप्रकाशाख्यमुद्रायंत्रे मुद्रितः ॥ शके १७८६ रत्न- संसंवत्सरे ॥

॥ इति चंपुभारतः समाप्तः ॥

